

Kvinne- FORSKNING

1/89 Forsknings-
politisk debatt og
kvinneforskningens framtid

Nytt om kvinneforskning utgis av NAVTs sekretariat for kvinneforskning

NYTT OM KVINNEFORSKNING
fra Norges allmennvitenskapelige forskningsråds
Sekretariat for kvinneforskning
Årgang 13, 1989

Redaksjonen:

Sekretariatet for kvinneforskning
Ansvarlig redaktør: Aina Schiøtz
Omslag: Harald Gulli
Opplegg for layout: Josef Leupi
Sats: Jet-Z
Produksjon: Forlagsproduksjon AS, Oslo
ISSN: 033-0265

Utkommer med 5 nummer pr. år.
Ettertrykk er tillatt når forfatter samtykker og kilde oppgis.
Tillatelsen gjelder ikke illustrasjoner.

Løssalg: kr 35,-
Abonnement: kr 125,-
Postgiro: 5 14 71 60

Redaksjonens adresse:

NYTT OM KVINNEFORSKNING
Sandakerveien 99, 0483 Oslo 4
Tlf. (02) 15 70 12

SEKRETARIATETS STYRE:

Professor Liv Storstein, leder.
(repr. for NAVFs styre)
Professor Karen B. Helle
(repr. for medisin)
Museumsdirektør Magne Velure
(repr. for humaniora)
Professor Tove Stang Dahl
(repr. for samfunnsvitenskap)
Førsteamanuensis Berit Riddervold Heimdal
(repr. for naturvitenskap)
Rektor Wenche Barane
(repr. for NORAS)
Førstekonsulent Bente Jansen
(repr. for FAD)

I SEKRETARIATET:

Daglig leder Aina Schiøtz
Forskningsleder Berit Heløe
Fagkonsulent Inga Stener Olsen
Førstesekretær Evy Haneborg
Førstesekretær Toril Enger
Førstesekretær Siri Tønseth (engasjert i 1/2 stilling)

VARAMEDLEMMER:

Professor Gunnar Skirbekk

Professor Trond Eskeland

Professor Jorunn Hareide

Førsteamanuensis Hildur Ve

Professor Inger Nordal

Utredningsleder Jan Dybfest

Førstekonsulent Erling Strømberg
(repr. for KD)

Kjære leser

I løpet av det siste året er det kommet flere forskningspolitiske dokumenter. De mest sentrale er Hernes-utvalgets innstilling *Med viten og vilje* og Stortingsmelding nr. 28 (1988-89) *Om forskning*. I begge dokumentene er «kvinner» et sentralt tema. Dette er synlige bevis på at kvinners engasjement og påvirkning er nødvendig og nytter.

På forskjellig vis har Sekretariatet for kvinneforskning deltatt på den forskningspolitiske arena. For et par-tre år siden startet arbeidet med en «kvinnefaglig» forskningsmelding. Fire kvinneforskere utarbeidet rapporten *På kvinners vis – med kvinners råd. Nye perspektiver på forskningspolitikken*. Boka kom ut i november forrige år, men allerede mens den forelå i manusform skapte den heftig debatt – særlig mellom en del kvinnelige naturvitere og samfunnsvitere. *Nytt om kvinneforskning* ønsket også menns synspunkter på rapporten, samtidig som vi innhentet en dansk kvinnelig forskers oppfatninger. Professorene Agnete Weis Bentzon, Jens Erik Fensstad, Knut Dahl Jacobsen, Sivert Langholm og Hroar Piene har levert bidrag til dette nummeret. En av dem spør om det er en fundamental kommunikasjonskløft mellom kvinner og menn ut fra at våre felles erfaringer oppleves så ulikt. Vi spør om denne kommunikasjonskløften også eksisterer mellom menn fra forskjellige fagområder, men innen samme undervisnings-

system? Vi kan love deg tankevekkende lesning.

NAVF har vedtatt å styrke teoriutviklingen i norsk kvinneforskning. Sissel Lie og Harriet Holter ble ledere for hver sine komitéer som fikk i oppgave å forberede programmene i henholdsvis humanistisk og samfunnsvitenskapelig grunnleggende kvinneforskning. Her redegjør de to for utviklingstrekk og muligheter i kvinneforskningen.

Vi vil i denne forbindelse også opplyse at Rådet for medisinsk forskning i NAVF har nedsatt en gruppe som skal vurdere hvorvidt det skal opprettes et program i medisinsk kvinneforskning. Gruppen skal levere sin innstilling til høsten.

Rådene for medisinsk og naturvitenskapelig forskning i NAVF har i samarbeid med Norges Teknisk Naturvitenskapelige Forskningsråd satt i gang et utredningsarbeid om kvinner i medisin, naturvitenskap og teknologi. Arbeidet ledes av Berit Smestad Paulsen. På side 75 gir hun oss en liten oversikt over planene for utredningen.

Karin Widerberg skriver i sin artikkel om korsveier innen norsk samfunnsvitenskapelig kvinneforskning, og om de utfordringer som ligger foran oss. Fride Eeg-Henriksen har lest og reflektert over NAVFs utredningsinstituttets rapport om vitenskapelig publisering blant kvinnelige og mannlige universitetsforskere.

Innhold

Forskningspolitisk kulturkløft –? Debatt om et debattinnlegg	side 4
– Jens Erik Fenstad: Hvem gir kvinners råd?	side 5
– Knut Dahl Jacobsen: Motmelding om norsk forskningspolitikk	side 8
– Sivert Langholm: På kvinners vis: Stimulerende lesning, men uklar begrepsbruk	side 10
– Hroar Piene: Refleksjoner over «På kvinners vis, med kvinners råd »	side 11
– Agnete Weis Bentzon: Kritik af forskningspolitikken	side 13
Grunnleggende kvinneforskning. Nye forskningsprogrammer	side 16
– Sissel Lie: Tenke på tvers og i fellesskap?	side 17
– Harriet Holter: Teoriutvikling i norsk samfunnsvitenskapelig kvinneforskning. Muligheter og ambisjoner	side 22
Fride Eeg-Henriksen: Må vi vente til barna blir store? Refleksjoner rundt en rapport om kvinner som vitenskapelige produsenter	side 28
Karin Widerberg: Korsvägar inom samhällsvetenskaplig kvinneforskning	side 35
BOKOMTALER	
Det besatte kjønn? Om boka <i>Det besatte køn. Kvindelighedsdannelse fra Reformationen til i dag</i>	side 44
Om boka <i>Kvinne – eller bare funksjonshemmet</i>	side 47
Fattigdom og morsbinding. Om boka <i>Moa Martinson. Skrift och drift i trettioalet</i>	side 49
Om boka <i>Men in Feminism</i>	side 52
Om boka <i>Når makt blir vold. En analyse av seksualisert vold i parforhold</i>	side 55
Om kursboka <i>Kvinder tager hånd om teknologi</i>	side 59
En historikers beretning om fødsler og fødselshjelp fra 1800 til vår tid. Om boka <i>Den haarde Dyst. Fødsler og fødselshjelp gjennom 150 år</i>	side 62
LITTERATURKOMMENTARER	side 64
MØTER, SEMINARER, KONFERANSER	
«Men, Masculinity and Social Theory»	side 66
«Gender Relations and Identity Management. Symbolic Analysis and Interpretations»	side 68
Internasjonal kvinnekonferanse i Manchester	side 70
MØTER SOM KOMMER	side 72
LITT AV HVERT	side 75
NYE STIPENDIATER, FORSKERE OG PROSJEKTLEDERE	
I NAVF OG NORAS	side 78
NYTT FRA LIKESTILLINGSUTVALGENE	side 89
STIPEND	side 91
PUBLIKASJONER	side 93
EGNE PUBLIKASJONER	side 96

På kvinners vis – med kvinners råd

Nye perspektiver på forskningspolitikken

*Tamar Bermann · Harriet Holter
Björg Aase Sørensen · Gro Hanne Aas*

Forskningspolitisk kulturkløft – ?

Debatt om et debattinnlegg

Sekretariatet for kvinneforskning utga for noen måneder siden en forskningspolitisk rapport skrevet av forskerne Tamar Bermann, Harriet Holter, Bjørg Aase Sørensen og Gro Hanne Aas – tre samfunnsvitere og en humanist. Rapporten fikk navnet *På kvinners vis – med kvinners råd. Nye perspektiver på forskningspolitikken*. Allerede før boka kom ut skapte dokumentet heftig debatt, særlig mellom kvinnelige naturvitere og samfunnsvitere. Også etter utgivelsen har det vært stor interesse for synspunktene i boka, og den debatteres fortsatt livlig. *Nytt om kvinneforskning* har spurt fem sentrale forskere – fire menn og en kvinne – om å gi sine synspunkter. De representerer ulike fag og ulike fagtradisjoner.

Jens Erik Fenstad (naturviter) sier han taler både på vegne av seg selv og kvinnelige forskere i medisin, naturvitenskap og teknologi, når han angriper rapporten. Bokas argumentasjon faller på at kvinneforskerne har et uavklart filosofisk grunnlag for sin tenkning. De må rydde opp i eget hus før de kan bli «formyndere» for sine medsøstre og andre.

Knut Dahl Jacobsen (samfunnsviter) synes at rapportens fokusering på forholdet mellom produksjon og reproduksjon er særlig interessant. Boka gir inntak til å klarlegge mekanismene som bidrar til at produksjonssiden dominerer og nærmest «invaderer» den reproduktive sfære. Kvinneforskernes fagpolitiske program samsvarer med samfunnsvitenskapens etterlysning av et bedre grunnlag for teoretisk og metodisk fordypning og fornyelse. Dette oppnår vi ikke med dagens forskningspolitikk med vekt på kortsiktige gevinster.

Sivert Langholm (humanist) mener at boka er bygget opp om begreper – f.eks. «kvinneperspektiv» – som til dels synes inkonsekvente og ikke helt klare. Samtidig understreker han at det har vært stimulerende lesning – «velskrevet, rik på synspunkter og tankevekkende».

Hroar Piene (medisiner) er svært kritisk og spør om det er en fundamental kommunikasjonskløft mellom kvinner og menn ut fra at våre felles erfaringer oppleves så ulikt.

Agnete Weis Bentzon (rettsviter) ser på rapporten i lys av den danske forskningspolitiske utvikling. Hun mener at danskene har mye å lære og er som Dahl Jacobsen opptatt av bokas behandling av forholdet mellom produksjon og reproduksjon.

Hvem gir kvinners råd?

Jens Erik Fenstad

Som mangeårig formann i Rådet for naturvitenskapelig forskning i NAVF har jeg følt spenningsforholdet – den avstand og tydeligvis mangel på kommunikasjon som det har vært mellom våre kvinneforskere med sitt tyngdepunkt innen humaniora og samfunnsfag og våre kvinnelige forskere innen naturvitenskap, medisin og teknologi.

Dette spenningsforholdet har vært særlig tydelig i forbindelse med arbeidet med den «alternative» forskningsmelding – *På kvinners vis – med kvinners råd* – hvor ordene ofte falt harde og krasse. Kvinnelige naturvitere har reagert på det de føler som en nedlatende holdning. Kvinneforskerne representerer «foregangsfagene», de har sett veien fremover, mens kvinner innen naturfag og teknologi påstås å henge igjen i mannssamfunnets tenkemåter og karriere-mønstre.

Mange kvinner innen naturfagene har også reagert på den lite generøse omtale «foregangskvinnene» gir deres innsats innen forskning og utdanning. De føler at de har gjort en innsats både for sitt fag og for å rekruttere til og legge forholdene til rette for neste generasjon av kvinner. Og de har rett! I året 1987 var det omtrent samme prosent kvinner blant studentene ved det

matematisk-naturvitenskapelige fakultet i Oslo som det var kvinner som tok en dr.scient.grad ved fakultetet. Vi kan kanskje mene at prosentdelen var for lav, og det reiser nye utfordringer. Men ett står fast, kvinner ved dette fakultetet viser at de kan gjennomføre til topps. Vi har også tall om vitenskapelig publisering blant kvinnelige og mannlige universitetsforskere som viser at kvinner innen naturfag hevder seg særdeles godt, både i sammenligning med kvinner innen samfunnsfag og med menn innen naturfag. På bakgrunn av den faglige innsats som er gjort og ut fra de posisjoner som kvinner innen disse fag nå har erobret, kan man forstå at enkelte av dem har bent frem følt seg krenket over den omtale de har fått av sine medsøstre innen «foregangsfagene».

En del av våre kvinnelige teknologer er også sterkt kritiske til den mangel på innsikt i teknologisk utdanning og forskning, og den dermed sammenhengende mangel på forståelse for teknologiens betydning for å skape bedre livsvilkår, som de synes dominerer hos våre kvinneforskere. Som «kjemi» er «teknologi» blitt et negativt ladet ord, et ord kun for protestaksjoner.

Selv synes jeg å møte denne ukyndighet i meldingens relativt brede omtale av det nasjonale informasjonsteknologiprogrammet. For det første er meldingen ufullstendig og direkte misvisende i sin omtale av

NAVFs del av programmet. Det er greit nok at deler av meldingen ble skrevet på et tidspunkt der ikke alle deler av NAVFs planlagte innsats var på plass. Men når utgivelsen av meldingen ble så forsinket at «virkeligheten» hadde endret seg, så holder det ikke å reproducere den gamle tekst.

Men den mest beklagelige del av omtalen, er den «teknologimistenkeliggjøring» av IT-programmet som det legges opp til. Visst fins det maskinglade gutter som blir kåte over chips og bytes! Men det nasjonale IT-programmet er noe ganske annet: et ambisiøst forsøk på å mobilisere informasjonsteknologien til vekst og livskvalitet i det norske samfunn. Og i denne strategi står bl.a. utdanning og forskning sentralt. Utdanning over et bredt spektrum er nødvendig skal vi få de fortrolige og kyndige brukere som vi trenger f.eks. i helsesektoren, slik at teknologien blir et middel og ikke et mål. Og innen forskningen understreker den nasjonale strategi spesielt nødvendigheten av å styrke vår innsikt i informasjonsteknologiens menneskelige og samfunnsmessige forutsetninger og konsekvenser. Lite av denne profilering finner vi igjen i meldingens omtale av det nasjonale program!

Dette har blitt en rapport fra den ene side. Men like sikker som kvinnelige forskere i naturvitenskap, medisin og teknologi har sitt å si til våre kvinneforskere, så har disse også sitt å anføre overfor sine medsøstre. Er det så bare en frontdannelse som bunner i avstand og kulturforskjeller mellom deler av vårt vitenskapssamfunn? Noe ligger det nok i dette, og det er nok av fellesoppgaver å ta fatt på for å bygge broer og bedre felles kår. Meldingen har en rekke konkrete forslag, som langt på vei stemmer overens med de forslag som bl.a. RNF har lagt inn i sitt handlingsprogram.

Av og til lurar jeg på om ikke litt av den frustrasjon som kvinner i naturfag og teknologi føler overfor kvinneforskerne,

skyldes det faktum at de siste som profesjonelle samfunnsvitere, er så flinke til å uttrykke seg i de saker som her omtales. En statistiker, en kjemiker eller en geolog kan snakke greit og begeistret om sitt fag og være en drivkraft og forbilde for sine kvinnelige hovedfagstudenter. Men den samme person kan bli noe mer usikker når samtalen dreies inn mot filosofi og samfunnsfaglige analyser. En følelse av å bli «snakket på vegne av», av å være klient og ikke ha ordentlig innsikt i egen situasjon, fins opplagt. Her ligger en utfordring til naturviter-siden. Det er derfor gledelig at RNF, RMF og NTNf nå har nedsatt en gruppe som fra sitt synspunkt og med sine ord skal analysere situasjonen og komme med en felles handlingsplan for å bedre kvinners rekruttering til og kår innen naturvitenskap, medisin og teknologi.

Men allikevel kan en tvile på om kløften bare bunner i avstand og kulturforskjeller. Det kan ligge noe mer bak når partene snakker forbi hverandre hver gang man ønsker å identifisere et spesielt kvinneperspektiv på naturvitenskapelige fag. Vi snakker ikke her om faget i samfunnet. Det er et faktum at atomavfall er problematisk, men hvori ligger kvinneperspektivet i forståelsen av f.eks. selve spaltningsprosessen? Spørsmålet er en smule retorisk, og derfor kanskje urimelig. Men fins det rimelige spørsmål å stille?

For å forebygge eventuelle misforståelser, la meg understreke at ingen benekter betydningen av kvinners spesielle erfaringer og motivasjoner. Spørsmålet her dreier seg om det må forutsettes en spesifikt kvinnelig erkjennelsesform for å bearbeide og utnytte disse erfaringer i en større kunnskapsmessig sammenheng.

Her råder usikkerheten, og jeg har sett mange akrobatiske forsøk på å legge et spesifikt kvinneelement inn i naturvitenskapens forståelsesform. Men det fins også interessante og vel gjennomreflekterte

bidrag, f.eks. fra Evelyn Fox Keller. Allikevel er jeg ikke helt overbevist. For å ta et eksempel, jeg tviler på om det lar seg gjøre å identifisere noe spesifikt kvinnelig erkjennelseselement som en nødvendig forutsetning for Barbara McClintocks Nobelprisarbeide innen genetik.

For å avklare denne usikkerhet om det erkjennelsesteoretiske grunnlag for kvinneforskningen, må vi vende tilbake til den filosofiske metodelære. Egentlig behøver vi ikke å gå lenger enn til pensum for examen philosophicum, og da til diskusjonen om naturvitenskapelig kontra samfunnsvitenskapelig og humanistisk metodelære. Ganske presist kan vi stille spørsmålet om samfunnsvitenskapene og humaniora trenger en egen metodelære, f.eks. en filosofisk hermeneutikk eller tolkningslære, eller om en variant av den hypotetisk-deduktive metode anvendt for disse fags vedkommende på et «meningsfylt materiale», er tilstrekkelig. Svarer vi ja på det siste, er saken grei: Naturvitenskapen forutsetter ikke i sine forklaringer noe spesifikt «meningsinnholdende» element, spesielt er det ikke noe kvinnespesifikt erkjennelseselement operativt innen disse fag. Men tror vi på den filosofiske hermeneutikk som en erkjennelsesform som bryter rammen for en hypotetisk-deduktiv metode anvendt på meningsfylt materiale, kan situasjonen bli mer problematisk. Greit nok kan vi hevde humaniora og samfunnsvitenskapenes metode-messige autonomi, og således påberope oss et spesifikt «deltakende» element. Men om dette har gyldighet utover disse fag, og om dette «deltakende» element er kjønns-spesifikt, se det er problematisk!

Jeg legger ikke skjul på at jeg finner den filosofiske hermeneutikk uklar. Og jeg er også en smule bekymret over at en for sterk understrekning av det kjønns-spesifikke kan lede til en biologisk determinisme av en ganske ureflektert art. Uansett, før kvinne-forskerne rykker frem mot nye barrikader,

må de rydde det filosofiske grunnlag for sin tenkning. Det passer seg dårlig på så uryddig grunnlag å være «formyndere» overfor sine medsøstre innen naturfag, medisin og teknologi!

Og samtidig som man rydder dette grunnlag, skal man kaste et kritisk blikk på en del andre distinksjoner man har innført og søke å forstå dem i en større vitenskapshistorisk og metodologisk kontekst. Jeg tenker her på meldingens fremheving av motsetningen mellom *produksjon* og *reproduksjon*.

La oss ta et skritt tilbake. Ideelt sett velger man metode for å belyse et problem. Vitenskapshistorien lærer oss en viss skepsis på dette punkt; det er nok metoden som bestemmer vår forståelse av verden. For Descartes var hans metodelære en almen forståelsesform. Historisk ser vi hvordan den er forankret i den metode som er utviklet til analytisk å løse problemer i geometrien. Og kjenner du utgangspunktet, ser du lett metodens begrensning, «verden» er ingen oppgave i analytisk geometri.

Ordparet *produksjon/reproduksjon* er også knyttet opp mot visse måter å modellere verden på. *Produksjon* kan kanskje karakteriseres ved at noe transformeres fra en tilstand til en annen etter visse spesifiserte forskrifter. Dette er den klassiske naturvitenskaps modell, gitt ved partielle differensialligninger. Her finner vi det typiske uttrykk for Laplaces determinisme, som dominerte naturvitenskapen opp til vår tid medregnet kvantemekanikken: La utgangstilstanden eller visse «ingredienser» være gitt, resten styres av systemets ligninger, dvs. av den gitte «oppskrift». Ligningene er lineære og beskriver en entydig bestemt fremtid.

Men verden er full av ikke-lineære fenomener, *reproduksjon* er en av dem. Men her kommer metodens dominans over virkeligheten inn. Så lenge vi ikke behersker den ikke-lineære matematikk, må verden

tilpasse seg den «lineære» metoden. I senere år har vi imidlertid sett et metode-messig gjennombrudd, nå har vi tilgang på et rikere verktøy, nå kan vi bygge modeller som gir økt innsikt i biologi, især innen økologi. Den lineære differensialligning er typisk erstattet med et sett av reaksjons-diffusjons ligninger. Og et rikere verdens-bilde fremstår.

Jeg kan synes å ha vandret ut på viddene. Men her ligger et poeng. Vitenskap er knyttet sammen med et krav om kvalitet. Jeg synes meldingens ord om produksjon/re-produksjon er overflatiske og slagord-preget. Men bak ordparet ligger en utvikling innen vitenskapen som har gitt en skarpere analyse og et rikere repertoar av modeller til innsikt og forståelse. Og denne utvikling er det en kvinneforskning som vil ha et ordentlig erkjennelsesmessig fundament, må forholde seg til.

Jeg har sett det som min oppgave å være kritisk i denne omtale. Ikke kritisk for å avvise, men for å utfordre. Jeg tror det er viktig for kvinneforskningen å tenke igjen-nom sitt filosofiske grunnlag, ikke som en sekterisk virksomhet, men i stadig og åpen konfrontasjon med de beste – enten det er menn eller kvinner. Jeg tror at den organi-serte forskeropplæring som vi nå er i ferd med å innføre ved våre universiteter, kan og bør utnyttes av kvinneforskere til faglig utvikling og til oppbygning av kvalitet. Vi står overfor en enorm fornyelsesprosess innen høyere utdanning og forskning i 1990-årene: *Akademia ligger ganske åpen.*

Motmelding om norsk forskningspolitikk

Knut Dahl Jacobsen

revolusjonsvognen. Forventningene om at arbeidernes frigjøring ville bli fulgt av kvinnes, så lenge ut til å svikte. Vår-løsningen kom med demokratibølgen fra slutten av 1960-årene. Både den nye kvinnebevegelsen og kvinneforskningen som fagområde, den vitenskapelige feminisme, fant støtte i generelle politiske tendenser på 70-tallet, bl.a. interessen for samfunnsom-forming og idéen om en vitenskapeliggjø-ring av den offentlige politikk. Også signa-lene fra forskningspolitikken var positive.

70-årenes sentrale dokument på dette område er meldingen om Forskningsbehov og forskningspolitikk fra Hovedkomitéen for norsk forskning. Meldingen var basert på et omfattende utredningsarbeid som pekte ut hva vi i dag kan kalle seks hoved-innsatsområder. I tillegg til produksjons-problematikk var temaene verdi- og kultur-spørsmål, sosiale problemer i helse og arbeidsliv, utdanningsspørsmål og forde-lings- og styringsproblemer. Dette var områder hvor kvinneforskningen kunne føle seg hjemme. Det private næringsliv gjorde det ikke.

Med restaurasjonen på 80-tallet er næringsliv og produksjonssystem igjen, og sterkere enn før, kommet i sentrum og blitt forskningens hovedbegrunnelse. Samfunnsforståelsen er langt på vei begrenset til bedriften Norge. For andre deler av samfunnet er klimaet blitt kaldere, også for kvinneforskningen.

Dette er en del av bakgrunnen for den motmelding som foreligger fra NAVFs sek-retariat for kvinneforskning. Rapporten gir, som undertittelen lover, nye perspekti-ver på norsk forskningspolitikk. Målet er, som det sies, å inspirere til tenkning om og endringer i politikken.

Tyngdepunktet i rapporten er en kritisk gjennomåelse av hovedinnsatsområdene, de fem s.k. fete (offshore-teknologi, mate-rialtknologi, havbruksforskning, biotek-nologi og informasjonsteknologi), de to

mindre fete (LOS og HEMIL), og det sult-rammede Kultur og tradisjonsformidling med en prosent av den samlede innsats. Grunnholdningen i rapporten er en sterk skepsis til ensidigheten i dette opplegget. Det er dominert av det som med et treffende uttrykk kalles nytradisjonell tenkning, konsentrert om teknologi- og næringsutvikling og offentlig styring, og basert på en samfunnsoppfatning som interesserer seg lite for annet enn marked og stat. Til de perspektivene som faller utenfor, hører f.eks. «vitenskapens og teknologiens ansvar for forvaltning av samfunnets naturgrunnlag, forskningens forhold til det sivile samfunnsliv, til kulturell utvikling og til menneskelig livsutfoldelse og livsorientering». Spørsmål i tilknytning til demokratiproblematikken som var aktuelle på 70-tallet, er «nærmest glemt, likeså forsøkene på å styrke svake gruppers mulighet for å få sine problemer fram ved hjelp av forskning». Rapportens hovedspørsmål er med en spissformulering: «Hvorfor skal det ikke satses like mye på reproduksjon i videste forstand, på kulturell og sosial vekst og gjenvekst, som på produksjon og økonomisk vekst?».

De prinsipielle begrunnelser for et bredere forskningspolitisk opplegg er gitt i første del av rapporten som er en drøfting av mål og midler i kvinneforskningen. Her kan det være nyttig å referere til et innlegg Kari Wærness nylig holdt om LOS-programmet og hvor hun peker på motsetningen mellom planleggingsrasjonalitet og omsorgsrasjonalitet i organisering og styring av velferdsstatens tjenester. Disse rasjonalitetsformer er i hennes fremstilling heftet til en analytisk distinksjon mellom to ulike verdensbilder eller kulturer, den tekniske og den sosiale. Den tekniske kultur er dominert av tankeganger fra ingeniør- og naturvitenskap, produktivitets- og effektivitetsverdiene er hentet fra det private næringsliv, og det dreier seg stort sett

om en mannskultur. Den sosiale kultur er mer preget av verdier fra velferdsstat og offentlig politikk, den har en jevnere kjønnsfordeling, men rommer også «den underordnede, tause og usynlige kvinnekultur». Fra sin forskning dokumenterer Kari Wærness hvorledes produksjonslivets tekniske kultur har en tendens til å gjennomtrengte også den reproduktive sfære, under dekke av slagord om omstilling, effektivisering og modernisering, med de konsekvenser dette har for omsorgens omfang og kvalitet.

Motmeldingens drøfting av mål og midler i kvinneforskningen viser langt på vei hvorledes kvinneperspektivet gir et vel-egnet inntak til å klarlegge mekanismene bak de prosessene Kari Wærness beskriver. Den tekniske kultur er på tallrike punkter koblet til en rekke usynlige institusjoner som alle bygger opp under patriarkatet som verdi- og fordelingssystem, «det mest intrikate og seiglivet maktssystem i verden», som det heter i rapporten. Mest effektivt avdekkes vel dette systemet i kvinneveretten eller analyser av rettslige ordninger som en del av mannens kulturelle hegemoni.

Tre av rapportens fire forfattere er samfunnsforskere. Det er neppe hele forklaringen på at det fagpolitiske program rapporten tar til orde for når det gjelder kvinneforskningen, i så høy grad samsvarer med de tiltak som etterlyses i norsk samfunnsforskning. Det dreier seg om to ferske fagområder, og hva begge trenger, er et bedre grunnlag for teoretisk og metodisk fordypning og fornyelse. Dette grunnlag gir ikke dagens forskningspolitikk med dens vekt på kortsiktige gevinster. Det kan bare skapes gjennom en langsiktig politikk og ved å styrke grunnforskningsrådene gjennom bevilgninger som ikke er øremerket for andre formål.

Forskjellene mellom de to fagområdene kommer best til syne gjennom forslagene til konkrete tiltak med sikte på faglig styrking.

Samfunnsforskerne er preget av tradisjonelle akademiske hemninger når de en sjelden gang går ut på egne vegne. Den vitenskapelige feminisme er en del av en livskraftig sosial bevegelse som slåss for rettferdighet og likestilling og med den nødvendige sans for visjonær tenkning. Halve forskningsriket til kvinnene er et av de forslag som drøftes. Hvorfor ikke?

Litteratur:

Tove Stang Dahl (red.): Kvinnerett I – II. 1985

Kari Wærness: Planleggingsrasjonalitet og omsorgsrasjonalitet – lar de seg forene? Foredrag ved konferansen Makt og medvirkning. Kvinneperspektiver i forskning om ledelse, organisasjon og styring 29.–30. november 1988.

«På kvinners vis»: Stimulerende lesning, men uklar begrepsbruk Sivert Langholm

Min første reaksjon på rapporten *På kvinners vis – med kvinners råd* er at dette var meget stimulerende lesning. Rapporten er velskrevet og rik på synspunkter og har for meg i det hele virket tankevekkende. Men den er også stimulerende på den måten at den egger til motspørsmål og motsigelse.

Noen av de spørsmål som rapporten direkte eller indirekte reiser, er så dyptgripende og vanskelige at det er nesten umulig å kommentere dem kort uten å komme med de rene trivialiteter. Jeg skylder også å presisere at jeg risikerer å være urettferdig etter en nokså rask gjennomlesning av rapporten, uten å ha tatt tid til et grundigere, systematisk studium.

Men jeg sitter altså igjen med det inntrykk at rapporten ikke er helt klar og muligens litt inkonsekvent når det gjelder noen

av de mest sentrale begrepene den er bygd opp omkring.

Et av de mest sentrale begrepene – kanskje det aller mest sentrale – er «kvinneperspektivet». Dette gis to definisjoner. «Kvinneperspektivet», sies det først, «er en fellesbetegnelse på perspektiver begrunnet i de erfaringer, verdier og interesser som springer ut av kvinners *avmaktsposisjoner* kombinert med deres hovedansvar for å skape og ha *omsorg* for mennesker – som mennesker og som arbeidskraft...» (mine uthevninger). Så sies det videre at «en utvidelse og nyansering av kvinneperspektivet» nå er i gang, i retning av «å se sosialt kjønn som en fundamental *analytisk kategori*, dvs. om forskning som viser *når* og *hvor* *dan* kjønn er økonomisk, sosialt, kulturelt og psykologisk meningsbærende (mine uthevninger). Så langt er alt greit. De to definisjonene stilles opp og drøftes i forhold til hverandre.

Utover i rapporten refereres det ofte til dette «kvinneperspektivet», ofte under betegnelsen «kvinne- og kjønnssystemperspektivet», iblant bare «kjønnssystemperspektivet».

Jeg vil gjerne understreke at jeg oppfatter «kjønnssystemperspektivet» i den sistnevnte, analytiske varianten som et meget verdifullt, løfterikt bidrag fra kvinneforskningens side til begrepsapparat og teoridannelse innenfor humaniora, samfunnsforskning, rettsvitenskap og beslektede fag.

Men ved lesningen av rapporten har det vært et problem at det ikke framgår klart hvilken definisjon man der holder seg til, og i så fall hvorfor. Mer eller mindre tydelig synes det likevel for det meste nærmest å være den førstnevnte – den som definerer perspektivet ut fra *avmaktsposisjonene* og omsorgsansvaret.

Dette perspektivet stilles da opp mot et «mannsperspektiv, dvs. den dominerende forskningens perspektiv». En rekke slike utsagn finnes utover i rapporten.

Mitt problem med en slik dikotomi er at man karakteriserer eksisterende forskningstradisjoner stort sett i sin helhet ved at det er «mannsforskning». Dette er naturligvis på en helt banal måte sant, i den forstand at det meste har vært gjort av menn. Jeg er heller ikke i tvil om at karakteristikken kan treffe meget dypt og sentralt på mange punkter, hvis man sikter godt nok. Men er ikke tiden inne til å sikte? Med andre ord, til å ta i bruk den *analytiske* varianten?

Særlig klart synes jeg dette blir i de kapitlene som handler om naturvitenskapelig forskning. Her blir det i utgangspunktet først og fremst tale om kvinneperspektiver på forskningen og forskningspolitikken. Også her virker det som om forfatterne nærmest bruker «kvinneperspektiv» i den førstnevnte betydningen. De «kritiske spørsmål» som blir framført, går i hovedsak på ivaretagelse av sosiale og menneskelige hensyn, etiske problemer m.m. – overhodet spørsmålsstillinger som mer eller mindre klart kan settes i forbindelse med en kvinnelig omsorgsrolle. Jeg opplevde disse kapitlene som innsiktsfulle og interessante. Det heter for øvrig også om mange av spørsmålene, f.eks. om IT-programmets utforming, at de kan og bør stilles «både generelt og ut fra kvinneperspektivet», idet det dreier seg om «allmenne levekår, hverdagsliv og kultur».

Men like fullt klassifiseres den moderne norske forskningspolitikken, med alle sine ensidigheter og begrensninger, summarisk under stikkordet «menns perspektiver», «mannsperspektiver er selvfølgelig». Også dette er naturligvis sant, i den forstand at det stort sett er menn som har ført politikken. På samme måte er det stort sett menn som har og har hatt den økonomiske og politiske makten forøvrig i det samfunn og det samfunnssystem som står bak denne forskningspolitikken, likesom de stort sett har og har hatt makten i andre samfunn og systemer med en annen forskningspoli-

tikk eller som kanskje ikke har hatt noen forskning i det hele tatt. Den generelle «mannsdominansen» karakteriserer og forklarer med andre ord alt og dermed strengt tatt ingenting. Eller med enda litt flere ord: Å anlegge «kjønnssystem-perspektiver» på forskningspolitikken åpner for viktige (om enn kanskje svært intrikate) spørsmål. Men da i den *analytiske* variant: *når* og *hvordan*...?

De problemene som her er antydnet, berører i sin kjerne også spørsmålet om det en kunne kalle kvinneforskningens ærgjerrighet eller aspirasjonsnivå: tar den mål av seg til å supplere og korrigere det som ellers foregår av forskning, eller vil den etablere et fullstendig og konkurrerende alternativ? I rapporten synes jeg å finne ansatser til begge standpunkter. Fra en litt annen synsvinkel: tar den mål av seg til å være én blant flere reformbevegelser eller kritiske alternativer mot ensidigheter i etablerte forskningstradisjoner, eller gjør den krav på å representere «hovedmotsigelsen»? Heller ikke her finner jeg klarhet.

Det er flere andre ting som kunne vært tatt opp til diskusjon, således kvinneforskningens forhold til kvinners forskning og til likestillingen.

Men det får vente til en annen gang, i håp om senere dialoger. Og som sagt: meget stimulerende lesning!

Refleksjoner over «På kvinners vis, med kvinners råd»

Hroar Piene

NAVFs sekretariat for kvinneforskning har tatt initiativ til en diskusjon om norsk forskningspolitikk, og det reises i boka *På kvinners vis – med kvinners råd. Nye perspektiver på forskningspolitikken* to sentrale

spørsmål: er forskningspolitikken av og for menn, og diskriminerer den kvinner? Spørsmålene besvares i boka med klare ja. Her er det lite i norsk forskningspolitikk som kommer utenom *nødvendigheten av kvinneperspektivene*, relevansen av *kønns-systemene*, *kvinneavvisningene*, *mannsvridningen* og *mannsdominansen* i forskningen. Andre utsagn, som *forskningspolitikken som korporativ strategi* eller *den teknologiske forskningssektoren har fortsatt stort sett til gode å oppdage at det er mennesker som skal bruke teknologien og ikke omvendt* gjør etter min oppfatning boka unyansert, og tildels også poengløs, fordi alle momenter kjøres fram, godt eller dårlig begrunnet, eller med eller uten begrunnelse overhodet. Dette gjør boka vanskelig å diskutere, fordi teksten er så spekket av påstander at det er vanskelig å finne en god innfallsvinkel.

Jeg vil imidlertid prøve et prinsipielt synspunkt: For meg er forskning å stille seg spørrende. I tråd med Poppers vitenskaps-teorier tror jeg at forskningens vesen er å avkrefte det man i utgangspunktet trodde var sant, for å åpne (ens eget sinn) for ny erkjennelse. Den nye viten gjelder imidlertid bare som hypotese, inntil også denne er avkreftet, og slik fortsetter prosessen. I den forstand at kvinneforskningen setter spørsmålstegn ved «sannheten» om kjønnsnøytrale forskningstema er jeg for kvinneforskning. Men påstanden «all forskning har kvinneperspektiver» – slik en i sum kan lese denne boka – er også prøvbar, med muligheten for at påstanden ikke er sann. Den typen åpninger, med skygger av tvil på sine egne posisjoner, finner en lite av. Og som forsker blir jeg provosert av den lite *forskende* formen i denne boka.

I de første kapitlene i boka blir en presentert for kvinneforskningens *ambisjon* – å representere et nytt forskningsfelt som skal gi noe mer enn å utdype den mannsdominerte forskningen. Selv ser jeg det slik at

vitenskapelige framskritt først og fremst skyldes ny vitenskapelig metodikk, da vi som forskere er fanget innenfor de erkjennelsesgrenser som metodene setter. Ny metodikk tillater nye observasjoner, og derfra kan en utvikle nye hypoteser og teorier. Kvinneforskningen har, såvidt jeg kan se, ikke kunnet frambringe noen ny metodikk, og derfor knapt noen ny teori. Derfor tror jeg det er riktig at «kvinneforskningens potensiale ligger (...) i dens vitalitet, forening av teori og praksis, i tverrfaglighet, og i forsøk på nye organisasjonsformer» (s. 29). Men med dette som utgangspunkt kan jeg vanskelig følge med i den altomfattende erkjennelsesomforming som kvinneforskningen skal bringe med seg ifølge denne boka.

Den kampformen boka har fått kan vel forstås på bakgrunn av at «kvinneperspektiver er en fellesbetegnelse på perspektiver begrunnet i erfaringer, verdier og interesser som springer ut av kvinners *avmaktsposisjoner* (s. 13, min utheving) ...». Hvis man i utgangspunktet har definert seg som avmektig så er det kanskje lett å bli fristet til å slå til alle sider, i håp om å treffe noe! Men hvis avmakt er den alminnelige oppfatning blant kvinnelige forskere er det alvorlig, også for menn. Denne boka dreier seg i det alt vesentlige om retten til å utforme vitenskapelige problemstillinger på egne premisser, dvs. med samme rett som menn. For dette er avmaktsposisjonen kanskje ikke den mest fruktbare. Hvis forskende kvinner og menn skal ha et felles ansvar for forskningens innhold og kvalitet bør avmaktsforholdet opphøre, hvordan man nå får det til. Jeg slutter meg til professor Birgitta Odén (s. 138), som ikke tror at økt likestilling i forskersamfunnet vil gi oss annerledes forskning eller nye problemløsninger, men «et annerledes forskersamfunn: Med mindre konkurranse, mer sosial likestilling og økt elastisitet i organisasjonen».

Når boka behandler områder som jeg har best kjennskap til, bl.a. RMF's utredning «Medisinsk forskning og teknologi – utvikling og konsekvenser», og til dels HEMIL, blir jeg mer enn stuss over hvordan ord kan mistolkes og intensjoner fordreies. Uten å ville polemisere i detaljer må jeg stille spørsmålet: Er det en fundamental kommunikasjonskløft mellom kvinner og menn, basert på at våre fellesefaringer oppleves ulikt? Ser verden, inklusive forskningsverdenen, helt annerledes ut i kvinners enn i menns øyne? Jeg har trodd *nei*, at likestillingsspørsmålet, bl.a. innen forskersamfunnet, har med like muligheter å gjøre. Men hvis vårt felles språk gir dårlige muligheter til reell kommunikasjon mellom kjønnene, har spørsmålet en helt annen dimensjon. Jeg er i tvil om denne boka oppfordrer til fortsatt kamp eller til forsøk på kommunikasjon. La meg håpe det blir det siste.

Kritik af forskningspolitikken

Agnete Weis Bentzon

Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF) har fornylig udsendt en betænkning med titlen: *På kvinners vis – med kvinners råd*. Her har fire kendte kvindelige forskere i Norge givet en sagkyndig bedømmelse af den norske forskningspolitik, specielt de store nye forskningsprogrammer. Grundsynspunktet har været, at kvindeforskning og kvinder i forskning er en underudnyttet kraftkilde. På mange måder er kommentarerne også relevante for de seneste års danske forskningsprogrammer.

Kort sigt og ensidighed i forskningsprogrammerne

Det er kendetegnende for de norske forskningsprogrammer at de er næsten udelukkende orienteret i retning af en forøgelse af produktionen eller produktiviteten i produktionen. Derimod har man i forskningspolitikken rent ud forsømt reproduktionssiden i samfundet. Man har eensidigt ment, at produktionssiden ikke kunne klare sig uden offentligt støttet forskning, hvorimod reproduktionssiden, der sikrer vedlikehold af arbejdskraften, der interesserer sig for samspil mellem arbejdsmiljø og hjemmemiljø og for menneskenes og naturens miljø i det hele taget, er blevet forsømt. Det er produktionen, der betaler for reproduktionen, siger man og glemmer, at reproduktionen er en forudsætning for produktion på længere sigt. Derfor kunne man netop vente sig, at det offentlige i sin forskningspolitik ville tilstræbe at balancere hensyn til henholdsvis produktion og reproduktion. Der er i lige så høj grad behov for forskning og nytænkning på reproduktionsiden som på produktionssiden.

Metode og teori og organisering i kvindeforskningen

De tungest vejende afsnit i de fire forskeres kommentarer ligger i forsøget på en præcisering af kvindeforskningens særkende på såvel teori- som på metodesiden. Hvis vi skal komme videre i argumentering for ressourser til kvindeforskere og kvindeforskning end til blot at insistere på retfærdighed må vi kunne påvise de materielle fordele ved en sådan politik. Altså at det giver bedre forskning. Det gøres dog ikke i en samlet eller sammenhængende tekst, men må hentes frem fra flere steder i bogen.

Kvindeforskningen er karakteriseret både ved sit emne og/eller ved at være en særlig angrebsvinkel, et særligt perspektiv på

en flerhed af emner i mange forskellige fag. Kvindeforskning kan drives af såvel mænd som kvinder. Indtil videre er kvinderne så langt i flertal indenfor denne forskning. Men langt de fleste kvindelige forskere driver ikke specifikt kvindeforskning.

Hvad det kan betyde for forskningen i forskningsmiljøerne, at der er både mænd og kvinder i en ikke alt for skæv fordeling, er bare antydning nogle steder i bogen. Det er forståeligt, da det næppe er studeret. Men det er en indsnævring i perspektivet på kvindernes betydning i forskningsverdenen, hvis man kun ser på kvindeforskningen og dens frembringelser i mere snæver forstand.

Kvindes vis og kvinders råd kan vel tilføje også de forskningsmiljøer, hvor der ikke specielt drives kvindeforskning kvaliteter, der fremmer forskningen. Med udtrykkene «vis» og «råd» kunne man f.eks. tænke på stilen for møder og diskussioner. Betydningen af en åben erkendelse af usikkerhed, en mere spørgende end en fastslående facon kunne være variable, det var værd at undersøge.

En interesse for trivsel på arbejdspladsen og en ikke konkurrencebetonet indstilling til egne og andres ideer er andre variable, som kunne tænkes at fordele sig kønsmæssigt signifikant, og som kunne øve indflydelse på miljøernes produktivitet og kreativitet.

Det er i Danmark «in» at politikerne ønsker evaluering af forskningsmiljøerne, herunder måske især de nye tværvidenskabeligt opbyggede centre. Det kunne være en god anledning til at få de spørgsmål, der har med kønnets betydning for forskningsmiljøerne trukket frem.

En forskel på Norge og Danmark med hensyn til organisering af kvindeforskningen kunne også bruges til studier af organisationsformernes betydning for forskningen. Norsk samfundsvidenskabelig kvindeforskning er i stor udstrækning organiseret

udenfor universiteterne med en placering, der knytter den nærmere til en umiddelbar anvendelsesorientering. Det er måske også medvirkende til, at teoretiske eller metodiske landevindinger til dels savnes, som det anføres. Det gælder nemlig ikke for norsk kvinderet, der ligger ved universitetet.

Kvindeforskningens hovedemne angår kvinders vilkår og virke. En teoretisk nydannelse ligger i betegnelsen «socialt køn» som en grundlæggende kategori. Socialt køn skabes gennem en historisk udvikling, hvor drenge og piger opdrages, uddannes og behandles forskelligt. Og denne skabelse af det sociale køn har forskellig udformning i forskellige kulturer, og kan ændres over tid. Kvindeforskningen søger at klarlægge, hvor og hvordan socialt køn er økonomisk, socialt, kulturelt og psykologisk meningsbærende i virksomheder og samfund.

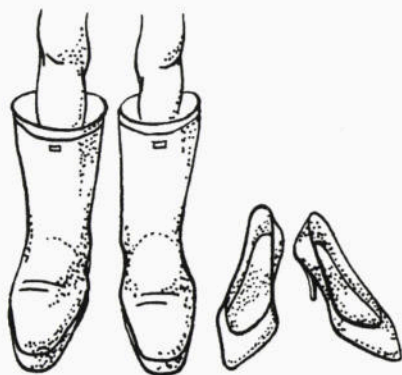
Kvindeforskningen er i sin selvforståelse tværfaglig allerede fordi udgangspunktet er forskning i kvinders totale livssituation med henblik på at kunne yde bidrag til forbedring af kvinders samfundsmæssige stilling. Kvindeforskeres praksis er ikke altid så tværfaglig, bl.a. fordi de hyppigt befinder sig ret isoleret i fagspecifikke miljøer, hvor karrieren ikke befordres ved tværfaglige skrivelser.

Den norske officielle forskningspolitiske støtte til kvindeforskning har set med danske kvindeforskeres øjne været noget at vise hen til. Den har strakt sig over en længere periode og den har været sat ind over en bredere front end den danske. Begge lande har for tiden særlige forskningsråds bevilninger til kvindeforskning. Men i begge lande er disse særbevillinger tidsbegrænsede. For Norges vedkommende er udløbsåret 1990, for Danmarks 1991.

I den danske styringsgruppe for fordeling af midlerne til kvindeforskning udtrykkes

den forventning, at «den særlige» kvindeforskning om tre år skulle være et overstået kapitel i dansk videnskab (Weekendavisen 24. feb. 1989). Til den tid skulle kvindeforskningen have slået rod i de eksisterende

faste forskningsinstitutioner. Det er et fromt ønske, men overordentlig verdensfjernt, kvindeforskningens videnskabs- og samfundskritiske perspektiv taget i betragtning.

Tegning: Ellen Wilhelmsen

Grunnleggende kvinneforskning

Nye forskningsprogrammer

NAVF har vedtatt å styrke teoriutviklingen i norsk kvinneforskning. Dette skal gjøres ved å opprette programmer i humanistisk og samfunnsvitenskapelig grunnleggende kvinneforskning. Tre områder er sentrale:

1. Rekruttering og langsiktig kompetanseoppbygging.
2. Grunnforskning med utvikling både av de enkelte fags teori og metode, og en overordnet feministisk teoriutvikling.
3. Bevare og videreutvikle internasjonalt samarbeid.

Nytt om kvinneforskning har bedt lederne for de to «hurtigarbeidende» komitéene som forberedte programmene om å redegjøre for utviklingstrekk og muligheter i kvinneforskningen. Første artikkel, «Tenke på tvers og i fellesskap» er skrevet av 1. amanuensis Sissel Lie, som var leder for humanistenes programkomité. Den neste artikkelen om teoriutvikling i samfunnsvitenskapelig kvinneforskning, er en bearbejdesle av samfunnsviterens programnotat. Begge artiklene står imidlertid for forfatterens regning.*

Tenke på tvers og i fellesskap?

Når den amerikanske filosofen Sandra Harding (1986) beskriver kvinneforskningens kunnskapsproduksjon, ser hun for seg en utvikling over tre stadier. Det første stadiet er den empiriske kvinneforskningen der man søkte å forbedre tradisjonell forskning gjennom å gi kvinnene en plass både som utforskede og som forskere. Deretter får vi standpunktteoriene som hevder å ha forrang foran den tradisjonelle forskningen gjennom sitt kvinneperspektiv. Det foreløpig siste stadium i kvinneforskningens kunnskapsproduksjon er den såkalte «post-modernistiske» kvinneforskningen som stiller spørsmålsteget ved motsetningspar som fornuft/fantasi, kultur/natur, mann/kvinne, som vår tenkning og vitenskap tar utgangspunkt i.

Nå mener ikke Sandra Harding at de forskjellige stadiene i kunnskapsproduksjonen fungerer helt atskilt fra hverandre. Den empiriske kvinneforskningen vil f.eks. raskt se at det ikke er nok å fylle hullene i den tradisjonelle forskningen. For hvordan kan en vitenskap som foregir å gi et objektivt bilde av vår verden, utelate så store deler av den? Spørsmål dukker opp om hvilke verdier, hvilke kriterier, hvilke valg som ligger til grunn for vitenskapens kunnskapsproduksjon. Interessante problemer er bl.a. solidariteten mellom forsker og det utforskede, som også annen forskning kan være opptatt av. Den kan sette forskeren i et dilemma mellom identifikasjon og vitenskapelig avstand. Ut fra om man velger å fokusere på kvinners under-

ordning eller kvinners styrke og muligheter, vil man få en framstilling av empiri som tenderer mot det vi kaller elendighetsforskning eller verdighetsforskning. Og fordi kvinneforskning har sitt utgangspunkt i kvinnebevegelsen og har som mål å gjøre verden til et bedre sted for kvinnene og der- ved for alle, er de etiske spørsmålene også sentrale fra første stund.

Akkurat som teoretiske og metodiske resonnementer kommer inn på et tidlig tidspunkt i en innsamling av empiri, for at vi skal kunne foreta valg og vite hvilke spørsmål vi skal stille, er det vanskelig å se for seg en frittstående teori og metode som ikke har sitt utgangspunkt i empiri. Derfor vil vi alltid måtte arbeide med en dialog mellom empiri og teori og metode. Vi er på ingen måte ferdige med den «empiriske» kvinneforskningen, selv om vi ikke alle har tro på at en reform av fadervitenskapene er tilstrekkelig. Mange kvinneforskere har dessuten vært inne på tanken vi finner i standpunktteoriene, nemlig at deres viten er «sannere» nettopp fordi den stammer fra et kvinneperspektiv. Dette har vært en sterk drivkraft for de fleste kvinneforskere, enten de er ute etter å reformere sitt eget fag eller tar avstand fra tradisjonell vitenskap.

Vitenskapskritikk brukt på kvinneforskning

Det er et skille mellom de to første stadiene

i Sandra Hardings fremstilling av kvinneforskningens kunnskapsproduksjon og det siste, der man ved å sette spørsmålstegn ved opposisjonen mellom mann og kvinne rører ved selve kvinneforskningens fundament.

Joan Scott (1987) innfører «kjønns»-begreper for å være brobygger mellom denne «postmodernistiske» kritikken og den øvrige kvinneforskningen. Hun vil undersøke i historien hvordan kjønnsrelasjonene manifesterer seg. Hun har derved som Birgitta Holm (1988) påpeker, ikke sluppet taket i motsetningen mann/kvinne som underforstås i begrepet kjønn. Og det er et stort spørsmål om kvinneforskningen som nettopp er sprunget ut av en påpekning av kvinneundertrykkelse, helt kan forlate denne måten å formulere kjønnsforskjeller på. Men vi kan arbeide videre med problemstillingen. Har vi fullgode definisjoner på hva som er kvinnelig og hva som er mannlig? Har den vestlige kvinneforskningen en forenkende fremstilling av verden? Er det den hvite, vestlige middelklassekvinnens forestillinger som skal erstatte den hvite, vestlige middelklassemannens verdensbilde?

Det er klart at dette er en diskusjon som kan svekke vår slagkraft, men jeg mener det er en diskusjon vi ikke kan unngå. Det kan oppleves som provoserende i et patriarkalsk samfunn at noen setter spørsmålstegn ved vår måte å begrepsfeste underordning/overordning på. Det behøver imidlertid ikke å bety at man underslår at kvinnen har vært og fortsatt befinner seg utenfor makten, eller for å uttrykke seg som de Lacaninspirerte franske feministene, utenfor språket, og at det er viktig at hun finner sin plass i den symbolske orden, med de revolusjonerende virkninger det kan ha (jfr. Hélène Cixous, *Le rire de la Méduse*). Det er altså ikke meningen at vi som kvinner skal bli i den før-språklige tilstand, men tvert imot at det som har vært undertrykt,

skal bryte frem i kulturen, i språket.

Jeg er enig med Karin Widerberg (1988) i at vi trenger en politisk holdning og et engasjement i en tid da relativistiske holdninger kan skape argumenter mot kvinneforskningen. Men la oss utnytte de mulighetene som ligger i 80-årenes følelse av nyorientering, både for å klargjøre hvor vi står og ikke minst for å inspireres. Når det settes spørsmålstegn ved selve rasjonalitetsbegrepet og vår evne til å utsi noe «sant» bare ved hjelp av vår fornuft, kan det oppleves som en underminering av vitenskapen, men det kan også være en åpning mot mer kreative former for erkjennelse. Vi har selv med vårt kvinneperspektiv og vår kritikk av teoretikere som Marx og Freud vært med på å bryte ned de Store Fortellingene!

Det som karakteriserer «postmodernismen» er kanskje aller mest hvor vanskelig det er å holde den fast i en definisjon, eller kanskje heller hvor mange motstridende holdninger betegnelsen kan romme. Og også innenfor de enkelte tekster kan det finnes tilsynelatende motstridende holdninger. I Hélène Cixous 70-årstekster finnes det f.eks. et engasjement for kvinnene som tar pusten fra en, samtidig som hun argumenterer motsetningsparene som den falliske tenkningen er bygget på og understreker at vi alle har maskuline og feminine trekk og selv kan påvirke utformingen av vår individualitet. La oss bruke det vi tenner på i de «postmodernistiske» tekstene og ikke la oss overvelde eller mystifisere!

Tenke på tvers og i fellesskap

Når det gjelder den humanistiske kvinneforskningen i Norge, er den mangfoldig både når det gjelder emner og metode, noe som alle kan konstatere ved selvsyn i NAVFs *Oversikt over humanistisk forskning om kvinner*, 1988. Det er et utrolig rikt

materiale vi har for videre refleksjon over kvinneforskningens kunnskapsproduksjon og for en diskusjon av fagets begrunnelse og forståelsesrammer. Hvor ligger potensialene i denne forskningen videre? Selvsagt kan vi konkurrere med mannsforskningen, være like intelligente, like kritiske, plassere de riktige navnene der de gjør godt inntrykk, markere oss som minst like gode «akademikere». Men våre muligheter til å gjøre noe radikalt nytt ligger selvfølgelig ikke her. Hva er det som gjør kvinneforskningen annerledes enn annen vitenskap? Det er selvfølgelig noe jeg ikke kan gi et svar på her, men jeg vil antyde noen punkter som jeg synes det er interessant å arbeide videre med.

Slående ved kvinneforskningen er dens tverrfaglige utgangspunkt. Vitenskapsmenn var opprinnelig polyhistorer, de samlet all viten i seg, men faggrensene som ble stadig klarere på 1800-tallet, stengte dem inne i små tenkebokser. Kvinneforskningen gir oss mulighet til å sprengte faggrensene. Nå vet vel alle at det er vanskelig å samarbeide tverrfaglig, men kvinneforskere har hatt en genuin interesse for andre kvinneforskeres arbeid og for samarbeid. Det er i det tverrfaglige arbeidet at vi kan videreutvikle et felles teoretisk grunnlag. Og det er en lang prosess, med en nødvendig bevisstgjøring om og respekt for andres fagtradisjoner og fagkritikk, med sammenligning av fagene og endelig diskusjoner om hvilket felles ståsted man har og hvordan man kan utvikle dette videre. Oftest vil man dessuten få inspirasjon til å se sitt eget fag med nye øyne.

Kvinneforskningens samarbeidsmåter er det også grunn til å bevare, utvikle, kanskje også beskrive som metoder og grunnlag for teori? Den arbeidsform som forskningsgrupper innenfor kvinneforskning har utviklet, kan være tverrfaglige eller innenfor samme fag, og foregår mellom én skriver og én leser eller i gruppe. Vi utveksler

idéutkast, gir respons, og formulerer nye utkast, noe som bidrar til kreativitet og produktivitet. Vi har arbeidet i tråd med den nye skrivepedagogikken uten å sette andre navn på våre arbeidsformer enn «nettverk». Disse samarbeidsformene bidrar til en trygghet som er vesentlig i all kunnskapstilegnelse og i enhver erkjennelsesprosess. De kollektive arbeidsformene er tatt i bruk i næringslivet og skolen. Kanskje er det vår jobb å reflektere rundt hva som skjer med vår kunnskapsproduksjon i slike prosesser, siden Universitetet ennå ikke har oppdaget denne muligheten for den enkelte til å bli mer produktiv og ikke minst, til å vinne dypere erkjennelse. Våre kvinnegrupper er unike i den akademiske verden der konkurranse og maktkamp steriliserer miljøene i stedet for å gjøre dem fruktbare.

Samarbeid betyr ikke at all kritikk er tabu, bare at det finnes en kontrakt om at vi er «på parti». Første runde handler om å overkomme skrivehemninger og selvsensur, få formulert tanker, få noe ned på papiret, og vite at de som skal reagere på dette er positive i utgangspunktet til ditt prosjekt. Senere kan motforestillinger komme.

Den solidaritet som har preget kvinneforskerne, er det grunn til å kjempe for å bevare. Den har sprunget ut av vår status som marginale i forhold til institusjonens hierarkier. Og vi må fortsette å være jordmødre for hverandres tenkning og forskning, selv når vi konkurrerer med hverandre, fordi dette er en ressurs som vi alle kan nyte godt av. Kanskje bør vi også søke å innreflektere omsorgsaspektet i vår forskning, slik Sara Ruddick (1980) gjør det i sine idéer om «maternal thinking», både i forhold til subjektet for vår forskning og til den større sammenheng som vår forskning inngår i. Om vi erstatter begrepet solidaritet med omsorg i dilemmaet vi nevnte innledningsvis, mellom solidaritet og vitenskape- lig avstand til det utforskede, behøver det ikke å bli et dilemma. For omsorg betyr

åpenhet og respekt, og ikke identifikasjon med det utforskede, slik solidaritet kan gjøre.

I forlengelse av vår tenkning i fellesskap, kan vi fundere på Hélène Cixous budskap om at den akademiske form er en død form, fordi den ikke tar i bruk vårt skapende potensiale. Hvordan kan vi skrive frem en forskning som utfordrer den såkalte «objektive» form? Vi kan nemlig arbeide i fellesskap uten at forskningen skiller seg nevneverdig fra den tradisjonelle, men vi har et godt utgangspunkt i kvinneforskningens insistering på at forskeren er et subjekt preget av sitt samfunns holdninger og verdier. Kvinneforskningen har alltid ment at forskerens erfaringer og derved også hennes kjønn har betydning og ikke må underslås i hennes kunnskapsproduksjon.

Frigga Haug (1987) og hennes gruppe har med sin «memory work» – metode søkt å forbinde teori og erfaring ved å utforske egne minner. Dermed kunne denne forskergruppen sette på begrep hvordan seksualitet blir brukt for å sosialisere kvinner til en undertrykt posisjon i vårt samfunn. En bevisst utforskning av egen erfaring kan imidlertid utnyttes på mange måter. For litteraturviteren har den beste lesning av tekster alltid vært å bruke egen erfaring, egne minner for å komme teksten i møte, skape en form for «memory work» i forhold til teksten. Det handler om bevisstgjøring av egne holdninger og verdier, men er også en metode som kan gi en annerledes klangbunn for vår logiske tanke. Og det er ikke snakk om teorifiendtlighet, men om utviklingen av annerledes forståelsesrammer.

Forske med «hele oss»?

Hva om vi tar utgangspunkt i at våre erkjennelser ikke bare er avhengig av vår fornuft? Allerede i 20-årene så surrealistene for seg hvordan foreningen av fornuft og fantasi kunne føre til revolusjonerende innsikter.

Er det noe som hindrer oss i en bevisst utforskning av forskerens skapende muligheter, både i idéfasen, ved at vi tør lytte til flere stemmer i oss selv, og i den videre skrivingen, ved at vi lar skriften være mindre akademisk? (Jeg holdt på å skrive «ved at vi lar skriften strømme», men sensurerte raskt, for det er provoserende å tenke seg en vitenskap der fornuften slipper kontrollen!) Det er ikke nok å skifte fra «vi» eller «man» til «jeg» for å slippe nye stemmer frem.

For her dreier det seg heller ikke bare om å skrive mer levende. Forskjellige fag har forskjellige stilistiske tradisjoner, og mange forskere har vært en fryd å lese. Og de største forskerne har brukt sitt skapende potensiale. Men Universitetet oppmuntrer ikke til det, legger ikke til rette for det, hverken for studenter eller forskere. For oss skulle det dreie seg om å utnytte alle våre ressurser, om å forske som «hele» kvinner.

Tør vi «gå ned i skitet» for å komme videre, som Birgitta Holm foreslo på Nordisk Forum i 1988, trekke frem alt vi ikke får til å stemme, de løse trådene, de uløste problemene som Karin Widerberg anbefalte ved samme anledning? Skal vi ta våre intuisjoner, drømmer og fikse idéer på alvor og fundere over de teoretiske og metodiske implikasjonene?

Er vi ikke egentlig plikttoppfyllende døtre som gjerne vil bli akseptert av Far? Vi opplever avvisning og konflikter og klager over at våre idéer blir annektert eller tilslørt. Men som opprørere kan vi ikke vente å bli mottatt med åpne armer. Når vi håper på å bli forsørgt av Akademia, hvilke konflikter har vi «guts» til å ta? Hindrer strategiene oss i å si det vi ser? Finnes det bomber i kvinneforskningen som vi ikke tør detonere? Det er vanskeligere å bruke vitenskapskritikken mot oss sjøl, men det kan være utgangspunkt for spennende konfrontasjoner med vår egen teori og metode,

enten det dreier seg om vårt forhold til enkeltfagene eller til kvinneforskningen overhodet.

Sissel Lie
I. amanuensis
Romansk institutt
Universitetet i Trondheim

Litteraturliste:

Hélène Cixous, «Le rire de la Méduse», *L'Arc*, 61,

1975. («The Laugh of the Medusa», *New French Feminism*, an anthology, ed. Elaine Marks and Isabelle de Courtivron).

Sandra Harding, *The Science Question in Feminism*, New York 1986.

Frigga Haug, red. *Female Sexualization*, London 1987.

Birgitta Holm, «Gender versus skilnad», *Nytt om kvinneforskning*, 5, 1988.

Sara Ruddick, «Maternal thinking», *Feminist Studies*, 1980, 6, 2.

Joan Wallach Scott, «Gender: A Useful Category of Historical Analysis», *American Historical Review*, 2/1987.

Karin Widerberg, «Kvinnopolitiska nyckeltekster», *Nytt om kvinneforskning*, 5, 1988.

Teoriutvikling i norsk samfunnsvitenskapelig kvinneforskning

Muligheter og ambisjoner

Vi skal her beskrive noen trekk ved den samfunnsvitenskapelige kvinneforskningens utvikling, og ved dens muligheter og ambisjoner for grunnleggende teoriutvikling.

Vi peker på to teoridannende linjer innen kvinneforskningen nå. Den ene går i retning av tverrfaglig feministisk teori. Denne retning kan eksemplifiseres ved stikkordene frigjørings teorier, patriarkatteorier, tilnærminger hvor en ser på kjønn som grunnleggende organiserende prinsipp, med forskjellig utforming i forskjellige samfunn og kulturer med forskjellige strategier for endring.

Den andre linjen utgjøres av teoridannelse som integrerer kvinneforskningen og dens resonnement i disiplinene, og på den måten gir mulighet for nyskaping innen de etablerte disiplinene.

Forskjellen mellom retningene er ikke alltid tydelig. For begge gjelder at nye begreper oppstår, gamle begreper får nytt innhold og nye analyserammer skapes. Dette illustrerer vi her bl.a. gjennom diskusjonen om forholdet mellom kjønn og klasse, produksjon og reproduksjon, kvinnelighet og mannlighet.

Vi nevner videre at kvinneforskningen nå

også beveger seg mellom et kvinneperspektiv og et sosialt kjønnsperspektiv, noe som kan gi grunnlag for bl.a. en ny type mannsforskning som tar hensyn til at også menn etter hvert får nye erfaringer med sosialt kjønn. Makt, avmakt, motmakt, hegemoni, fordeling og balanse står – i en rekke ulike utforminger – sentralt i kvinne- og kjønnsforskningen.

Metodisk sett har norsk kvinneforskning vært tradisjonell. Med de omfattende mål forskningen har satt seg og de utfordringer den møter, bør det nå legges større vekt på metodeutvikling.

Kvinneforskning – et kritisk perspektiv

Samfunnsvitenskapelig kvinneforskning er blitt formulert som et kritisk korrektiv til de etablerte fagene, men også – eller samtidig – som et eget fag eller vitenskapsgren. Teoretiske perspektiver og empiriske resultater i løpet av de 10-15 siste årene tyder i alle fall på en faglig retning i sterk utvikling. Kvinneforskning har reist nye vitenskapelige spørsmål og produsert kunnskap som den etablerte forskning ikke

kan få frem – fordi den ikke stiller de samme spørsmålene. Like klart er det at denne vitenskapsgrenen trenger tid til modning og konsolidering

Samfunnsforhold og kvinnekår

En hovedlinje i forskernes interesse retter seg mot kvinneundertrykking som et gjennomgripende og mangfoldig kjennetegn ved sosiale systemer. Alternativ kunnskap ble bygget opp gjennom synliggjøring av kvinners situasjon, en situasjon preget av kombinasjonen undertrykkelse og omsorgsarbeid. Dette er en ganske vanlig og samtidig særegen konstellasjon.

Norsk samfunnsvitenskapelig kvinneforskning merket seg ut ved en særlig interesse for reproduksjon, både som omsorgsarbeid og som verdighets- og avmaktsproduserende system. I denne sammenheng satset kvinneforskningen også på innsikt i hverdagslivets vilkår og utforming.

Dette er etter hvert blitt viktige problemstillinger å forfølge i en tid da samfunnets krisetendenser nettopp viser seg som kriser i reproduksjon, gjenvekst, økologisk balanse. Forholdet mellom generasjonene, betingelsene for sosial og kulturell gjenvekst gjennom generasjonene og mulighetene for større deltakelse i disse prosesser fra menns side, krever etter hvert nye analyserammer. Det arbeides med nye synspunkter på sosialisering, med rasjonalitetsformer og verdisystemer. «Kvinnelighet» blir omdefinert. Å godta underordning er ikke lenger en selvsagt form for kvinnelighet. Gjensidighet og maktbalanse mellom kvinner og menn framstår som mulige mønstre.

Norsk kvinneforskning har lagt særlig vekt på at forskningen ikke skal stoppe med elendighetsbeskrivelser av kvinners situasjon. En «verdighetsforskning» som viser

kvinners potensiale og styrke har hele tiden vært en viktig del av de kvinnebilder forskningen gir. Slik forskning bidrar til å få kvinner ut av «offer-posisjonen». Den tolker også «likestilling» som noe mer enn likhet i formelle rettigheter, og viser hvordan ulikheter i ressurser er avgjørende for mulighetene til å bruke rettighetene. En likestillingsmodell kan bety at menn og mannlige standarder bestemmer den retning kvinners bestrebelser skal ta. Kvinners krav om frigjøring var i 70-årene en reaksjon mot en slik form for likestilling. I dag trenger frigjøringsperspektivet teoretisk bearbeiding, bl.a. ved analyser av spenningsforholdet mellom selvstendighet og autonomi på den ene siden og omsorg og solidaritet på den andre.

De siste årenes kvinneforskning har på varierte måter dokumentert hvordan samfunnssystemet er klart mer avmaktsproduserende for kvinner enn for menn, selv om kvinner også utvikler motmakt. Kvinner er systematisk i en dårligere stilling enn menn f.eks. med hensyn til inntekt og formue, utdanning, kontroll med kapital, teknologi og forskning. I enkelte vestlige land har noen få kvinner kommet i politiske og andre toppstillinger, men samtidig er ressurssvakhet «på bunnen» blitt stadig mer av et kvinnefenomen. Ressursgapene inngår i et system som tildeler menn nye kontrollfunksjoner og nye former for kulturelt hegemoni. Dette bevarer de grunnleggende trekk ved systemet samtidig som det endres, og det preger igjen og igjen kvinners og menns språk, koder, selvforståelse og virkelighetsoppfatninger.

Kjønnsystem og mannlig hegemoni

Hypoteser og data om grunnleggende fellestrekk «bak» variasjon og forandring gjør det rimelig å snakke om et sosialt

kjønnsystem. Fra å være forskning som gjorde kvinner synlige er kvinneforskning også blitt forskning som gjør *sosialt kjønn* til en fundamental analytisk kategori. Det er forskning som viser når og hvordan kjønn er økonomisk, sosialt, kulturelt og psykologisk meningsbærende. Dette betyr en forutsetning om at kjønn er historisk konstituert, etableres som sosial prosess, og ikke er fastlagt en gang for alle. Kjønn som grunnleggende organisatorisk prinsipp har forskjellig utforming i forskjellige samfunn og kulturer. Fra én synsvinkel kan kjønnsystemet sees som en av samfunnets dypstrukturer, fra en annen kan en legge vekt på endringen i dagens samfunn og hevde at sosialt kjønn nå er blitt et forhandlingstema mellom kvinner og menn.

Den faglige utviklingen innen kvinneforskningen peker på at grunnleggende teoriutvikling er blitt en stadig mer sentral ambisjon. Kvinneforskerne ønsker ikke bare å forstå hvilke endringer som har skjedd med kvinners sosiale roller, men å forstå forutsetningen for og følgene av disse endringer for andre enn kvinnene selv. Studier av mannssamfunnet og dets kollektive og individuelle avvergingsformer overfor kvinners nye strategier og handlingsrepertoar, og også studier av nye forhold mellom kvinner og menn, ligger foran oss. De kan gi nytt innhold i begreper om makt. Undersøkelser av «kooptering» blir aktuelle. Det samme gjelder språk og koder som henholdsvis fastholder og oppløser mannlig hegemoni. Selv om en del av disse problemstillingene er kulturspesifikke og formulert ut fra en norsk kontekst, er en del av dem også relevante i forhold til forskning om fremmede kulturer.

Samtidig som kvinneforskningen gir muligheter til å analysere nåtidige endringer, gir den også muligheter til å nærme seg allmenne og tradisjonelle problemstillinger i samfunnsvitenskapene med et friskt blikk. En slik teoretisk utfordring er analy-

ser av sosiale klasseforskjeller mellom kvinner. Gjennom sin økte yrkesdeltakelse har kvinner fått erfaringer i å samhandle med andre kvinner som enten kan plasseres over, under eller ved siden av dem, i en eller annen form for rangordning. Det har vist seg problematisk å gripe disse erfaringene med de «gamle» begrepene fra klasse- og lagdelingsanalyser. Den marxistiske tradisjonen forholder seg til eiendomsretten til produksjonsmidlene, og de typer av relasjoner som har utviklet seg i produksjonen av varer som selges på et marked. Mange mener at det innenfor denne teoritradisjonen ikke er begreper som på en tilfredsstillende måte kan fange opp relasjonene mellom de ulike partene, f.eks. i lønnet omsorgsarbeid. Likeledes er de tradisjonelle rangordningskriteriene innenfor lagdelingsforskningen for snevre i forhold til kvinners erfaringer. Hva er det ved de reproduktive ordninger og den reproduktive virksomhet som plasserer kvinner klassemessig?

Når tradisjonelle problemstillinger utforskes fra en ny kant og med nye forutsetninger, vil en også avdekke teoretisk «tomme rom» i virkelighetsoppfatningen. Noen av de vanlige problemstillingene innen organisasjons- og byråkratianalyser kan være mindre viktige for kvinner. Kvinner må i dag spørre etter nye begreper og analyser som fanger opp kvinners nye erfaringer i organisasjoner og i typiske kvinneyrker.

Det foreligger idag ansatser til teorier som søker å beskrive og forklare helhetlig de forhold som preger kvinners og menns situasjon. Analysen har forskjellige utgangspunkter. Hvilke sosiale institusjoner bevarer, endrer eller oppløser kjønnskillen? Hvordan fremstår tilsynelatende nye kvinne- og mannsbilder, hvordan endres forståelsen av sosialt kjønn, og hvordan kan en se sosialt kjønn som prosess mer enn som kategori. Men synspunktene

og forklaringene står mot hverandre på måter som peker på behov for videre teoriutvikling. For eksempel: Kjønnssystemet som et patriarkat analyseres både historisk og sosiologisk, men det foreligger ulike teorier både når det gjelder historisk opprinnelse og kjernen i det moderne patriarkat. Noen ser i patriarkatet et system som undertrykker både menn og kvinner, men kvinner mer og på en særegen måte. Kjønnssystemet reproduseres ikke bare gjennom menn, men også gjennom kvinner. Andre hevder at patriarkatet allment består av menns dominans over kvinner, og gir såvel økonomiske som psykologiske forklaringer på dette. På lignende vis finnes det forskjellige teoretiske formuleringer av hva som er kjønnssystemets bærede elementer. Er det f.eks. den funksjonelle arbeidsdelingen eller er det utfoldelse og kontroll i seksuelle relasjoner?

Kvinneforskningens globale utfordringer

Samtidig som det må arbeides for å avdekke fellestrekkene bak variasjonene i de sosiale forhold mellom kvinner og menn, er det viktig fortsatt å stille spørsmålsteget ved forutsetningen om grunnleggende fellestrekk. Den delen av kvinneforskningen som særlig beskjeftiger seg med fremmede kulturer, er viktig i denne sammenheng. Kjønn som klassifikasjonssystem og kjønn som sosial differensieringsprosess eksisterer på ulike måter i ulike samfunn. Det er grunn til å spørre hva det er som skiller og hva det er som forener kvinner og menn i vår del av verden og i den tredje og fjerde verden. Er det slik at kvinner faktisk har felles selvforståelse og hva er det eventuelt som konstituerer den? Eller er det slik at de kulturelle og økonomiske rammebetingelsene skaper så ulike former for selvforståelse at det som eventuelt er felles blir

usynlig? Hva slags relasjoner er det som finnes mellom kvinner og mellom kvinner og menn, og hva er det av interessefelleskap og reelle og potensielle konflikter i disse relasjonene? Slike kartlegginger er nødvendige for å forstå hvordan kvinner og menn er formet som sosiale personer. De bidrar til innsikt i hvordan kvinner og menn er trukket inn i – eller er utelukket fra sosiale aktivitetsfelter og videre institusjonelt integrert på ulike nivå – også det globale nivå. Klarer en gjennom teoretiske analyser å trekke forbindelsene mellom kvinners selvforståelse og kulturell variasjon, kan en også etterspore og finne fram til de hardprogrammerte områdene for kvinneundertrykking, slik at kvinner selv kan utfordre de mekanismene som vedlikeholder og produserer en dårlig kvinnesituasjon. Bare en slik sammenbindende og overgripende forståelse kan sikre en utvikling på kvinners egne premisser.

Metodologiske og metodiske potensialer

Forutsetningen om kjønn som en gjennomgripende sosial og psykologisk meningsramme, betyr at ingen kan heve seg over eller stille seg utenfor de kjønnsmessige betingelser – heller ikke forskeren. Erfaringene fra å arbeide som kvinneforsker er hele tiden blitt gjort teoretisk relevante. I et perspektiv på bortimot 15 år innebærer dette en bevegelse fra en interesse for å studere kvinner som empirisk interessante til en interesse for de innebygde forutsetningene for samfunnsvitenskapelig erkjennelse. Det blir nødvendig å reise vitenskapsteoretiske problemstillinger, der særlig normer for relevans og saklighet utfordres.

I internasjonal kvinneforskning er den teoretiske nytenkning ofte direkte forbundet med metodisk fornyelse. Videre gjøres

det ofte større poeng av tverrfaglighetens problemer, også i den forstand at grensene mellom hva som er og ikke er vitenskap problematiseres. I norsk kvinneforskning er denne delen av fagkritikken mer blitt stående som programerklæringer. Metodisk sett har norsk samfunnsvitenskapelig kvinneforskning hittil ofte vært konvensjonell. De enkelte forskere har hovedsakelig benyttet sine egne fags etablerte metoder. Derfor har det i liten grad vært stilt spørsmålsteget ved hva forskerens eget kjønn og egen subjektivitet betyr i forskningsprosessen. Kvinneforskningens posisjon i dag tilsier at personlige dilemmaer og emosjoner ikke holdes utenfor, men i stedet integreres i den vitenskapelige diskurs. Åpnes grensene for hva som er vitenskapelig sett relevant og irrelevant, avsløres forutsetningene for konstruksjonen av den vitenskapelige nøytralitet. Gjennom forskningsprosessen blir forskeren konfrontert med sin egen selvforståelse, og må kontinuerlig reflektere over og bearbeide sine egne virkelighetsfortolkninger. De erkjennelsesmessige dilemmaer dette reiser, må utnyttes mer og gjøres til gjenstand for vitenskapelig bearbeiding.

Regional bredde

Norsk samfunnsvitenskapelig kvinneforskning viser betydningen av å forstå hva den regionale dimensjonen innen forskningen innebærer. Både levekår og kunnskapsutvikling for kvinner varierer etter regional kjønnskultur og regionale rammebetingelser. Det er en styrke ved norsk kvinneforskning at vi dermed har fått regionale variasjoner i kvinneforskningens problemstillinger, og at disse i noen grad kan tilbakeføres til kvinneforskernes klassemessige, etniske og regionale bakgrunn. Et eksempel på dette er nordnorske kvinneforskningensmiljøer, som har problematisert

distriktkvinnenes rammebetingelser og strategier, slik at vanlig distriktspolitisk tankegang kommer i et nytt lys. Et annet eksempel er det når samiske kvinneforskere tar opp kritisk de tradisjonelle tilnærmingerne til forståelsen av etnisitet. Samisk kvinneforskning bidrar til analyse av kjønn, etnisitet og klasse i en ramme av ulike kulturelle kontekster. Dermed utfordres tradisjonelle tilnærminger til forståelsen av aktører såvel som til sosiale strukturer, samtidig som en ny og mer overgripende feministisk forståelse bygges opp.

Faglig bredde

Det er i tråd med den faglige utviklingen at betegnelsen *kvinneforskning* gis en vid fortolkning. Det betyr bl.a. at den teoretiske kvinneforskningen bør omfatte både en tverrfaglig, feministisk teoridannelse, og teoretisk arbeid med sikte på integrering i de etablerte fag. Det dreier seg videre både om analyser der *sosialt kjønn* er en sentral kategori, og om analyser som hovedsaklig ser kjønnssystemets implikasjon for *kvinner*.

Bredden i norsk samfunnsvitenskapelig kvinneforskning kan bevares og utnyttes for teoretisk videreutvikling på forskjellige måter. Det ligger muligheter i det faktum at kvinneforskningen samler forskere fra alle samfunnsvitenskapelige disipliner, og at kvinneforskningensmiljøet kjennetegnes med stor regional og institusjonsmessig spredning.

Tverrfaglighet er både kvinneforskningens styrke og svakhet. Selv om det drives kvinneforskning innen alle de samfunnsvitenskapelige disipliner, er ikke alle disipliner like godt dekket. Særlig kunne en trenge en sterkere satsning når det gjelder økonomiske analyser; det finnes i dag

spennende ansatser, f.eks. når det gjelder velferdsstatens fordelingsmekanismer og når det gjelder lønnsutvikling. Kvinneforskernes tverrfaglige orientering gjør det også mulig å definere dem som relativt perifere bidragsytere til sine egne fag. Som

nevnt er det her ikke et spørsmål om å velge ben å stå på, men å styrke begge ben.

Harriet Holter

professor

Psykologisk institutt

Universitetet i Oslo

Må vi vente til barna blir store?

Refleksjoner rundt en rapport om kvinner som vitenskapelige produsenter

Ved Fride Eeg-Henriksen

I forskningsavdelingen ved NAVFs utredningsinstitutt produseres det statistikk, utredninger og forskning som underlag for forskningspolitiske dokumenter og beslutninger i departement og forskningsråd. Kvinneperspektiver har hittil kommet lite fram i norsk forskningspolitikk, og heller ikke i den faglige virksomheten ved Utredningsinstituttets forskningsavdeling. I fjor kunne de imidlertid glede oss med rapporten *Vitenskapelig publisering blant kvinnelige og mannlige universitetsforskere* av Svein Kyvik. Her finnes mye viktig og tankevekkende stoff for alle som er opptatt av forskningspolitikk og kvinnelige forskeres situasjon. Sammen med *På kvinners vis – med kvinners råd, nye perspektiver på forskningspolitikken* (omtalt i dette nr. av *Nytt om kvinneforskning*) og Elisabeth Fürsts *Kvinner i Akademia – inntrengere i en mannskultur?* begge utgitt av NAVFs kvinneforskningssekretariat, har vi nå på kort tid fått mye ny, interessant og nyttig kunnskap både om kvinnelige forskere og om kvinneforskning.

Universitetsprosjektet og kvinneperspektiv

Kyviks rapport er en delrapport fra det

store prosjektet *Forskning ved universitetene* som startet ved Utredningsinstituttet tidlig på åttitallet. Prosjektet tok sikte på å belyse en rekke sider ved universitetet som forskningsinstitusjon med vekt på personalets situasjon, blant annet tid til forskning, internasjonal kontakt, forskningsvilkår, rekruttering til forskning og publisering. Et strukturert spørreskjema ble i 1982 sendt ut til *hele* det vitenskapelige personalet ved universitetene i Oslo, Bergen, Trondheim (unntatt NTH) og Tromsø. Dette skjemaet utgjør hovedgrunnlaget for empirien som prosjektet baserer seg på. I tillegg ble det i 1982-83 foretatt 56 strukturerte intervjuer med et tilfeldig utvalg forskere.

I utgangspunktet dreier det seg om et unikt landsomfattende materiale som det knapt finnes maken til i andre land. Jeg er neppe den eneste som allerede før spørreskjemaet ble laget hadde store forventninger til prosjektet. Her var endelig en mulighet til å belyse empirisk ikke bare menns, men også kvinners situasjon som forskere på universitetet. Jeg må innrømme at jeg ble skuffet da den ene delrapporten etter den andre – åtte i alt – ble publisert mellom 1983 og 1986, uten at kjønnsperspektivet var særlig sentralt. I delrapporten som omhandlet rekruttering (forfattet av Svein

Kyvik og Kirsten Voje) var kjønnsforskjeller riktig nok synliggjort ved å bli omtalt spesielt i et eget lite avsnitt. Både her og i rapporten om kontakt med forskningsrådene var også kjønn med som gjennomgående variabel. I delrapportene om arbeidsoppgaver og arbeidstid, syn på egne forskningsmuligheter, hovedfagsoppgavens plass og funksjon i forskningsprosessen og internasjonal kontakt var imidlertid kjønn ikke en gang med som variabel i de trykte tabellene, og kjønnsforskjeller var overhodet ikke omtalt. Alle rapportene ville utvilsomt blitt mer interessante om kjønn hadde fått en (mer) sentral plass i analysen.

Mye interessant om publisering

Rapporten om publisering, som nå foreligger, analyserer publisering og produktivitet blant forskere i *faste* stillinger – dvs. fra amanuensis til professornivå. For å måle publisering er det spurt etter faglig/vitenskapelige arbeider publisert de tre siste årene. Alle publikasjoner (bøker, rapporter og artikler) er omregnet til artikkel-ekvivalenter etter et system for vekting. Samlet er det få kvinner i faste stillinger på universitetet – og i undersøkelsen har 199 kvinner og 1370 menn besvart spørreskjemaet (14.5 prosent kvinner). At det er så få kvinner, gjør naturligvis at det ved oppsplitting av materialet på fagområde og stillingsgruppe blir svært få i hver kategori. Konklusjonene i materialet må derfor tolkes med forsiktighet.

Det er likevel mange interessante funn i undersøkelsen som også er i tråd med det som er gjort av forskning internasjonalt på feltet. Forfatteren presenterer en oversiktlig gjennomgang av den forskningen som er gjort på forklaringer av kjønnsforskjeller i produktivitet. – Det er gledelig for kvinneforskningen at mannlige forskere nå også setter seg inn i denne litteraturen!

Hva forklarer stillingsnivå?

Slik en også finner i internasjonal forskning viser undersøkelsen at *kvinner publiserer mindre enn menn* – men at forskjellen reduseres når en trekker inn *stillingsnivå*. Produktiviteten øker nemlig med stigende stillingsnivå. Gjennomsnittlig er kvinner i faste stillinger 30 prosent mindre produktive enn menn. At forskjellen er så stor skyldes først og fremst at kvinner er svakt representert i professorgruppen. Det er også et interessant funn at kvinner på ett stillingsnivå er mer produktive enn menn på nivået under dem. Kvinnelige professorer er altså mer produktive enn mannlige førsteamanuenser. Kvinnelige førsteamanuenser er forøvrig like produktive som mannlige, i samfunnsvitenskap faktisk mer produktive.

Sammenhengen mellom stillingsnivå og produktivitet er imidlertid ikke enkel, påpeker forfatteren. På den ene siden kan en si at de som befinner seg på et gitt stillingsnivå, er der nettopp *på grunn av sin produktivitet*. Kvinner har altså i et slikt perspektiv lave stillinger fordi de er lite produktive. På den andre siden kan en si at høye stillinger fører til bedre *muligheter for å være produktiv* på grunn av bedre arbeidsbetingelser, invitasjoner til å skrive, større selvfølelse etc. En slik forklaring kan utledes av en teori om ulikhetsskapende prosesser som han også omtaler nærmere. Ut fra dataene som er til disposisjon er det ikke mulig å si hvilke forklaringer som passer best.

Jeg sitter også igjen og lurar på om *ansiennitet i stillingen* kan ha noe å si for produktiviteten. Det er vel ikke så urimelig å anta at de som har vært i en gitt stilling lenge er mer produktive enn de nyansatte. Jeg ville også gjetten på at kvinner i faste stillinger har hatt jobben kortere enn deres mannlige kolleger på samme nivå? Jeg skulle gjerne sett dette spørsmålet drøftet i

rapporten, selv om det ikke var mulig å gi svar på det ut fra dataene.

Om barn og tid

Som forklaring på produktivitetsforskjeller diskuterer Kyvik forøvrig betydningen av *evnemessige forutsetninger, faglig integrering, økonomisk støtte og assistenthjelp, tid til forskning og omsorg for barn*. Det som kanskje vil forbause dem som ikke har lest den internasjonale forskningen fra de siste årene på dette feltet – er at *ugifte og barnløse* kvinner er mindre produktive enn gifte kvinner med barn. Forklaringen ligger ikke i at ugifte og barnløse er yngre enn kvinner som er gift og har barn. For menn er det omvendt – barnløse er mer produktive enn dem med barn uansett stillingsnivå.

I utenlandske undersøkelser har disse funnene blitt tolket slik at det *ikke* er kvinners omsorgsansvar som er årsaken til deres lavere produktivitet, men andre forhold. En mangel ved disse undersøkelsene er imidlertid at de ikke har skilt mellom kvinner med *små og store barn*. Undersøkelsen bringer her noe nytt inn i den internasjonale diskusjonen i det det er kontrollert for *barns alder*. Det viser seg nemlig at kvinner med barn under 10 år produserte 47 prosent færre artikler og bøker enn mannlige kolleger i samme situasjon, mens denne forskjellen blir redusert til 14 prosent blant forskere som kun har eldre barn. Faktisk er det slik at *hvis vi sammenligner menn og kvinner med store barn i de enkelte stillingsgruppene er kvinner like produktive som menn*. Det er altså bare kvinner med små barn samt gruppen ugifte og barnløse kvinner (dvs. halvparten av kvinnene) som i gjennomsnitt publiserer mindre enn menn.

Et annet interessant funn er at kvinner i gjennomsnitt oppgir at de bruker *vel to timer mindre pr. uke til forskning* enn det menn oppgir. Dette tilsvarer omtrent den

tiden menn sier at de totalt arbeider mer enn kvinner. Forskjellen i tid brukt til forskning skyldes derfor *ikke* at kvinner har større undervisnings- og veiledningsbelastning enn menn, men at de har kortere arbeidsuke. Dette er nok resultater som er i strid med det som er den gjengse oppfatningen av situasjonen for kvinner i faste stillinger på universitetene.

Alder

En rekke utenlandske undersøkelser har vist at alder har betydning for produktiviteten. Det vil si, produktiviteten stiger med økende alder for deretter å avta etter en topp. Kyvik finner i sitt materiale at denne toppen nås av menn i alderen 45-49 år, og at kvinner i alderen 50-54 år. En forklaring på dette er at kvinner ligger noen år bak menn i karriereutviklingen på grunn av barnefødsler og omsorgsarbeid.

Veiledning og kvinnenettverk

Verd å merke seg er det også at relativt noen flere menn enn kvinner får økonomisk støtte til sin forskning fra kilder utenfor universitetet, og at menn oftere oppgir at de har *utbytte av hovedfags- og doktorgrads-studenter* i sin egen forskning. Forskningen som blir gjort av disse studentene inngår ofte som en integrert del av det vitenskapelige personalets egen forskning – og kan dermed øke deres produktivitet.

Forfatteren mener å finne at kvinner sjeldnere enn menn har jevnlig kontakt med kolleger ved eget institutt. Derimot har de det med kolleger ved andre forskningssteder. Dette mener Kyvik kan tyde på at det kan finnes et eget *forskningsnettverk* blant kvinner.

Faglig integrasjon

Forfatteren finner, stikk i strid med internasjonal forskning og med det mange nok

ville forvente, at kvinner i faste stillinger *ikke er vesentlig mindre faglig integrert* i forskersamfunnet enn menn. Ved første gangs gjennomlesning av rapporten tenkte jeg at dette var likevel kanskje ikke så uventet. Kvinner i faste stillinger er de «overlevende» i et system hvor det foregår en sterk utvelging og utskilling underveis, og de hadde neppe hatt fast jobb på universitetet hvis ikke de var – eller følte seg – ganske godt integrert? Riktig nok sier Kyvik at dataene kanskje ikke egner seg for å si noe om dette spørsmålet: «...Men vi kan ikke se bort fra at våre data ikke er egnet til å fange opp alle sider ved vitenskapelig kommunikasjon. Vår undersøkelse fanger f.eks. ikke opp eventuelle forskjeller i kommunikasjonsmønster, informasjonsutvikling og faglig stimulans på arbeidsplassen». Her synes jeg forfatterens reservasjon er for svak. Verken spørreskjemaet eller intervjuundersøkelsen inneholder et eneste spørsmål som sier noe om innholdet i den vitenskapelige kommunikasjonen. Det empiriske materialet forfatteren har arbeidet med er etter min mening *ikke* egnet til å si noe om i hvor stor grad kvinner er faglig integrert i forhold til menn. Jeg tror i det minste rapporten ville stått seg på en *mer åpen holdning* til spørsmålet om faglig integrasjon. Slik den er skrevet, virker det som forfatteren nesten har bestemt seg for at kvinnelige forskere er like godt faglig integrert som mannlige. Jeg synes han i for stor grad tolker og presenterer både de internasjonale undersøkelser og sine egne kvantitative og kvalitative funn i en slik ramme. Jeg skal illustrere nærmere hvordan han gjør dette på tre punkter:

(1) For det første refereres tall fra spørreskjemaet som stort sett sier at kvinner *deltar* like mye som menn i faglige aktiviteter. Forfatteren sier riktig nok at dataene ikke er gode når det gjelder hva slags *utbytte* forskerne har hatt av kontakten. Men like etterpå sier han: «...på den annen side (er

det) heller ingen ting som tyder på at det her er forskjeller mellom kjønnene...» Deretter refereres tall som sier noe om at flere kvinner oppgir at personlig kontakt med utenlandske forskere har hatt «stor betydning» for dem. Her kunne det vel vært på sin plass å nevne at det å krysse av kategorien «stor betydning» i praksis kan ha helt ulik *faktisk betydning* for to forskjellige personer? En slik metodekommentar har han i en annen sammenheng – på side 78 – der han skriver at når menn svarer at omsorgsansvar skaper «store problemer» for dem kan det kanskje ha mindre reell betydning enn når kvinner svarer det samme.

Til forfatterens forsvar skal her imidlertid sies at denne kritikken til dels rammer bruk av spørreskjema i det hele tatt for å belyse slike spørsmål som faglig integrasjon. Jeg tror det er begrenset hva en her kan få ut av å bruke strukturert spørreskjema.

(2) En kunne derfor hatt visse forhåpninger til at temaet ble nærmere belyst gjennom de kvalitative intervjuene. Men her fikk de 19 kvinnelige forskere bare ett eneste spørsmål som kunne dreie seg om faglig integrasjon, nemlig: *Møter du som kvinnelig forsker spesielle problemer som mannlige forskere ikke opplever?*, og 15 av dem svarte nei. Svarene tolkes ganske enkelt som at det faktisk ikke er noen spesielle problemer med den faglige integrasjon for disse 15 kvinnene. Burde ikke forfatteren her lansert det som en mulighet at det kanskje kan være vanskelig både å skjønne og å innrømme – at en har problemer? Jeg ville tro at for virkelig å få fram noe om dette spørsmålet må det omfattende dybdeintervjuer til, og i det minste en bedre operasjonalisering av fenomenet faglig integrasjon. Jeg har egentlig vanskelig for å forstå at spørsmålet som ble stilt i intervjuet kan gi grunnlag for å si så mye om grad av faglig integrasjon.

(3) I litteraturoversikten refereres internasjonale undersøkelser om forskjeller i faglig integrasjon mellom mannlige og kvinnelige forskere på en slik måte at *det kan se ut som om* konklusjonen blir at kvinner er like godt integrert som menn. Her er forfatteren ikke overbevisende i sin presentasjon, for eksempel når forskeres subjektive opplevelse av integrasjon ut fra noen enkle spørsmål tas som sannhetsbevis for hvor godt integrert de faktisk er.

Ulikhetsskapende prosesser?

Kyvik argumenterer også for at det ikke finnes noe empirisk grunnlag for å hevde at kvinner i mindre grad enn menn får positiv tilbakemelding på publiserte arbeider. Her refererer han til en undersøkelse av den amerikanske vitenskapssosiologen Jonathan Cole (1979) som har funnet at et utvalg kvinner i sosiologi, psykologi og biologi er mindre faglig anerkjent enn menn, men at denne forskjellen forsvant ved kontroll for vitenskapelig produktivitet. Sier Kyvik her at de produktive kvinnelige forskere får anerkjennelse nettopp fordi de er gode, mens de lite produktive får det ikke, og fortjener det heller ikke fordi de faktisk er dårlige forskere?

Her synes jeg at han burde ha stilt seg mer åpen for muligheten av å anvende en teori som han selv presenterer på en utmerket måte, og anvender flere andre steder i rapporten. Det dreier seg om den meget interessante og viktige *teorien om ulikhetsskapende prosesser*, også utviklet av amerikanske vitenskapssosiologer. Deres utgangspunkt er at forskere søker anerkjennelse blant fagkolleger gjennom publisering av vitenskapelige arbeider. Ettersom tiden går, finner enkelte forskere at deres forskningsinnsats vekker anerkjennelse, og blir derigjennom stimulert til å publisere mer. I tillegg fører anerkjennelsen til økonomiske ressurser, assistenthjelp og med-

lemskap i internasjonale forskernettverk, noe som igjen har følger for produktiviteten. De kommer inn i faglig stimulerende nettverk og en god sirkel – mens andre som kanskje i utgangspunktet kunne hatt et like godt potensiale kommer inn i en ond sirkel. Kvinner tilhører oftere enn menn den andre gruppen.

Jeg synes forfatteren burde ha anvendt denne teorien flere steder enn han gjør. Som nevnt sier han at produktivitetsforskjellene mellom menn og kvinner blir mindre når barna blir store. Samtidig sier han at kvinner ikke er mindre faglig integrert enn menn. Det som da står igjen blir altså at det er problematisk å ha *små* barn, men at alt blir bedre når barna blir store. Kyvik sier riktig nok at det kan telle i kvinners disfavør at de har brukt lengre *tid* på å kvalifisere seg og da kan «framstå som mindre effektive». Glemmer han at når produktiviteten for en kvinne i en periode har vært lavere enn en manns, vil den *kumulative* produktivitet for henne bli mindre enn for ham selv om hun i en senere periode vil være like produktiv som ham? Kanskje vil hun også i den mindre produktive perioden tape, eller i alle fall ikke øke like mye som sine kolleger, i faglig ry og omdømme («reputasjon») og dermed muligheten for å bli integrert i forskersamfunnet?

Hva er problemet for kvinner?

I det hele tatt synes jeg å merke en slags uvilje hos Kyvik til å drøfte problematiske sider ved forskersamfunnet for kvinner. Særlig tydelig kommer dette fram i *sammenfatningskapitlet* som også inneholder en diskusjon av *mulige tiltak*. Jeg får en følelse av at han mener at siden kvinner ikke er mindre faglig integrert enn menn, må (den viktigste?) forklaringen på den lavere produktiviteten utelukkende ligge i belastningen med *omsorgsarbeid*. Dette blir bekreftet av at kvinner med små barn er

mindre produktive enn de med store. Mener forfatteren da at for kvinner er løsningen på problemet med den relativt lave produktiviteten å gifte seg, få barn, og vente til barna blir store? Det eneste som eventuelt trengs, og som han også nevner, er *barnehager* for å hjelpe på problemene med omsorgsarbeid for kvinner – og som han selv uttrykker det «... vil kunne forløse flere kvinners talentressurser». Spørsmålet om menn og omsorgsarbeid reises ikke i denne sammenhengen.

Den negative effekten av barnløshet er dessuten større enn den negative effekten av omsorgsansvar for små barn – det understreker forfatteren selv flere steder. Han diskuterer imidlertid ikke hvilke konsekvenser en kunne trekke av at det jo er de *ugifte/barnløse kvinner* som er de minst produktive av alle. Det er litt synd at forfatteren i rapporten derfor legger mye større vekt på å diskutere omsorgsansvarets betydning enn betydningen av å være ugift/barnløs.

Kvinner i faste stillinger eller kvinner på universitetet?

I Kyviks presentasjon av teorier og undersøkelser som kan belyse kjønnsforskjeller og publisering burde det ha vært gjort klare *hvilken gruppe av kvinner undersøkel-sene* dreier seg om. Ofte formulerer han seg slik at det er vanskelig å vite om han beskriver kvinnelige forskere i *fastestillinger* eller kvinnelige forskere totalt, en gruppe som også omfatter kvinner i *rekrutteringsstillinger*. Jeg synes han legger for liten vekt på å understreke hvilket relativt sterkt selekterte utvalg av kvinner de som er i faste stillinger tross alt utgjør. Det er vel ikke så urimelig å anta at i gjennomsnitt vil kvinner i rekrutteringsstillinger være mindre faglig integrert enn de i faste stillinger – og at problemene med manglende

integrasjon øker jo lengre ned i det akademiske hierarki en beveger seg.

Det virker ikke som om Kyvik tror noe særlig på dette – det viser han nokså tydelig i drøftingen av *kjønnsforskjeller i evnemesige forutsetninger*. Han finner at kvinner i universitetsstillinger har klart bedre gymnaskarakterer enn mannlige forskere, men at dette snur seg i løpet av studietiden – menn har noe bedre karakterer til hovedfag (en liten forskjell på 1-2 tiendedeler). Dette må skyldes kvinnes studieavbrudd grunnet barnefødsler og kvinners større omsorgsarbeid, sier Kyvik. Her ligger sikkert en del av forklaringen, men det kunne vært på sin plass i det minste å stille spørsmål ved om det også kan skyldes *mangel på faglig integrering og stimulans underveis i studiet*.

På en del viktige punkter setter altså ikke Kyvik sine funn inn i en sammenheng hvor kvinners situasjon som forskere blir forstått i lys av ulikhetsskapende prosesser over tid. Dermed gir han dessverre på en indirekte måte et inntrykk av at han har vist at teorien om at kvinner er mindre faglig integrert har lite for seg generelt.

Hva betyr produktivitet?

Kyvik aksepterer uten forbehold at vitenskapelig produktivitet er et sentralt element i begrepet faglige kvalifikasjoner. Han henviser til en lang rekke undersøkelser som har funnet en positiv sammenheng mellom kvantitet (antall publikasjoner) og den innflytelse forfatterne har i forskersamfunnet, enten ved at de blir hyppigere sitert, får flere priser eller blir høyere rangert av fagkolleger enn de mindre produktive. Kyvik refererer også, som nevnt ovenfor, Cole fra 1979. Han sier at de *produktive kvinner* også blir faglig anerkjent. Her vises også til Cole og Zuckerman (1984) som finner at de mest siterte publikasjonene til kvinnelige forskere blir sitert like mange ganger som de

mest siterte publikasjonene til menn. Kvinners faglige arbeider har med andre ord like stor innflytelse i forskersamfunnet som menns, når vi ser på de enkelte publikasjonene, sier forfatteren.

Når jeg leser dette, sitter jeg igjen med en følelse av at i dette bildet er faglige stridigheter og uenigheter mellom skoleretninger blitt helt borte. Det hadde vært interessant å undersøke om den faglige anerkjennelsen av produktive forskere også gjelder forskere innen skoleretninger en er uenig i – eller uinteressert i. Ut fra erfaringene som mange kvinnelige forskere og kvinneforskere har, er også disse undersøkelsene nesten vanskelig å tro på. Svært mange har erfaring med at selv produktive kvinneforskere verken blir lest eller sitert av mannlige forskere. Mistanken om at kvinners forskning også sjeldnere blir lest og sitert enn menns er der også. Blir dette kanskje forklart ved at kvinner leser og siterer hverandre? Det hadde vært interessant å få undersøkt om disse teoriene holder når en kontrollerer for skoleretning og kjønn.

Noen kommentarer om hva forskjeller i produktivitet egentlig har å si for muligheten til å få en fast stilling savnes også.

Blir kvinneperspektivet fulgt opp?

Til tross for mine innvendinger – jeg synes det er meget positivt at det publiseres en rapport med kvinneperspektiv ved Utredningsinstituttet. Det er gledelig at den er forfattet av en mann som i liten grad har

innarbeidet slike perspektiver i sin tidligere forskning. Dette kan gi signaler om en ny faglig giv for forskningsavdelingen på instituttet, med større vekt på kjønn også i andre undersøkelser. Det vil også være en naturlig satsing ut fra de utfordringene som ligger både i behovet for rekruttering til forskning og de faglige utfordringene som ligger i kvinneforskningen.

Noe undrende studerte jeg derfor spørreskjemaet som ble sendt ut i forbindelse med Utredningsinstituttets undersøkelse av noen årskull nye rekrutter som ble satt i gang høsten 1987. Skjemaet ser ikke ut til å være laget med tanke på å si noe spesielt om kvinnelige rekrutters situasjon. Sett i lys av at Svein Kyvik i sin undersøkelse finner at *barns alder* har mye å si for kvinnelige forskeres produktivitet, er det påfallende at to av hans mannlige kolleger lager en ny undersøkelse innen samme temaområde, som unnlater å stille spørsmål om nettopp dette. Det er også vanskelig å se hva det er mulig å få ut av denne undersøkelsen med hensyn til spørsmålet om faglig integrasjon.

Jeg tar neppe munnen for full når jeg sier at kvinneforskningsmiljøene gjerne står til tjeneste for å være med å diskutere hvordan kvinneperspektiver bedre kan integreres i Utredningsinstituttets undersøkelser framover.

Kyvik, Svein:

Vitenskapelig publisering blant kvinnelige og mannlige universitetsforskere

Melding 1988:2

NAVFs utredningsinstitutt, 1988.

Korsvägar inom samhällsvetenskaplig kvinnoforskning

I denna artikel tar Karin Widerberg upp de utmaningar hon menar kvinnoforskarna idag står inför. Utmaningar som är en följd av kunskapsutvecklingen inom kvinnoforskningen, och som gäller problemen med kvinno-centrerade analyser, erfarenhetsbaserad kunskap, vacklande hållningar till subjekt/objekt positioner, oavklara-de förhållningssätt till olikhet samt kön som metod. I tid, och till dels också till innehållet, sammanfallande med den sk postmodernistiska utmaningen. Vill norsk kvinnoforskning behålla sin position måste man – menar författaren – anamma dem alla.

Som forskare står vi inför ständiga val inte bara när det gäller vad vi ska undersöka utan även hur vi ska göra det, dvs val rörande perspektiv, teori och metod. Under vissa historiska perioder är dessa forskarens individuella val föremål för en uttalad och direkt kollektiv kamp som synliggör vetenskapliga traditioner och tvingar fram medvetna ställningstaganden rörande kunskapsproduktion. «Revolutionsperioder» som oftast följs av relativt lugna perioder då forskarna kan slå sig till ro med de nyvunna insikterna, och utan risk för «hals-huggning» kan göra sina val. Den sk «nya» kvinnoforskningen gjorde sin entre på uni-

versiteten under en sådan lugn period, i den period av stiltje som rådde efter stormen mellan positivism och marxism. Och detta har naturligtvis färgat både kvinnoforskningen och förhållandet mellan kvinnoforskning och övrig forskning. Om kvinnoforskningen kommit före «den stora striden» hade den fått ett helt annat utseende, det är jag övertygad om.

Idag håller det på att blåsa upp till en ny storm, denna gången står kampen mellan postmodernism och modernism. Och denna gången är kvinnoforskningen med på banan och kan bli en stark med- eller mot-spelare, berodande på hur man ser på det.

Den sammanfaller i tid också med en tid av kreativ oro inom kvinnoforskningen, inte bara i Norge utan även internationellt. Det rör sig alltså om två utmaningar, en innifrån och en utifrån kvinnoforskningsmiljöerna. Båda gäller vetenskapsteoretiska frågeställningar om vad kunskap, och då särskilt vetenskaplig kunskap, är och/eller kan vara.

Jag ska här ta upp en par punkter från dessa båda utmaningar inom samhällsvetenskaplig kvinnoforskning. Och jag väljer dem som enligt mitt tycke visar på öppningar och förnyelse. Det blir med andra ord vare sig en heltäckande eller rättvisande beskrivning av dessa båda utmaningar. Men det blir, får jag hoppas något som kan provocera till eftertanke. Avslutningsvis kommer jag in på vilka möjligheter det finns inom norsk kvinnoforskning av idag att anta dessa utmaningar.

Utmaningen innifrån

Norsk samhällsvetenskaplig kvinnoforskning startade med sk *fagkritik*. Begrepp och metoder inom olika akademiska ämnen kritiserades för att de osynliggjorde kvinnors liv och samhällets könsstruktur. För att påstå att den befintliga bilden ej stämde, behövdes inga nämnvärda empiriska belägg. Det var så alltför uppenbart.

Efter den fagkritiska fasen följde en fas av *synliggöring* och härför behövdes däremot empirisk forskning. Man var tvungen att finna ut hur kvinnors verklighet faktiskt såg ut. Norges specifika samhällsvetenskapliga akademiska traditioner (aktionsforskning, gräsrotsperspektiv, m.m.) och de politiska förväntningarna och den täta kopplingen politiker/praktiker och forskare, gav denna synliggöring ett visst utseende. Ett alldeles eget norskt kännetecken, skulle jag vilja påstå. Det är en forskning som bygger på erfarenheterna här och nu,

utgångspunkten är empirisk-politisk och begrepp och perspektiv växer fram underifrån. Det är inte i första hand, eller kanske ens i sista hand, teorierna, och särskilt inte de macro-teoretiska perspektiven, som styrt synliggöringen. Och denna envist empiriska utgångspunkt har givit upphov till perspektiv och begrepp som är unika i ett internationellt perspektiv. Detta är det oerhört viktigt att norska kvinnoforskare fortsätter att värna om. Men samtidigt måste vi ta de teoretiska utmaningarna på allvar, om norsk kvinnoforskning ska kunna behålla sin framträdande plats. Vi har allt att vinna på det och inget att förlora.

Efter mer än 10 års synliggöringsforskning är tiden nu inne för självreflexion. Det är dags att se tillbaks och ställa följande typ av frågor: Vilken förståelse av kön har vi producerat och hur har vi gjort det? Vad är det vi har velat se – och vad har vi inte velat se – och vad är det vi har riktat ljuset på?

Vad vet vi egentligen om kvinnor?

Om jag ska börja nysta i dessa frågor, skulle jag vilja hävda följande: Vi har velat synliggöra kvinnors liv och detta har vi gjort genom att studera kvinnor, dvs. genom *kvinncentrerade studier*. Kvinnor har studerats oavsett likhet eller olikhet med män. Män, som norm och som «materialitet», har med andra ord ej gjorts till utgångspunkt. Avsikten har varit att visa på kvinnors liv oavsett hur männens liv tar sig ut.

En kvinncentrerad utgångspunkt säger egentligen lite om vad som är *kvinnspecifikt*. Samtidigt ger den dock upphov till föreställningar, oavsett om detta varit forskarens avsikt eller ej, om det typiskt kvinnliga. Idag har vi massor av kunskaper om kvinnor, på områden och med metoder som ej använts vid studier av män. Vi har med andra ord inga motsvarande kunskaper

om män. Den kunskap vi har om kvinnor kan alltså ge upphov till en förståelse av kön som kan vara felaktig. Man skulle kunna säga att vi gjort samma fel som den traditionella könsneutrala (mans-)forskningen, fast omvänt. De producerade kunskap om individen och utgick ifrån att Kvinnan passade in. Vi har producerat kunskap om kvinnor där vi utgått ifrån att Mannen/männen ej passar in. Vi har med andra ord gjort Mannen till «det andra könet».

Att «bara» studera kvinnor innebär inte att man behöver förstå kön som något i sig själv, och därmed som något avklippt och statiskt, även om det kan finnas en tendens härtill. Tvärtom, kan en kvinnocentrerad analys mycket väl ha ett *relationsperspektiv* som utgångspunkt. Relationsperspektiv innebär att man ser kön som ett resultat av ett samspel mellan könen. Kön är med andra ord inget fast, som ligger där och väntar på att bli upptäckt utan något som blir till i detta samspel.

Utför man en kvinnocentrerad analys med ett relationsperspektiv ser man alltså kvinnors situation som ett uttryck för eller ett resultat av könsrelationer. Men, och det är viktigt att framhålla, denna relation belyses huvudsakligen ifrån kvinnornas «ståsted». Männens, deras situation och förståelser – deras «ståsted» – är ju ej inkluderade i studien. Och detta att inkludera männens «ståsted» ligger i förlängningen av utvecklingen av relationsperspektivet inom kvinnoforskningen. När den värsta nyfikenheten på vad vi kvinnor är för något börjar mättas, vänds våra blickar och vår undran till männen, både för att förstå dem och oss själva bättre. Mannsforskning är följaktligen ett logiskt och nödvändigt svar på kvinnoforskning. Ett svar som hitills huvudsakligen kvinnoforskare tagit fasta på.

Vad får vi veta om män?

Så länge det är kvinnoforskare som bedri-

ver mannsforskning kan vi förvänta att de kunskaper och insikter vi vunnit under utvecklingen av kvinnoforskningen tas tillvara på nu när vi «tar oss an männen». Sålunda kan indirekt producerade föreställningar om «det typiskt manliga» (det mansspecifika) i *mannscentrerade* analyser undvikas med ett relationsperspektiv som inkluderar de områden och metoder som tagits upp i kvinnocentrerade analyser. Det vill säga, om det är kvinnorna och kvinnoforskningen som får bestämma. Nu är det väl dock inte troligt att männen kommer att låta det ske, inte så länge till i alla fall. De kommer självklart, och helt berättigat, att kräva att få göra forskning på sina premisser och ej låta sig dikteras av våra kunskaper, krav och önskningar. Huruvida de då måste gå igenom samma faser och utveckling, och hamna i samma fallgropar, som kvinnoforskningen har gjort, och som jag här skisserar, är en öppen fråga. De har iallafall mycket att lära av och igenom oss, om de vill.

Begreppet kvinnoforskning kan alltså, mot bakgrund av den situation vi befinner oss idag, framstå som för snävt och för lite täckande för det vi gör då vi producerar kunskap om kön. Samtidigt som det inte är lätt att överge detta begrepp som så klart signaliserar en politisk hemvist (förtryck, dominans – underordning, patriarkat) som begreppet könsforskning inte gör.

Duger erfarenheter som kunskapsbas?

I förlängelsen av relationsperspektivet ligger också en *problematisering av erfarenhetsbaserad kunskap*. För om kön inte är något som är fast och stabilt utan något som blir till i en relation och därmed relationellt bestämt, så ligger inte heller erfarenheterna där och väntar på att bli synliggjorda. Frågan blir då inte i första hand hur vi ska synliggöra det osynliga utan hur vi kan skapa

villkor för synliggöring av andra sociala erfarenheter, ett annat socialt subjekt. Detta är en av kärnfrågorna i den postmodernistiska diskussionen, vilken jag strax ska komma in på. Här vill jag bara antyda förbindelselänkarna mellan den interna utmaningen, baserad på kvinnoforskning, och den externa.

Subjekt eller objekt, är det en vettig fråga?

Ett annat problem, som har att göra med att relationsperspektivet trots allt inte slagit igenom riktigt, är *den vacklande hållningen till subjekt/objekt – problematiken*. Kvinnor och män har ofta behandlats antingen som subjekt eller objekt, beroende på situationen i fråga. Sålunda framställs kvinnor som subjekt då vi håller på med värdighetsforskning, då vi beskriver eller förklarar förändring som leder till jämställdhet/frigörelse/självständighet m.m. Och som objekt då vi tar upp eländighet och förtryck. I ena stunden hävdar vi alltså att kvinnorna agerar och männen reagerar (när det gäller frigörelse och jämställdhetssträvanden) för att i nästa andetag hävda det motsatta (t.ex. när det gäller orsaker till patriarkatets uppkomst och fortbestånd). Hade det varit så enkelt att ena parten i en förtryckssituation var ett konstant objekt och det andra ett konstant subjekt, hade patriarkatet aldrig kunnat vare sig uppstå eller fortbestå. Det är viktigt att framhålla den banala, men inte desto mindre viktiga skillnad mellan patriarkat och andra «förtrycksordningar», nämligen att vi går till sängs med förtryckarna. Sexualitet/kärlek mellan olika kön, heterosexualitet blir därmed en kärnpunkt för att förstå hur kvinna och man blir till, för att förstå dominans – underordning samt subjekt – objekt byten.

Utgår vi ifrån likhet eller olikhet?

Bakom dessa och andra problem rörande kvinnocentrering, erfarenhetsbaserad synliggöring, vacklande hållning till subjekt – objekt, m.m. ligger, tror jag, ett *oavklarat förhållningssätt till olikhet*. Detta är med andra ord den egentliga boven i dramat. I vår forskning tar vi direkt eller indirekt utgångspunkt i en bestämd uppfattning om olikhet/likhet mellan könen. En utgångspunkt som vi, vill jag hävda, inte problematiserar nämnvärt. Inom norsk samhällsvetenskaplig kvinnoforskning utgår man ifrån att könen är socialt olika – vilket man belägger (genom att bara studera kvinnor, vilket därmed befäster utgångspunkten) – men att könen «egentligen» är lika. Biologisk olikhet tilldelas ingen egentlig betydelse, det är bara något som används i sociala olikhetssträvanden. Detta är en utgångspunkt som medför en viss förståelse av kön, dvs. att vi lägger upp vår kvinnoforskning på ett speciellt sätt. Men det är långtifrån den enda möjliga och fruktbara utgångspunkten.

Att ta *utgångspunkt i olikhet* för med sig lika många *dilemman* som att ta utgångspunkt i likhet. Historikern Joan Scott lyfter fram följande olikhetsdilemma (fritt efter referat av Gro Hagemann av Joan Scotts inlägg på Salzburgseminariet 1988, Nytt om kvinneforskning nr. 5/88). *För det första* så reproducerar vi olikhet såväl när vi överser den som när vi lyfter fram den. Synliggjöring av olikhet medför dess reproduktion. *För det andra* är olikhet bara begripligt och intressant i jämförelser, dvs. det uppstår i en relation. Trots detta används olikhet ofta för att beskriva könen som separata. *För det tredje* innebär en organisering av förståelse efter kön, dvs. efter olikhet, att vi organiserar något som icke är. Vi skapar med andra ord kön i vår

forskning och därmed reproducerar vi kön och olikhet.

Det jag hitills tagit upp visar, menar jag, på nödvändigheten av en teoretisk problematisering av kunskapsproduktionen inom kvinnoforskningen idag. En problematisering som också måste inkludera metodfrågan. Och jag vill följaktligen säga ett par ord även om *metod* här.

Kön som metod

Inom norsk samhällsvetenskaplig kvinnoforskning har man varit förhållandevis okritisk mot ämnesindelningarna på universitetet. Trots parollen om kvinnoforskningens tvärvetenskapliga karaktär har kvinnoforskarna hållit sig till sina ämnen och varit solidariska mot dess traditioner. Tvärvetenskapliga projekt över fakultetsgränserna är minst sagt sällsynta och utforskningen av de möjligheter till förståelse av kön som tvärvetenskapliga angreppssätt skulle kunna ge, har ännu knappt påbörjats. Det vill säga i Norge. Även om de akademiska traditionerna här inte inbjuder till tvärvetenskap utan tvärtom lägger hinder i vägen, skulle man kunna förvänta att kvinnoforskningen, som per definition är oppositionell, även skulle vara det när det gäller ämnesgränserna. För det är ju så att tvärvetenskap ger upphov till en annan förståelse av kön än den som de olika ämnena lägger upp till. Detta blir särskilt klart när vi vänder blicken mot länder som har mer tvärvetenskapliga akademiska traditioner. I Frankrike t.ex. drages ej gränsen mellan humanister och samhällsvetare så skarpt som här. Som fransk intellektuell har man ofta en bakgrund i filosofi, lingvistik, psykoanalys, historia och sociologi. Varken forskarna eller deras forskning går att placera i något ämnesbås. Den förståelse av kön som produceras i franska akademiska miljöer är följaktligen väsensskild från vår, något jag strax ska återkomma till.

Vi har inte bara varit förhållandevis okritiska mot ämnesindelningarna utan även mot de vetenskapliga metoderna inom dessa. *Kön i kunskapsprocessen*, i *metoderna* är ännu en förhållandevis oproblematiserad fråga. Jag ska här ta upp två teman som jag menar vi måste ta fatt i. För det första en problematisering av kön i relationen forskare – forskningssubjekt i sk kvalitativ forskning. Vi bör lyfta fram könsdynamiken här och bland annat ta upp *när kön är ett hinder och när det är en möjlighet för att få fram kunskap*. Vad innebär det t.ex. att jag som kvinna intervjuar en annan kvinna? Är det vissa saker som hon, jag och som vi båda tar för givet och som därför inte kommer fram? Är det andra saker som kommer fram just därför att vi båda utgår ifrån att vi «förstår» varandra som kvinnor? Den kunskap vi utvinnet är med andra ord ett resultat av en könsdynamik. En del av betingelserna för den förståelse av kön vi producerar ligger alltså nedfäld i själva könsdynamiken i forskningssprocessen.

Att problematisera kön i forskningsprocessen innebär för det andra en problematisering av *forskarens egna (köns-)erfarenheter*. De ingår vare sig vi vill det eller ej och de bör lyftas fram. Härigenom brytes den fasta indelningen forskare och forskningssubjekt, vi och dem, ned. Vi forskar inte bara på andra, utan även på oss själva. Våra erfarenheter blir en del av den insamlade erfarenhetsbasen. Och vår utgångspunkt för, och inverkan på, forskningsprocessen klagöres. Detta kan göras på många olika sätt, att göra «förprojekt» på sig själv är bara ett utav dem.

Båda dessa metodaspekter skulle revolutionera de samhällsvetenskapliga traditionerna. Och jag menar att vill vi producera kunskap om kön på våra egna villkor så måste vi utmana de vetenskapliga traditionerna. Här kan den postmodernistiska utmaningen utgöra en viktig allianspartner.

Utmaningen utifrån

Postmodernism är ett tillstånd, materiellt och mentalt. Modernismens epok är förbi och därmed tron på utveckling och framsteg, enhet och helhet, menar man. I den fragmentariserade värld som vi, som fragmentariserade subjekt, lever i, är det inte vår uppgift som forskare att försöka skapa ordning. Vi bör istället visa på just denna fragmentarisering och bidra till den, genom att dekonstruera, dvs. bryta ner meningssammanhangen.

Som postmodernist är man nämligen upptagen av produktion av mening och betydning. Maktkritiken står centralt, men inte den typ som vi är vana vid, dvs. institutionskritiken. Istället är det den sk diskursen, framställningsordningen i det offentliga samtalet, som står i fokus. Frågan gäller vilka meningar/betydningar som kommer till uttryck här samt vilka auktoriteter som präglar meningsinnehållet. Ett viktigt begrepp är «det andra» som båda betecknar det andra i förhållande till det talande subjektet (à la Simone de Beauvoir) och det som är utanför de meningsbärande strukturerna. Det är den sistnämnda betydelsen som de franska feministerna lägger i det feminina/det kvinnliga. Det står med andra ord för en potential, för något som ännu ej kommit till uttryck och som ej kan uttryckas inom de rådande meningsstrukturerna. Dessa ståndpunkter bygger på tankegångar utvecklade av Derrida och Lacan, vilka ja ytterst summariskt ska komma in på här.

Från männen...

Derrida kritiserar den västerländska metafysik som innebär att vi tror på en verklighet utanför språket/diskursen. Vi tror att språket kan uttrycka, representera och beskriva verkligheten. Derrida hävdar istället att så fort vi ger en mening åt något så uppstår distans till objektet. Det finns

inget direkt förhållande mellan objekt och text. Derrida menar att allt är text och med det menar han att distansen, tolkningen alltid är med. Och en tolkning innebär alltid att en mening lyfts fram på en annans bekostnad. Han visar hur forskningen, enligt de modernistiska traditionerna som har benämner som *logocentrism*, bara synliggör ett meningssammanhang. Postmodernistisk forskning blir att få fram och även skapa motsägelser och olika menings-sammanhang. Detta är också en politisk handling då dekonstruktion innebär att man bryter ner «herradömmediskursen». Sannhet, objektivitet, kunskap, förnuft hör alla hemma i denna typ av diskurs som egentligen bara uttrycker att «det jag säger är riktigt, överordnat», dvs maktsspråk och maktutövning.

Medan det är «logos» som står i centrum i Derridas tänkande är det «fallos» och följaktligen *fallogocentrism* som upptar Lacan. Här är det hur vi blir individer som står i fokus. För att bli vuxen måste barnet internalisera «den symboliska ordningen» som är «faders lag». En ordning som strukturerar våra medvetanden. Eftersom en tes är att individen bebos av samhället via språket går det att göra direkta kopplingar till Derridas arbeten. Fallos präglar språket och vi kan tala om *fallogocentrism*.

...och från de kvinnliga uttolkarna

Den kvinnoforskningsstrategi som följer på tankegångar som dessa blir att utmana det falliska samtalet. «Pense autrement», «écriture autrement» är valspråk för den dröm, utopi och det projekt man arbetar utifrån. Det gäller med andra ord att finna nya sätt att uttrycka sig. Strategien är att ta ordet, för den som definierar mening är den som har makten. Ting kan inte ändras förrän vi har ord och begrepp för det.

Indirekt innebär detta en kritik av vår typ av kvinnoforskning. Genom att vi utgår ifrån den patriarkalt bestämda, både materiellt och språkligt, kategorin Kvinna, beskriver vi bara Myten om Kvinnan, vilket bidrar till reproduktionen av kvinnoförtrycket. Så länge vi saknar redskap för att ta upp «det andra» kan vi inte upptäcka något som ligger utanför den falliska diskursen. Och därmed blir kön ytterst problematiskt som tolkningsram.

Men deras utgångspunkt är givetvis även den långt ifrån problematisk. Skulle vi t.ex. ej ha visat på incest, våldtäkt, misshandling och prostitution? Och ska vi verkligen helt låta bli att befatta oss med traditionell politik, bara för att vi där hamnar under «faderns lag»? Det är inte svårt att komma med invändningar mot den postmodernistiska diskursen och jag menar inte heller att vi skal «köpa den». Men jag menar att den har något att lära oss utan att vi för den skull behöver uppge alla våra positioner. Det behöver inte betyda antingen eller utan «både och» och lite av vart. Men att vi måste vara försiktiga och verkligen inta en dubbel hållning har för mig blivit särskilt uppenbart i diskussioner med män rörande postmodernism. Det visar sig nämligen att postmodernistiska «feminister» à la Kristeva, vinner männens gillande och används som argument mot kvinnoforskning och kvinnoforskare. Det vi har gjort och gör «är ute», nu är det kön förstått på ett abstrakt plan som «gäller». I dylika sammanhang blir det viktigt att hålla på den kompetens när det gäller förståelser av kön som vi utvecklat som kvinnoforskare och mot denna bakgrund närma oss och ta del i diskussionen om postmodernismen.

Möjligheter att anamma utmaningarna

Låt oss utgå ifrån att det vore fruktbart att

anamma dessa utmaningar och istället något beröra vilka faktiska möjligheter vi har härför.

När det gäller den postmodernistiska utmaningen så tas den upp av humanistiska kvinnoforskare, särskilt litteratur- och språkvetare. Ännu så länge har de samhällsvetenskapliga kvinnoforskare inte i någon nämnvärd utsträckning tagit fatt i den. Det har de däremot gjort när det gäller utmaningen innifrån kvinnoforskningen. Men i båda avseenden är det bara talan om bitar och skärvor. Mot bakgrund av att den absoluta majoriteten av dagens kvinnoforskare är verksamma utanför universitetet, samhällsvetarna bland annat på olika forskningsinstitutioner, är detta helt förståeligt. Och det är också denna situation vi måste utgå ifrån. Frågan blir då hur vi kan bidra till en teoretisk fördjupning bland dessa kvinnoforskare. Något jag alltså menar är nödvändigt om kvinnoforskningen ska kunna behålla sitt vetenskapliga, och internationellt sett, goda renommé. Detta är ett diskussionstema vi alla bör involvera oss i så här ska jag bara ge några förslag på åtgärder. För det första menar jag att man borde ordna teoretisk vidareutbildning inom forskningsprogrammen, i form av kurser. För det andra måste det sättas av tid i projektsöknaderna för teoretisk fördjupning, något pengabeviljande organ måste signalisera. Det program för grundlagsproblemer inom kvinnoforskning vid NAVF som träder i kraft från 1989, har bland annat lagt upp åtgärder speciellt inriktade mot kvinnoforskare som sysslar med uppdragsforskning och som inte fått tid och utrymme till den teoretiska fördjupning som deras material egentligen inbjuder till. Detta är utmärkt men vi måste se upp så att programmet inte användas som argument för att uppdragsforskningen ska slippa ta teoretiskt ansvar utan tvärtom se till att det inspirerar till uppföljning. Utmaningarna gäller med andra ord lika mycket för forsk-

ningsbeviljande organ som för kvinnoforskarna själva.

Karin Widerberg
Forskningsleder
Senter for kvinneforskning
Oslo Universitet

Litteratur

- Belenky, Mary Field: *Women's Ways of Knowing*. New York, 1986.
- Bowles, Gloria & Duelli Klein, Renate (eds.): *Theories of Women's Studies*. London, 1983.
- Bleier, Ruth (ed.): *Feminist Approaches to Science*. New York, 1986.
- De Lauretis, Teresa: *Alice doesn't. Feminism. Semiotics. Cinema*. London, 1984.
- Duchen, Claire: *Feminism in France*. London, 1986.
- Eichler, Margrit: *The Double Standard. A Feminist Critique of Feminist Social Sciences*. London, 1980.
- Eisenstein, Hester: *Contemporary Feminist Thought*. London, 1984.
- Haavind, Hanne: Förändringar i förhållandet mellan kvinnor och män, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr. 3, 1985.
- Holter, Harriet: Ord – bilder – kvinneforskning, *Nytt om kvinneforskning* nr. 4, 1987.
- Marks, Elaine & Isabelle de Courtivron (eds.): *New French Feminisms*, Brighton, 1981.
- Roberts, Helen (ed.): *Doing Feminist Research*. London, 1981.
- Weedon, Chris: *Feminist Practice and Poststructuralist Theory*. Oxford, 1987.
- Widerberg, Karin: *Finns det en nordisk modell i kvinneforskningen?* Sekretariatet for kvinneforskningens arbeidsnotatserie. Oslo, 1985.
- Widerberg, Karin: Till en teori om kvinnoförtryck – barriärer och öppningar, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr. 2-3, 1987.
- Widerberg, Karin: *Female Sexualization – Learning Knowledge?* Paper for European Group for the study of Deviance and Social Control, Leirvassbu 1988, publicerat i engelsk rapport samt översatt till norska för publicering i serien *Kvinnors levkår og livsløp*, Universitetsforlaget.
- Ørum, Tania: Postmodernisme og feminisme. *Sosologi idag* nr. 2, 1988.

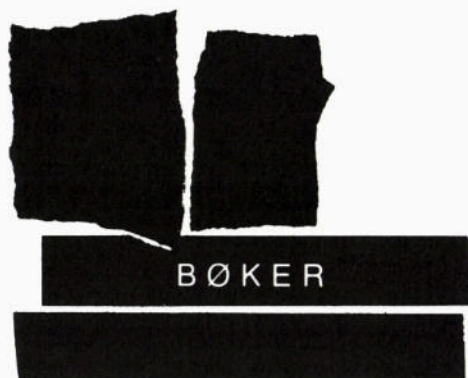
Nytt om kvinneforskning 1989

Har du husket å fornye ditt abonnement for 1989?

Abonnementsprisen er fremdeles kr 125,-! Betal inn beløpet til postgirokonto 5 14 71 60 og merk innbetalingen "Nytt om kvinneforskning 1989".

Vår adresse er Sandakervn. 99, 0483 Oslo 4,
tlf.: 02-15 70 12.

Det besatte kjønn?

Ved Berit Heløe

«Det besatte køn» er en bok som er blitt til i forbindelse med et toårig undervisningsforløp på Kvindetværfag, Århus universitet. Den er forfattet av seks personer, hvorav en, Lis Wedell, er redaktør. Boken er inndelt i tre hovedavsnitt som har følgende titler: *De historiske hekse*, *Kvindelighe- dens forvaltninger* og *Gennem spejlet. Om at blive sig selv mægtig*. De tre hovedavsnittene er ordnet etter et noenlunde kronologisk mønster, slik at det første hovedavsnittet tar utgangspunkt i tiden omkring reformasjonen og det siste beskriver trekk ved nåtidens forhold. Det hele dreier seg om besettelse satt i system og det er intet mindre enn de europeiske systemer for virkelighetsforståelse gjennom de siste 450 år, som omtales. For å analysere disse systemene og konsekvensene av dem, har forfatterne lagt inn én akse, og det er dikotomisering etter kjønn. Hovedpåstanden er at det mannlige kjønn er besatt av angst og at dette

kjønn, for å skape seg virkeligheter til å overleve i, har konstruert systemer der det angstvekkende defineres som kvinnelig. Slik er skillene mellom sterkt/svakt, godt/dårlig, rosverdig/galt, fornuftig/ufornuftig blitt konstruert slik at de svarer til skillet mellom mannlig og kvinnelig. Siden menn har definert og konstruert virkelighetstydningen, har de projisert sin angst over på det kvinnelige kjønn og definert det som besatt. *Kvinnelighetsdannelsene* eller forestillingene om det kvinnelige er dermed blitt ensbetydende med forestillingene om det ukjente og det angstvekkende, ifølge forfatterne.

Det første hovedavsnittet er i sin helhet skrevet av redaktøren. Hun kobler historiske funn sammen slik at vi får øye på hvordan mye usagt og uskrevet likevel er blitt uttrykt gjennom kunst og politikk i vår forholdsvis nære historie. Hun forklarer nødvendigheten av at kjetterbålene måtte gå

over til å bli heksebål. Dette måtte til for at det gjeldende tydningsssystemet skulle fortsette å virke når samfunnsforholdene endret seg i forbindelse med reformasjonen. Heksen ble styrtet ut i den avgrunn man(n) selv befant seg på randen av, både fromhetsmessig og materielt. I annet hovedavsnitt tar forfatterne utgangspunkt i det borgerlige samfunn og viser ved hjelp av bl.a. Amalie Skrams liv og diktning hvordan det kvinnelige transformeres inn i et annet mønster – det nevrotiske, hysteriske pasientmønsteret. Truende elementer i tilværelsen utskilles og påstemples merkelappen *Sykt*. Det tredje kapitlet diskuterer på en befriende måte nye kvinnebevegelsers tydningsmønstre, usikkerhet og identitetssøken. Forfatterne peker på mulige fallgruber.

Det argumenteres besnærende i dette verket, – såpass at det for meg er vanskelig å avgjøre om den består av lesestykker om besettelse eller lærestykker i besnærelse. Ambivalensen jeg føler overfor denne boken begynner med omslaget. Det prydes av en fotografisk gjengivelse av en applikasjon som øyensynlig er håndverksmessig utført og forestiller en kvinne. Hun likner Nattens dronning, Disneys versjon av Snehvits stemor eller kanskje er det Isdronningen? Hun er omhyllt av bålrøyk, frostrøyk eller giftige damper. Sikkert er det at inne i gufset tegner det seg minst én galopperende hest. Heksens hår filtrer seg inn i eimen samtidig med at noe av det ligger som et bånd rundt hennes egen hals. Denne symbolsprengte fremstillingen er lagt inn i en brutalt turkis rute. Forøvrig er forsiden svart og blank, bortsett fra at *Det besatte køn* pranger hvitt på svart under bildet. Intet forfatter- eller forlagsnavn forstyrrer omslagets forside. Den som har ønske om å bli oppfattet som en seriøst lesende person, kan nok kvie seg for å trekke opp en bok med slikt omslag på trikken. Ved første øyekast virker det overfladisk, billig og

frekt; ved annet får en øye på et nitid utført applikasjonsarbeid. Noen av de samme reaksjonene har jeg fått overfor innholdet. Det blir nødvendig å se to ganger: Det hele begynner med en innledning som åpner med et sitat fra «Oplysningens dialektik» av Horkheimer & Adorno. Det lyder slik:

«Under Europas kjente historie løper en underjordisk. Den består av skjebnen til de menneskelige instinkter og lidenskaper som er blitt fortrengt og forvrengt gjennom sivilisasjonen.»

På vegne av de seks forfatterne skriver redaktøren at «det er deres hensikt å forsøke å kretse inn og beskrive denne skjebnen som bare stykkevis skimtes i den autoriserte historieskrivning». Forfatternes plan har altså vært å foreta en underjordisk utgravnings- og avgrensningsferd, parallelltøpende med den «autoriserte historieskrivning» om de siste 450 år i Europa. De kommer med et par påstander som en slags ramme rundt denne planen. De sier at de forvrengte lidenskapers historie i vid utstrekning er kvinnelighetens historie og i tillegg at det kvinnelige kjønn ikke har spilt noen aktiv rolle i forløpet. De definerer seg altså selv som kvinner og starter sin utgravningsferd med et sett av spilleregler som kort oppsummert fortøner seg slik for leseren: «Det er menn som har handlet og forestått grenseoppgangen mellom godt og ondt. Slik har de støpt et fundament av premisser som nytidens ideologi og samfunnsdannelse hviler på. Støpemassen er menns forestillinger om kvinnen og det kvinnelige, slik at det gode, riktige og rosverdige = mannlig, mens det dårlige, gale og illaudable = kvinnelig.» Harde, blanke påstander, satt opp i svart på hvitt, danner rammen som forfatterne vil arbeide innenfor. De bestemmer seg for å klatre ned fra det fundamentet de er oppvokst og opplært på, ta med seg et utvalg av de instrumenter og metoder som finnes der, og se hva de finner i jorden under fundamentet. Mye tyder på

at de også har bestemt seg for at det de finner, vil de kalle representativt for det hele og de vil kalle det kvinnelig. Overfladisk, billig og frekt? Det er i alle fall vanskelig å forstå hvordan seks lærde mennesker kan tro at det i løpet av to år skal være mulig å «innkretse og beskrive» Europas underjordiske historie uten engang å diskutere mekanismene bak utdefineringen av andre menneskegrupper enn kvinner (og kjettere, såvidt). – Den som ønsker å se seg som en seriøst søkende person, kan frastøtes av denne bombastiske åpningen på boken. Går en likevel videre, får en øye på et nitid og elegant håndverk. Redigering, ordforklaring, referanseliste, og ikke minst, språklig underbygging av tankespennene er omhyggelig gjennomarbeidet. Leseren stimuleres til stadig å gå videre i et terreng som virker kjent, men presenteres fra uvante utsiktspunkter. Leseren tvinges til å se forholdene mellom kjente historiske størrelser på en ny måte samtidig som mye tankevekkende stoff fylles inn i tomrommene mellom dem.

Begrepene angst, aggresjon og stedfortredende renselse er ledetråder gjennom denne boken om kulturelle tydningsmønstre i Europa etter reformasjonen. Forfatterne griper imidlertid selv trådene og leder dem håndfast i en bestemt retning. Som leser føler jeg meg periodevis forledet og får trang til å spørre hvem det gjennom de 450 år er som har bidratt til å opprettholde

mannlighetsdannelsene. Det siste hovedavsnittet virker befriende. Her diskuteres erfaringer med de nye kvinnebevegelsenes tydningsmønstre. Det påpekes at det er like lett for kvinnemaktsystemene som for de mannlige maktsystemene å stivne i dogmatiske holdninger. Maktglede fører med seg behov for tydningsmønstre med sydebukker som en viktig ingrediens. Forøvrig er sydebukkens kjønns spesifisitet minst like klar som heksens. Begge er gloser med lange tradisjoner i språket. Europas jord inneholder dystre spor etter flere grupper som har vært utdefinert av dem som konstruerte og forvaltet tydningsmønstrene i tidenes løp, for å si det nøyosmt.

Denne boken både provoserer og betar meg. Det formelig pipler frem på hver side at deltakerne i prosjektet har ervervet seg kunnskaper og valgt innsynsvinkler som har begeistret dem. De har fått øye på mekanismer og sammenhenger som for mange av oss har vært skjult. De har lagt et stort arbeid i redigering og språkførsel. Intet tyder på at forfatterne har skrevet ett ord uten klar bevissthet om hvorfor. De er selv engasjert og de makter å engasjere – og provosere – meg som leser.

Lis Wedell (red.):

Det besatte køn

Kvindelighetsdannelse fra Reformationen til i dag

Aarhus universitetsforlag 1986

Kvinne eller bare funksjonshemmet

Ved Elin Mähle

Kvinne – eller bare funksjonshemmet er en bok skrevet av og om kvinner med funksjonshemning.

Et av hovedtemaene i boken er knyttet til spørsmålet: Er jeg først og fremst funksjonshemmet eller er jeg først og fremst en kvinne?

Boken gir ikke noe svar på dette spørsmålet. Stoffet gjennomsyres av at mange kvinner med funksjonshemning har et sterkt ønske om å bli møtt som *kvinne* – et menneske på lik linje med andre kvinner. Det er vondt at handikappet skal være det første andre legger merke til.

Et annet gjennomgående tema er hvorvidt det å være *funksjonshemmet* kvinne er forskjellig fra og noe annet enn det å være *bare* kvinne. Har funksjonshemmete kvinner en ekstra byrde?

Kvinner med funksjonshemning som lever i tråd med det tradisjonelle kvinnelige kjønnsrollemønsteret, og er føyelige, passive, snille og blide, vil ikke komme seg noen vei her i verden.

Hvis en kvinnelig funksjonshemmet skal nå sine mål, må hun ha masse pågangsmot, vilje og en god porsjon selvhevdende aggressivitet og kreve rett til personlig fremgang og utvikling. Hun må ha en god del av de hittil anerkjente mannlige karakteristika.

Vi kan stille oss spørsmålet om dette er spesielt for funksjonshemmete kvinner.

Kvinner uten kroppslig lyte, vil vel også måtte ta opp i seg en del av selvhevdende, mannlige karakteristika for å komme seg frem her i verden.

Poenget er imidlertid at de funksjonshemmete kvinner har en dobbel kamp å kjempe. De må også kjempe for rettigheter som er selvfølgelig for de fleste kvinner. Retten til å få seg utdanning og arbeid. De fysiske forhold er sjelden tilrettelagt. Mange må også kjempe for retten til å få barn. Leger og venner foreslår gjerne abort!

Denne boken kan nok for mange bli en liten tankevekker! De fleste voksne blir nokså usikre når de konfronteres med funksjonshemmete mennesker. Det er så greit med de tapre, blide funksjonshemmete kvinnene (og mennene) – det er ikke så provoserende som funksjonshemmete kvinner som er krevende, stiller spørsmålsteget ved virkeligheten og krever å bli gitt muligheten til å nå sine mål.

Boken er skrevet av kvinner med ulike type funksjonshemning. Bidragsytere kommer med ulike beretninger om sider ved det å være funksjonshemmet kvinne. Spennvidden i bidragene varierer. Her er både humor og sarkasme, usaklighet og skarpe innlegg. Innleggene er fremfor alt presentert i en «levende» stil.

Som eksempler på spennvidden i innleggene, kan jeg nevne:

- Det å være mor
- Det å være i arbeid
- Det å være seksualpartner

- Det å søke seg en partner
- Det å være barn
- Det å takle byråkratiet

Boken er liten og lettlest med sine 122 sider, ispedd endel billedmateriale.

Selv om boken kan leses raskt, vil jeg heller anbefale at en leser den i rykk og napp og tar seg tid til å la de enkelte innlegg synke inn. Dessuten bør leseren stoppe opp ved de små diktene og vignettene.

Kvaliteten på bidragene varierer, men det hele er «snekret sammen» til en helhetlig opplevelse.

Boken kan på det varmeste anbefales og anses som et viktig bidrag i forståelsen av den situasjon kvinner med funksjonshemning lever i.

Kvinne - eller bare funksjonshemmet
Friundervisningens forlag og
Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon
1988

Fattigdom og morsbinding

Ved Åse Hiorth Lervik

De første kvinnelige forfatterne hadde – som de fleste mannlige – sin bakgrunn i embetsstand og høyere borgerskap. På 1930-tallet skjer det i Norge en markant utvidelse av gruppen med Gro Holm og Magnhild Haalke, som brakte bondekvinnenes erfaringsverden inn i litteraturen. Noen kvinnelig forfatter med skikkelig proletær bakgrunn fikk vi ikke før etter krigen.

I det mer industrialiserte Sverige skrev Maria Sandel om arbeiderklassens kvinneliv i storbyen allerede tidlig på 1900-tallet. Men den mest betydelige kvinnelige proletarforfatter, Moa Martinson, lar de fleste av sine bøker foregå blant landsbygdas fattige torpere eller blant leilighetsarbeidere og arbeidsløse på grensen mellom by og land. Med 7 romaner og en diktsamling i årene 1933-1939, må hun være en av de mest produktive svenske forfattere fra perioden.

Vurderingen av forfatterskapet har vært noe vekslende, men stort sett nedlatende, viser Ebba Witt-Brattström med mange sitater. En gjennomgående dom både i samtid og ettertid var at hun var skriveglad, men formløs, at hennes bøker bygde på selvpålevelse og dermed var kulturhistorisk interessante, men befant seg på kanten av det man kunne regne for seriøs litteratur. «Hon har blick för realiteter, er mustig och orädd. Någon djup tänkare är hon inte, men hon kan berätta», heter det typisk i en samtidig artikkel der hun blir sammenliknet med ektemannen Harry, som – ikke overraskende! – er «tänkare och drömmare först och främst» (53).

Det har vært mange kvinnelige forfattere skjebne å nedvurderes også ved å stemples som uinteressante i periodesammenheng fordi de ikke skrev i takt med samme strømninger som de «riktige» forfatterne. Her har kvinnelitteraturforskerne alltid den mulighet å protestere mot periodekaraktistikken som ensidig og snever. Ebba Witt-Brattström velger i stedet – eller i tillegg – å gi en nytolkning som viser at Moa Martinsons verker faktisk føyer seg inn i 1930-tallets sentrale modernistiske oppbrudd.

Et problem her blir begrepsbestemmelsen. I avhandlingens sluttkapittel summerer Ebba Witt-Brattström opp de to forskjellige betydninger hun har brukt modernismebegrepet i, dels om den (primitivistiske og) «programmatiska modernism» som Artur Lundkvist definerte og som Moa Martinson befant seg i dialog med, dels i en videre (og atskillig vagere) betydning som tilskrives Erik Hjalmar Linder og som kjennetegnes av «en mer eller mindre radikal omprövning av begreppet verklighet». Det er denne siste betydningen som har vært den viktigste hele avhandlingen igjennom, sier hun, og det er i denne forstand hun mener å ha vist at Moa Martinson er modernist (268 f.).

Det kan være en fordel for norske lesere å vite at ingen av disse betydningene svarer særlig godt til bruken av modernismebegrepet i norsk litteratur. Vi har knapt nok noe som svarer til «de fem unga» og deres primitivisme, som var en viktig fornyelse i svensk mellomkrigslitteratur. På den annen

side synes «en omprövning av begreppet verklighet» å kunne anvendes på svært mye litteratur som vi vanskelig vil kalle modernistisk. En ren utvidelse av rammene for hvilken virkelighet som lar seg skildre eller uttrykke i litterær form, er ikke i seg selv nok. Det mener vel ikke Ebba Witt-Brattström heller, men hennes henvisninger i avslutningen til ulike mannlige forskeres kriterier kommer til å sprike fra «fri versform» og «icke-episk» til avstandtagende fra «samhällelighet», uten at hun rydder opp i forholdet mellom det formelle og det livssynsmessige, og hun ender med å vise til folkebibliotekenes utlånsstatistikk som kriterium for varig kvalitet.

Det ville også ha vært en hjelp under lesningen av den store avhandlingen om det nye synet på forfatterskapet og plasseringen av det i forhold til hovedstrømmen i svensk litteratur var blitt klarere fremhevd som en tese som skulle underbygges. Nå heter i innledningen at den første hensikten er å gi «en bild av Moa Martinsons författarskap och vägen dit», den andre er å vise «sambandet» mellom henne og de øvrige trettittallsforfatterne. Underordnet under den første målsetningen kommer det å korrigere tidligere bilder av forfatterskapet, slik de fins i en rad oversiktsverker, og her forutskikkes oppfatningen av henne som modernist. Under det andre målet hører det å presisere både likhet og forskjeller, spesielt kjønnsbestemte ulikheter i tekster fra perioden, og her loves «en feministisk belysning av modernister og primitivister». Endelig heter det at avhandlingens kjerne er «en psykoanalytisk färgad textanalys» av Moa Martinsons litterære produksjon på trettitallet. En biografisk fremstilling avvises, samtidig som manuskriptutkast og ikke-fiktivt materiale i brev og journalistikk skal trekkes inn i undersøkelsen (9-11).

Man savner nok en striktere rangordning mellom mål, begreper og metode. Det er

f.eks. ikke gitt noen begrunnelse for bruken av psykoanalytisk metode ut fra de valgte målene. Som byggverk er avhandlingen også i noen grad kommet til å lide under at dens formål både er deskriptivt, analytisk og polemisk, av at den vil leve opp til en etablert akademisk tradisjon samtidig som den retter sin feministiske kritikk mot denne tradisjonens resultater som ensidige og ekskluderende fortolkninger av fortiden. På tross av at opplegget uttrykkelig ikke er biografisk, og av at det ikke er noen metodedrøftende innledning, går det over 100 sider før alt er lagt til rette for den første romananalysen. Disse sidene redegjør i alt vesentlig for debutens forutsetninger i Helga Johanssons/Moa Martinsons journalistiske løpebane og for forsømmelsene i tidligere litteraturkritikk og forskning – alt i stor detalj og rikelig belagt med sitater. Fremstillingen er ikke uten gode poenger, for eksempel der Moa Martinsons og Ivar Lo-Johanssons versjoner av mulig påvirkning stilles opp mot hverandre (58). Men det blir nokså drygt.

Mest givende er verkanalysene. I dobbeltromanen *Kvinnor och äppelträd*, 1933, og *Sallys söner*, 1934 (senere utgitt sammen som *Boken om Sally*), blir den vitalistiske oppfordring til kvinnene om å gi seg hen i den naturlige vellyst – «gå nakna som huldror inn i byn», med Artur Lundkvists ord (77) – møtt av en bred kollektiv skildring av seksualitetens byrder for kvinnene, fra skam og ulyst til fattigdom og forfall etter årlige barnefødsler så kroppen blir «livets egen runsten». Ebba Witt-Brattström gjør overbevisende klart at det kritikken slo ned på som løs og mangelfull komposisjon, i stedet må oppfattes som bevisst kunstnerisk brudd mot illusjonsrealismen og altså et viktig modernistisk trekk.

Også trilogien *Mor gifter sig*, 1936, *Kyrkbröllop*, 1938, og *Kungens rosor*, 1939, handler i stor utstrekning om kjønnskamp og kvinners seksuelle erfaringer, men her

sett gjennom barnet Mia. Mens verket tidligere er blitt lest som ren selvbiografi, legger Ebba Witt-Brattström vekten på det litterære og leser romanene dels som samfunnsanalyse, dels som en individualpsykologisk studie av ødipalkonflikt med kvinnelig hovedperson. Drømmen om symbiose med moren er en regressiv utopi, og oppvåkningen fra drømmen blir derfor et viktig mål for Mias utvikling og verkets egentlige prosjekt (227).

Av den litterære tilnærmingen følger også sammenlikning med tilsvarende verker av andre forfattere. Det er tankevekkende at i motsetning til de mannlige proletarforfatteres store selvbiografiske romanserier, som gjennomgående viser hovedpersonens vekst ut av klassen og elendigheten, ender Mias historie med at hun er blitt torperkone med barneflokk. Historisk sett var mulighetene for arbeiderklassens døtre enda mer begrenset enn for guttene, «stora proletärflickor kan prostituera sig, organisera sig eller gifta sig. Punkt.» (209) Men Ebba Witt-Brattström vil altså også se dette i et psykoanalytisk lys, slik at det blir identifikasjonen med moren og kvinneverdiene som holder Mia fast i klassen – i motsetning til utviklingsromaner av andre kvinnelige forfattere, der mødre fremstilles som «tillplattade, destruktiva och döda» for at datterens frigjøring i det hele tatt skal bli mulig (213 ff.).

Mindre interessante finner jeg de likheter som påpekes med Maksim Gorkijs triologi av Aleksej, fordi enkelthetene her (en

rødhåret slem nabo, en snill bestemor) må være meget utbredt både i virkeligheten og i litteraturen (228 f.). Og helt distraherende virker det å trekke inn at en roman av Hjalmar Bergman også åpner med at jeg-personen minnes en bestemt dag (231). Analysen av minneperspektivet og forholdet mellom opplevende og berettende jeg i de to første Mia-bøkene er ellers meget vel gjennomført, selv om man kan synes at utlegningen av den regressive identifikasjon mellom leser og tekst blir et spekulativt innslag (242). Nokså irriterende for en norsk leser er det at både Sigrid Undset og Cora Sandel siteres på svensk (163, 213).

Avhandlingen er ikke lettlest, men alt i alt har den meget å gi: Den presenterer og nytolker første del av et stort og særpreget kvinnelig forfatterskap, den plasserer dette i forhold til noen andre mannlige og kvinnelige forfatterskap på samme tid, gjennomgår resepsjonen av bøkene og påviser en eklatant mangel på velvilje og forståelse, problematiserer underveis en del etablerte og overleverte litterære inndelinger i perioder og strømninger, plederer for at verkene kan falle inn under begrepet modernisme, og overbeviser i alle fall om at forfatterskapet er viktig uansett hvilken merkelapp som settes på det.

Ebba Witt-Brattström:

Moa Martinson. Skrift och drift i trettio-talet.

Norstedts 1988

«Men in Feminism»

Ved Øystein Gullvåg Holter

Men in Feminism er en bok full av spørsmål – faglige, politiske og personlige spørsmål om hva menn gjør som feminister, og om de har noe «i feminismen» å gjøre. Boka bygger på et seminar arrangert av The Modern Language Association i Washington i 1984, og på en skriftlig diskusjon som fortsatte blant deltakerne i årene etterpå. Bidragsyterne er humanister, for det meste litteraturvitere og språkforskere.

Det første som slår en leser av denne spennende boka er at grunnene både til menns ignorans overfor feministisk teori og noen menns deltakelse i feministisk teoriutvikling kan være ganske så subtile. Tekstene bærer selv preg av dette, og som leser opplevde jeg til tider at boka ble plagsom og lesningen sjenerende. Var det stadig nødvendig å dykke ned i dette usikre tåkehavet, fylt av mannlig ubehag? Hva er det egentlig menn gjør, når de går inn i feministisk teoriutvikling og markerer seg der? Er de representanter for fienden som skaper en «fallisk feminisme» (Elaine Showalter)? Eller kan de tvert om tilføre feministisk teori noe nytt og viktig (Paul Smith)?

Meningene er delte i boka, og det jeg sitter igjen med er heller tonen, full av tvil og selvgranskning, enn noen klar og ensidig konklusjon. Mange av innleggene dveler ved hvordan menns bidrag til teori om kvinnefrigjøring blir ennå en runde av mannlig oppvisning. Dersom det er én samlende tråd i boka, er den at feminismen er en personlig kamp, et område der menn må lide mange små og daglige nederlag for å kunne begynne, så smått, å lære noe nytt. «Å åpne

seg for feminisme er å gi slipp på mestrings», skriver Stephen Heath (s.6).

Det er i boka ånd å gi en personlig omtale framfor en kjølig anmeldelse. Boka fikk meg til å undres på hvorfor jeg selv har syslet med spørsmål om kjønn og patriarkat. Hvorfor er det så få menn som er opptatt av dette? Det opplagte svaret er min barndom, min oppvekst med en mor som skrev kjønnsrolleteori mens jeg krøp rundt under kjøkkenbordet. Dette er den reaksjonen jeg oftest møter: aha, sønn av! Derfor.

Jeg har aldri følt at dette var riktig. Tanken er at man må ha opplevd «noe helt spesielt», så som en spesiell oppvekst, for å ta opp patriarkatet til kritisk granskning. Det naturlige for mannen og for den mannlige samfunnsforskeren blir dermed ignorans, døde ører, og manglende interesse. Dette har igjen sin forklaring i at menn tjener på status quo, og føler seg truet i selve sin identitet dersom man begynner å skrape på deres mannlighet. Er det så enkelt? Er det en slags kasserer i mannen som hindrer ham fra å gå inn i «uprøftable» feministiske problemstillinger? Er det ikke noe mytisk og farlig ved tanken om at alle menn tjener på patriarkatet og er herskere i dette systemet?

Innleggene i boka antyder tre viktige årsaker til at menn blir involvert i feministisk teoriutvikling. Den første gruppen menn er med for å vise at de mestrer også denne delen av spillet. Etter min erfaring er dette som regel menn som kommer innom, erklærer den rette linje, og går videre til større jaktmarker. Ett eksempel er de

mange marxistiske mennene i den internasjonale debatten om husarbeid som følte behov for å ta til orde mot det de følte var uriktige utvidelser av Marx' verdibegrep. Slike reaksjoner var mer typiske, og mer åpne, på syttitallet enn de er i dag.

En annen gruppe menn nærmer seg av mer personlige grunner. Feminismen er for dem et spørsmål om forholdet til egen kvinnelighet, mykhet, eller hva en kaller det. Denne tonen preger blant annet Stephen Heaths innlegg i boka; når han skriver at mannlige feminister er en umulighet, får jeg inntrykk av at det er «umulig» på samme vis som skifte av kjønn er umulig. Heaths konklusjon blir at menn ikke kan bli som kvinner, og i stedet bør lære seg å «beundre» kvinner – en konklusjon som ikke blir stående uimotsagt i boka. Heath er blant dem som legger særlig vekt på at det går en direkte linje fra fysisk kjønn til erfaring og tenkemåte – uten mellomledd av typen «sosialt kjønn» og «posisjon i den patriarkalske strukturen». Dette perspektivet har jeg problemer med, noe jeg skal komme tilbake til.

En tredje gruppe menn deltar fordi de anser feminismen som nødvendig for noe de oppfatter som bredere frigjøringsinteresser. Det blir ikke noe av menneskehetens frigjøring (i humanistisk, marxistisk, etc. forstand) uten kvinnefrigjøring. Denne gruppen er på et vis instrumentell, ettersom feminismen her blir middel til noe større, noe som ikke bare gjelder kvinner, og et avgjørende spørsmål blir villigheten til å kritisere slike avgivelig større målsetninger ut fra feminismen selv.

Alle disse tre gruppene eller tendensene er små, og jeg tror det finnes en fjerde potensiell gruppe som er mye større, især utenfor de intellektuelles verden. Det er menn som selv har fått sine liv redusert eller ødelagt av den patriarkalske ordningen. Her tenker jeg på slike ting som ensomhet, følelsesmessig avstumping, kar-

rierestrebing, maktmentalitet og dominans. Mange menn opplever maktmenn i dagliglivet, menn som har atskillig større patriarkalske fullmakter (og «trekkrettigheter») enn de selv har. Menns reaksjoner på slike maktforhold står for meg som ett av de mest gåtefulle og viktige problemene i dag. Hvorfor tar ikke mennene igjen? Hvorfor sparker de i stedet nedover, og lar aggresjonen gå utover kvinner? Kan det tenkes at også feminister bidrar til dette, dersom de gjentar myten om at «mannen» eller «menn flest» er herskerne i ordningen?

Men in Feminism er en forvirrende og engasjerende bok, men det er også en bok som jeg til slutt legger bort med en vag følelse av skuffelse. Får jeg egentlig vite så mye om menn her? Flere menn siterer kvinners «gode spørsmål» til menn. Stephen Heath siterer Claire Pajaczowska som sier at menn nå må begynne å granske sine forhold seg imellom. Men det skjer nesten ikke i denne boka. Det er som om det er vanskeligere, mer umandig, for mennene å beskrive hvordan de selv går inn i avmaktforhold overfor andre menn – enn å ta opp sin egen makt overfor kvinner.

Den teoretiske vinklingen i boka bidrar til dette. Utgangspunktet her er *fallosentrisismen*. I den postmoderne versjonen heter det «fallogosentrismen». Fallogosentrisme blir ikke definert i boka, men det brukes om et språklig og kulturelt system der mannen – det falliske mennesket – blir den sentrale. Systemet framstår som nøytralt, og omskriver kvinner i mannlige termer.

Fallogosentrismen skaper både falske entydigheter og falske dualismer. Flere innlegg i boka tar opp problemet omkring kvinners «dobbeltkarakter» – kvinneligheten som en motsats, men også som en bekreftelse av det herskende systemet. Det er pussig at ingen tar opp *menns* dobbeltkarakter. Dette er en følge av den teoretiske rammen i boka. Ettersom mannen er inneholder av fallos, er han entydig; han er en

fallosentrisk maktbærer. «Hans erfaring er hennes undertrykking» (Stephen Heath, s. 2). Det blir umulig å spørre om menn kanskje har andre, ikke-patriarkalske erfaringer og interesser.

Jeg er kritisk til denne rammen, der Freud, Lacan og Derrida blir sentrale premissleverandører. Det biologiske kjønns skillet blir det grunnleggende, og ikke et sosialt system, en patriarkalsk ordning, som – gitt visse samfunnsforhold – kommer *til uttrykk* gjennom biologiske kjønnsforskjeller. Om vi skulle anvendt et tilsvarende synspunkt overfor rasismen, ville vi måttet konkludere med at rasismens basis er forskjeller i hudfarge. At den patriarkalske ordningen kan slå ut i fallos-dyrking på mange plan, er det ingen tvil om. Spørsmålet er hva som er det sentrale, og hva som er ytringsformer.

Her møter vi det postmoderne kultursynet som preger deler av boka, der «sannheten ligger i det åpenbare». Å snakke om «vesen» blir nettopp en del av fallogosentrismen. Sammen med det vesentlige forsvinner samfunnet ut av vinduet. Verden består av ord, av tekst. Man har tatt oppgjør med «referenten», den naive forestillingen om en endelig referanse til virkeligheten. Alt er tegn. Et slikt perspektiv er lite egnet til å ta opp reelle forhold mellom menn.

Mye av boka er skrevet i en postmoderne sjargong som kan få en norsk leser til å føle seg som en fetter fra landet, iallfall hvis han ikke allerede har fulgt debatten i humaniora. Stakkars den som ikke vet hva «erasure» betyr, i Derridas betydning (s. 100). Så mye handler om postmodernistisk filosofi at boka med større rett kunne hett «Postmodernisme, og litt om feminisme og menn». Bak sjargongen er innsiktene ofte særs kon-

vensjonelle. Her og der stikker virkeligheten foten fram, slik at den må beskrives konkret. Vi får for eksempel høre at menns seksuelle overgrep er «libidinalt drevet» (s. 155). Det er mulig at dette var en forklaring da Freud skrev om det; i dag er det en bortforklaring.

Boka illustrerer hvordan store deler av det intellektuelle miljøet på begge sider av Atlanteren i løpet av de siste fem åra har vendt blikket mot postmodernismens teoretikere. Det er merkelig at Lacan og Derrida får opptre som farsfigurer – i en bok om «menn i feminisme». Rett nok står de her ikke uimotsagt, men det er dem det tales og skrives om, de står i *fokus* også for mange kvinners oppmerksomhet, slik menn i lang tid har gjort.

Til plussidene her hører Jane Gallops korte og poengterte oppgjør med Baudrillards bok om forføring. Vi får også et intervju med Derrida himself, som inneholder noen tankevekkende betraktninger om gaver, mange gigantiske allmennheter om «Loven» i språket, og svært lite nytt om menn og om feminisme.

Men in Feminism er både irriterende og engasjerende, og på sitt beste og mest plagssomme gir den selvinnsikt. Boka inneholder diskusjoner om Foucaults siste verk (Naomi Schor), om Sedgwicks analyse av homofobi (Craig Owens), av Clint Eastwoods film «Tightrope» (Judith Mayne), om «fallisk feminisme» (Elaine Showalter), og mye annet. Fyldige referanser og en oppsummerende dialog mellom de to redaktørene bidrar til bokas verdi.

Alice Jardine og Paul Smith (red.):
Men in Feminism
Methuen, New York og London 1987

Når makt blir vold

Ved Gunnar Ringheim

Når makt blir vold har Krstin Skjørten kalt sin bok om overgrep i parforhold, basert på hennes magisteravhandling. La det være sagt med en gang: Det er all mulig grunn til å la seg imponere av arbeidet. Forskeren klarer på en utmerket måte å forene teori og fakta. Viktige konklusjoner trekkes, men et vesentlig spørsmål melder seg. Hvem andre enn folk i fagmiljøet kommer til å få glede av boka?

Skjørten har intervjuet 20 kvinner ved et krisesenter i Oslo. De er i alderen 18 til 62 år. Samtlige utsatt for mishandling i ekteskap eller samboerforhold med varighet fra fire måneder til 34 år. Fire av kvinnene ble påført vold før de flyttet sammen med mannen. 12 ble mishandlet innen det første året av samlivet. I et tilfelle gikk det 10 år før ektemannen ble brutal.

Knuser mytene

Folk flest har sterke meninger om kvinnehandling. Ofte rettet mot offeret: Mishandlerens evne til å holde fasaden i orden gjør hennes beretning lite troverdig. Hun klandres for ikke å ha gjort noe med situasjonen. (Hvorfor giftet du deg med ham? Hvorfor gikk du ikke da han slo?)

Mytene er mange og sterkt forankret i vår oppfatning av familievold. Kristin Skjørtens store fortjeneste ligger i at hun griper fatt i mytene. Holder dem opp mot sine innsamlede data, og mot andre undersøkelser – norske og utenlandske – for så å drøfte hvor holdbare de er. Noen knuser

hun ettertrykkelig. Andre alment aksepterte oppfatninger får et mer nyansert preg etter at Skjørten har analysert dem.

Vold avler vold?

En «offentlig sannhet» om mishandling er for eksempel denne: Vold avler vold. Er du gutt og blitt slått som barn, blir du sannsynligvis mishandler selv. Er du jente og blitt slått som barn, blir du sannsynligvis offer i voksen alder.

Teorien om modellæring er brukbar til å forklare deler av voldens oppkomst, men den er ikke holdbar som eneste forklaring, mener Skjørten, og peker på at 14 av hennes 20 kvinner ikke har vært mishandlet som barn. Ni av 20 menn i utvalget har heller ikke vært utsatt for vold i barndommen. Ved å se nærmere på utviklingen til søsknene til mishandlerne, oppvokst i voldelige hjem, fant forskeren at de fleste avsto fra voldsbruk selv. Ut fra dette stiller hun spørsmålet om erfaring med vold i oppveksten kanskje i like stor grad som å virke voldsframkallende, også kan virke voldsavskrekkende.

Fylla har skylda?

Mishandling foregår stort sett i familier som har alkoholproblemer, sier en annen myte. Men andre ord: Fylla har skylda. Kristin Skjørtens materiale gir også liten støtte til den sort/hvitt-teorien. En av hennes kvinner forteller: «Han drakk sjelden.

Dersom han tok seg et glass vin, ble han snill, sjarmerende, trøtt og sovna.» En annen sier: «Jo fullere han er, jo farligere blir han.»

En gjennomgang av de 20 kvinnes første, verste og siste voldsepisode (57 i alt) viser at mishandlerne var edru i 36 av tilfellene, beruset i 21. Ofrene var beruset i fire situasjoner. Faren er altså tilstede for at «fylla-har-skylda»-teorien tilslører mer enn den forklarer. Ved for sterk vektlegging på alkoholens betydning, kan andre betingelser for voldsutøvelsen skyves i bakgrunnen, mener Skjørten.

Hvorfor ikke gå?

Noe av det mest uforståelige for utenforstående er at mishandlede kvinner fortsetter å leve i et forhold der de opplever så mye fornedrelse. Hvorfor går de ikke? Det ligger noe klandrende i spørsmålet. En slags insinuasjon om at «det kunne vel ikke ha vært så ille siden du ble». Kristin Skjørten viser oss gjennom utdrag fra samtaler med kvinnene sine hvilket dilemma de befant seg i. Langvarig mishandling bryter ned handlekraften. Vold skaper angst og avmakt. Noen nevner alderen som en årsak til at veien ut ble tung, andre at de ingen venner har, at barna burde ha en far, at svak økonomi og mangel av alternativ bolig spilte inn. For enkelte er det viktigste argumentet redselen for å bli lemlestet ved å forlate hjemmet. At frykten er reell, viser for eksempel det faktum at halvparten av kvinnelige drapsofre i Norge er myrdet av sine menn. I en periode bodde det to ex-koner og en ny kone av samme mann på et krisesenter i Oslo. Samtlige ble fortsatt terrorisert av ham!

Seksuelle overgrep

I et eget kapittel i boka tar Skjørten for seg seksuelle overgrep. Gjennom et historisk

riss gir hun leseren en utmerket bakgrunn for å trekke egne slutninger om dagens kvinnebilde og voldtektslovgivningen. Fortsatt preges synet på seksuelle overgrep i Norge av myter som det dessverre ser ut til å være vrient å få has på: Skikkelige damer blir ikke voldtatt. De som utsettes for slikt har oppfordret til det ved sitt utseende, sin væremåte, sine klær eller ved sitt valg av sted. Voldtekten kunne vært unngått hvis kvinnen virkelig hadde ønsket det. Og voldtektsmannen: Han er ikke som andre menn. Han er mentalt tilbakestående, ensom, uten drag på damer, hyperseksuell.

Det enkleste overgrepet å få forståelse for er overfallsvoldtekten. Den passer inn i vårt bilde av sexforbryteren. Verre er det å bli trodd dersom kvinnen utsettes for bekjentskapsvoldtekt. Når så Kristin Skjørten tar for seg seksuelle overgrep i parforhold, beveger hun seg i det aller vanskeligste minefeltet. Vrient nok er det for en kvinne å bli trodd når hun viser fram merker etter mishandling. Men noe ganske annet er det å få aksept når hun anmelder sin egen mann for voldtekt.

Skjørten gjør en prisverdig innsats ved å ta for seg denne lite utforskede siden av mishandling i parforhold. Hun redegjør for hvordan samfunnets syn på mishandlede kvinner har endret seg i takt med økt kunnskap, og håper at det samme vil skje med seksuelle overgrep i parforhold: «at mytebildet brister og erstattes med kunnskap som gir et riktigere inntrykk av det som foregår.»

Makt eller sex?

Handler voldtektsmannen utfra ønsket om å vise makt eller på grunn av sitt ønske om sex? På det har verken forskere, psykiatere eller psykologer klart å gi noe entydig svar. I sin bok trekker Kristin Skjørten fram argumenter fra begge leire, for så selv å bringe inn spørsmålet om pornografi kan

virke inn. En interessant innfallsvinkel, spesielt fordi flere av våre mest kjente rikssynsere (Staff, Grünfeld m.fl.) stadig framhever pornoens viktige rolle som sikkerhetsventil for avvikere. Skjørten oppsummerer sine data slik:

- 17 av de 20 mishandlerne brukte porno.
- De seksuelle overgrepene kvinnene ble utsatt for av mer generell art, samsvarer med hovedtendenser i pornoens budskap.
- Ved mer spesielle seksuelle overgrep, antok halvparten av kvinnene at mannen hadde hentet sin inspirasjon fra pornoen.
- Fire av kvinnene kunne med sikkerhet si at mannen hentet inspirasjonen sin fra pornoen, fordi de kjente innholdet i bladene.
- To menn brukte porno uten å utføre seksuelle overgrep.

En brannfakkel?

Kvinnemishandling i parforhold dreier seg i stor grad om makt og misforstått eienomsrett. I et samfunnssystem som vårt, der familien er en skjermet enhet, har selv den groveste voldsbruk kunnet pågå i år etter år uten inngripen. Kriesesentrene, kvinnebevegelsen og kvinneforskerne har dokumentert mishandlingen, men fortsatt savnes ei politisk linje. Hvilken signaleffekt hadde det ikke hatt om staten hadde bevilget de millionene som trengtes for å

holde kriesesentrene i full drift uten dugnadsjobbing? Familievold tas ikke på alvor av norske myndigheter. Fortsatt henlegges de fleste mishandlingssaker (Bødal/Aslaksrud, 1986), og de få brutale ektemenn som må møte i retten får som regel mildere straff enn en fyllekjørende mopedist. Kristin Skjørtens grundige dokumentasjon er ikke minst derfor et viktig bidrag til økt offentlig forståelse for nødvendigheten av tiltak mot seksualisert vold og andre former for kvinnemishandling. Forskeren løfter på nye steiner og angriper temaet fra spennende vinkler, samtidig som helhetssynet aldri blir borte for leseren. Språket flyter lett, og presentasjonsformen holder i massevis.

Finnes det da ikke innvendinger? Jo, en eneste. Den er til gjengjeld stor. Bokas faglige styrke er også dens svakhet. For hvem vil lese *Når makt blir vold*? Neppe andre enn dem som jobber med temaet fra før. Sørkelig, fordi stoffet burde nå ut til mange flere. Ei ukes redigeringsjobb og skikkelig lansering på et seriøst forlag kan gjøre Kristin Skjørtens bok til en brannfakkel i samfunnsdebatten. Det hadde både forskeren og saken fortjent.

Kristin Skjørten

Når makt blir vold

En analyse av seksualisert vold i parforhold

KS-serien nr. 4-88

Institutt for kriminologi og strafferett

Universitetet i Oslo

OVERSIKT OVER HUMANISTISK FORSKNING OM KVINNER

Litteratur og prosjekter

Arbeidsnotat 4/88

NAVFs sekretariat
for kvinneforskning

OVERSIKT OVER SAMFUNNSVITENSKAPELIG FORSKNING OM KVINNER

Litteratur og prosjekter

Arbeidsnotat 3/88

NAVFs sekretariat for
kvinneforskning

Pris kr 40,-. Fås kjøpt ved henvendelse
til NAVFs sekretariat for kvinneforskning.

«Kvinder tager hånd om teknologi»

ved Wenche M. Rønning

Nina Lykke og Mette Bryld ved Center for kvindestudier i Odense, har laget en kurs-bok om kvinner og teknologi. Den er beregnet til etterutdanning av ufaglærte og korttidsutdannede kvinner. Boken egner seg også meget godt til allmenn orientering om temaet. Den er spennende og informativ, og tar oss med både bakover i teknologihistorien og gjennom vår samtid for å illustrere kvinners teknologiske kunnskaper og ferdigheter.

Teknologi og forandringer

Første del av boken presenterer sentrale samfunnsmessige problemstillinger i forhold til teknologi på en enkel og forståelig måte. Det gis svar på hva teknologi egentlig er, og dette illustreres med eksempler fra gammel og ny tid innen kultur, hverdag og arbeidsliv. Pottemakerkunst og genspleising representerer hver på sin måte teknologikompetanse, i og med at begge er avhengige av redskaper, kunnskap og teknisk innsikt.

Nye produkter på markedet fører med seg både fordeler og ulemper i forhold til vår kultur og hverdag. Hverdagsteknologi som f.eks. telefonen er i våre dager en selvfølgelighet. For 100 år siden var det sterkt delte meninger om telefonen. Noen betraktet den som et «interessant leketøy». Andre

var uforbeholdent kritiske og hevdet at dersom telefonen virkelig skulle stå i alle private hjem kunne en risikere «at enhver person, uopdragen, læspende, søvnig eller drukken, frit kunne bruke telefonen». Dessuten var mange overbevist om man ikke ville kunne bruke dette redskapet uten øvede operatørers hjelp.

Vi ser klare paralleller til noen av dagens klassiske, negative holdninger overfor ny teknologi. Bokens mangfold av underholdende eksempler egner seg godt til humoristisk selvinnsikt dersom en har teknologiskrekk.

På den annen side får boken sine lesere til å innse at teknologien ikke er nøytral, og at det er viktig å ta stilling til konsekvensene av nye hjelpemidler. Vaskemaskinens inntog på husholdningens arena medførte lettere arbeid, mens kvinners fellesskap rundt klesvask ble borte. Det faktum at klesvask har blitt teknifisert, har bemerkelsesverdig nok *ikke* ført til at andre familiemedlemmer (f.eks menn) deltar i denne aktiviteten.

Omorganisering av arbeidsprosesser krever at arbeidere må skaffe seg ny teknisk kunnskap. Innen håndverkstradisjonen ble kunnskap om arbeidsprosesser tidligere overført innen familien. Den nye produksjonsteknologien krever opplæring på arbeidsplassen eller i skolesystemet. Opplæring har blitt profesjonalisert.

Dette illustreres godt gjennom bokens framstilling av dagens avanserte EDB-teknologi i industrivirksomhet. Datastyrte dreiemaskiner og roboter, datastøttet konstruksjon og produksjon inngir folk flest med en viss respekt. Bare betegnelsene kan være egnet til å avskrekke fra nærmere kontakt (CNC-maskiner, CAD/CAM-systemer etc.). Bokens forfattere takler imidlertid dette temaet beundringsverdig. På en elegant måte avdramatiseres det hele gjennom en interessant og informativ framstilling. Det gis dessuten en god oversettelse og forklaring på vanskelige begreper. Denne delen av boken avsluttes så med en strikkeoppskrift på hansker i oldemorsmønster. For oss som ikke er avanserte strikkere, er dette gresk! Vi ser klare paralleller til dataprogrammering. Budskapet er slående, men beroligende; gjennom erfaring knekker man koden!

Har kvinner forstand på teknologi?

Denne delen av boken synliggjør kvinnene bak teknologihistorien og drøfter kvinners posisjon i dagens utdannings- og arbeidsliv. Myten om at kvinner og teknologi er en dårlig kombinasjon, støttes av teknologihistorieskriverne. De store oppfinnelsenes «fedre» tar all spalteplass. *Denne* bokens forfattere starter imidlertid *ikke* historien med fedrenes bragder, men analyserer hvor idéene og teknikkene bak kommer fra. Bartholomè Thimonnier og Elias Howe fikk æren av å ha oppfunnet symaskinen midt i forrige århundre. Begge disse baserte de tekniske løsningene på studier av kvinners syarbeid. Syingens historie har røtter mye lenger tilbake enn symaskinen. Det samme gjelder innen felt for felt. Det gis eksempler på dette fra jordbruk (den første «grønne revolusjon»), matvareproduksjon (kvinner som samlere) og kokekunst. Også

fødselsteknologi var vel utviklet lenge før den ble legenes domène. Jordmødrene var kunnskapsrike kvinner som kjente til gode fødselsstillinger (sittende), avslappende urtebad, massasjeformer etc.. Medisinsk teknologi springer også ut fra kvinners kunnskap om helbredelseskunst basert på urte- og naturmedisiner. I Europas middelalderbyer gikk man til den kloke kone, ikke til legen. Dette var paradoksalt nok et hovedpunkt i et av de svarteste og *mest* synlige kapitler i kvinnehistorien; hekseprosessene.

Lykke og Bryld drøfter med utgangspunkt i dette hva som betraktes som statusgivende og ikke statusgivende teknologi. Mytene om den «riktige teknologi» (mekanisk, elektronisk) setter kvinners teknologi i skyggen. Dette forsterkes ytterligere av kvinners vanskelige adgang til mannsutdanninger og -yrker, og derved minskede muligheter for å bli *framstillere* i stedet for utelukkende *brukere* av teknologi. Dagens kjønnsdelte arbeidsmarked opprettholder mytene.

Teknologipolitikk og teknologivurderinger

Bokens siste del legger vekt på å bevisstgjøre leserne om kvinners grunnleggende, teknologiske kunnskaper og ferdigheter. Forfatterne trekker opp en diskusjon om gode og dårlige sider ved avansert teknologi, eksemplifisert bl.a ved husholdningsteknologi og tidsbruk (microbølgeovnen, bad med dusj, supermarkedet).

Teknologiutvikling framstilles som et samfunnsfenomen, ikke som skjebne, og kan derfor styres av menneskene. Slik bevisstgjøring er viktig, og forfatterne lykkes godt med å formidle sitt budskap. Kursdeltakere (og øvrige lesere) oppfordres gjennom arbeidsoppgaver til å aktivisere sine kunnskaper og holdninger. Det signa-

liseres at vi alle er berettiget til å gjøre vurderinger av teknologi, og slike vurderinger vil som oftest kunne få teknologipolitiske konsekvenser.

Dorte Jensen er bokens gjennomgangsfigur. Hun er eneforsørger for to gutter, er ufaglært og arbeider i industrien. Hennes kunnskaper og organisasjonstalent for å få økonomi, hverdagsliv og omsorgsarbeid til å henge på greip, er imponerende. Arbeidsoppgavene er spunnet rundt hennes liv og virke, som nok mange vil kjenne seg igjen i. Bokens framstilling av og perspektiv på dette er godt egnet til å høyne selvaktelsen hos kvinner. Kapitlet *Kvalifikasjoner: kig på det du kan* er en god illustrasjon av at særlig dobbeltarbeidende kvinner kan klare de fleste problemer med teknikk, samt organisering av seg selv og andre, på mange arenaer.

Boken som kursbok

Denne boken er fint bygget opp omkring viktige tema som berører kvinner og teknologi i samfunns- og arbeidsliv. Innholdet følges godt opp av arbeidsoppgaver som danner grunnlag for diskusjoner og bevisstgjøring i kurssammenheng. En av bokens sterkeste sider er dens avdramatiserende effekt på myter og mysterier på teknologiområdet. Det er lagt stor vekt på gjenkjennelsesaspektet. Den vil trolig også ha en sterkt motiverende effekt på kursdeltakerne.

Nina Lykke og Mette Bryld:
Kvinder tager hånd om teknologi
en kursusbog
Center for kvindestudier
Odense universitet, 1988

En historikers beretning om fødsler og fødselshjelp fra 1800 til vår tid

Ved Berit Schei

Som relativt nyutdannet spesialist i kvinnesykdommer og fødselshjelp, kaster jeg meg over historikerens beretning av den tradisjon jeg er et produkt av. Er boka full av fordommer og krasse angrep på den institusjonaliserte fødselshjelp, eller full av halve sannheter om de grusomme legene som gjennom maktsyke og kvinnehat tilraner seg svangerskapene og fødslene for så å sole seg i kvinnens takknemlighet over å ha reddet barnet deres?

Litt engstelig blir jeg i boka. For samtidig med min egen kritiske holdning til økende teknologisering av fødslene har jeg en dyp beundring for de gode klinikerne jeg har møtt. Det er lite som imponerer mer enn en god fødselshjelpers leding av en seteforløsning. Den intuitive kunnskapen – når skal man være aktiv, når skal man avvente. Og håndlaget – en liten dreining – og så svupp er skulder ute – ennå en dreining og barnets kropp er ute, og så et hurtig tunganlegg og barnet er født!

At teknologien har brakt med seg fremskritt er også udiskutabelt; som det å kunne vise en engstelig kvinne med blødninger i svangerskapet at barnet er sprell levende ved bruk av ultralyd, eller kunne avhjelpe fødselssmerter ved epidurale bedøvelsesmuligheter som er blitt allment tilgjengelig for oss det siste decennium.

Men min skepsis for å bli gjennomgått av en «ulær» i faget viste seg helt ubegrunnet. Ida Bloms veloverveide gjennomgåelse får ingen av mine obstetriske forsvarsmekanismer til å gå i vranglås. Ida Blom har brukt mangfoldige skriftlige kilder i sin forskning. Noen er velkjente for medisinerne, som *Norsk Magasin for Lægevitenskapen*, *Medicinsk Revue*, *Tidsskrift for den norske Lægeforening* og *Tidsskrift for Jordmødre*. Hun har i tillegg brukt data fra Medicinalinnberetninger og årsberetninger fra fødselsstiftelsene i Bergen og Kristiania, foruten lærebøker i fødselshjelp, offentlige utredninger og stortingsforhandlinger. I tillegg har Ida Blom intervjuet kvinner som fødte i mellomkrigstida og tre jordmødre som praktiserte i Bergensområdet i 1930-årene. Fra dette vell av kilder greier hun å presentere linjer og utviklingstrekk i Norge, på en oversiktlig måte. Som hovedinndeling av typer fødselshjelp skisserer hun tre «fødesystemer». Hjemmefødslene med hjelpekone utgjorde det tradisjonelle, eldgamle system. Jordmødrene brakte forandring i dette systemet ved å avløse hjelpekone en sjelden gang sammen med lege. Den videre utvikling ledet gradvis over til sykehusfødsler som er det tredje fødesystem. Et fjerde system er den sentraliserte høyteknologiske fødselshjelpen som

berøres i bokens epilog uten noen grundig gjennomgang.

Framstillingen tar utgangspunkt i generelle samfunnsmessige forhold såvel som i utviklingen av ulike profesjonsrationaler hos den tradisjonelt forankrede jordmor og den institusjonsforankrede lege. I tillegg beskriver hun hvordan kvinnesenes røst artikulert av kvinneforkjempere og kvinneorganisasjoner påvirket fødselshjelpen. Ida Blom bruker også kjønn som en innfalls-vinkel til å forstå utviklingen. Den mannlige lege var helt enerådende på den tiden fødsle ble institusjonalisert. Da den første kvinnelige gynekolog, Louise Isachsen, søkte stilling på den nyopprettede Kvinne-klinikken i 1914, ble hun forbigått av en mannlig søker. Blom tar for seg debatten omkring denne avgjørelsen og stiller spørsmålet – uten å besvare det – om utviklingen hadde vært annerledes dersom kvinner hadde dominert blant fødselslegene.

Med dagens 20% kvinnelige gynekologer bør dette gjøres til et forskbart spørsmål i dagens fødselsdebatt. Hva er betydningen av kjønn innen fødselshjelpen i dag? Fører den økende andel kvinner i medisinen til en annen praksis?

Ida Blom refererer debatter vedrørende årsaksforhold til endring i mødre og barne-dødelighet både i et tidsperspektiv og etter fødesystem og geografi. Overlege E. Schønberg ved Fødselsstiftelsen i Kristia-

nia siteres (1889): «Aarsaken til denne fremgang (fallet i antall døde uforløste, I.B.) kan ikke være anden end det sterkt øgede antal av fødselshjelpere, læger og jordmødre, og den voksende sans for og søgning af kyndig fødselshjelp i folkets brede lag.»

Å påberope seg ære for fremskritt eller legge skylden for tilbakeskritt på «motstanderen», går igjen som en viktig teknikk for en profesjon på veien mot hegemoni. De virkelige årsaksforhold er langt mer kompliserte, noe Ida Blom tydelig dokumenterer. Her er hjelp til dagens perinatale epidemiologer og fødselshjelpere til å utvide tolkningsrammen for sine vitenskapelige funn og kliniske praksis.

Boka er en inspirasjon til fordypning og et viktig kildeskrift for alle som skal arbeide videre i dette feltet. Det er å håpe på at den også avføder tverrvitenskapelige prosjekter innen kvinneforskningen, her er det mye å gripe fatt i. Den burde forøvrig bli obligatorisk lesning for kandidater innen fødselshjelp for å bøte på noe av den historieløshet som preger utdanningen av våre spesialister.

Ida Blom:

Den haarde Dyst. Fødsler og fødselshjelp gjennom 150 år.

Cappelen 1988

LITTERATUR-

KOMMENTARER

Når kvinder rejser

tar opp de problemer som kvinner fra «Vesten» vil kunne oppleve ved reise og opphold i Midt-Østen og Nord-Afrika og kommer med råd om hvordan disse problemene kan løses.

Ved møte med dette områdets kultur som er såvidt forskjellig fra vår, vil kvinner møte spesielle problemer. Årsakene til problemene er hovedsaklig at synet på kjønnsroller og kvinnelig seksualitet er annerledes enn det vi er vant til. En vil derfor oppleve begrensninger i bevegelsesfrihet og i forhold til oppførsel, påkledning osv. I denne sammenhengen er det også viktig å være klar over de til dels store forskjeller som eksisterer mellom landene og innen det enkelte land.

Boka ser på problemene fra en meget praktisk synsvinkel. Den starter med selve avgjørelsen om å reise. Deretter følger kapitler om forberedelsen og selve reisen, hvordan ferdes som kvinne i disse samfunnene, om bolig, arbeid og barn osv. I kapitlet «En anderledes kvindefattelse» tar forfatteren opp familiens betydning, seksualitet, kvinneoppfatningens historie og utvikling osv.

Boka gir en mengde nyttige opplysninger og råd, blant annet gjennom en såkalt

øvingsbok. Kvinner som planlegger reise til Midt-Østen/Nord-Afrika vil kunne få større utbytte av oppholdet ved, som en del av reiseforberedelsene, å lese denne vel-skrevne og letteste boka. God reise!

Helle Lykke Nielsen:

Når kvinder rejser. Klar dig selv i Mellemøsten og Nordafrika

Odense Universitet 1988

Arabisk Informasjonscenter

Campusvej 55

DK-5230 Odense M

Berøring forbudt

Dette er en bok om to kvinner som i et par års tid livnærte seg som prostituerte i Oslo. Først drev de gate-prostitusjon, senere såkalt «luksus-prostitusjon» med kunder hjemme i privat leilighet.

De to kvinnene, «Beate» og «Irene», forteller svært åpent og personlig om det de har opplevd, om kundene og om «det enorme kjøret» et sånt liv betyr, om besattheten av penger og om forholdet til barna sine.

Boka avdekker en av de mørke sidene ved det norske samfunnet. Samtidig er den et

sterkt møte med to kvinneskjebner. De gjør et ærlig og modig forsøk på å finne ut hvordan dette kunne skje dem – og hva det har kostet menneskelig og personlig.

Wera Sæther har på bakgrunn av samtaler med kvinnene skrevet en følelsesmessig opprivende bok, men også en bok til å forstå litt mer av.

Wera Sæther:

Berøring forbudt.

To prostituerte forteller

Gyldendal Norsk Forlag 1988

Stoff til ettertanke

I Emneserien *U-landskvinden* har *Kvindernes U-landsutvalg* kommet med en bok om to danske kvinners møte med filippinske syersker. Connie Sørensen og Nina Ellinger reiste våren 1988 til Filippinene med en mengde spørsmål de ønsket å få svar på. Bakgrunnen var den at mange av de tekstilbedriftene som for 10 år siden flyttet sin virksomhet til Filippinene, nå er på vei ut igjen på grunn av manglende investeringer både i arbeidskraft og teknologi. U-landene kan ikke tilfredsstille motebransjens krav...

Industrialiseringen forandret kvinnes liv. Hva skjer med dem som rammes av den nye utviklingen? Boka inneholder en rekke portretter av sterke kvinner som kjemper for et bedre liv gjennom innsats i fagforeninger og kvinneorganisasjoner. Den forteller om syerskenes arbeidsforhold, hvordan fagforeningene fungerer, om kvinnes innflytelse, om kvinnes drømmer og om kjærlighet.

Boka er bundet sammen av dagboksnotater gjort av Connie og Nina som på en personlig og engasjert måte formidler sine inntrykk av arbeiderkvinnens kår på Filippinene i dag.

Stof til ettertanke. Et møte med filippinske syersker

Emneserien U-landskvinden

Kvindernes U-landsutvalg 1988

Landgreven 7, 3

DK-1301 København K

Ligestilling på universitetet – rapport fra en høring

Ligestillingsutvalget ved København Universitet holdt i september 1988 en offentlig høring om likestilling ved besettelse av vitenskapelige stillinger.

Bakgrunnen for høringen var et utredningsarbeid. Ligestillingsutvalget hadde gjort. Dette viste klart at en innsats er påkrevet dersom det fortsatt skal finnes kvinner i vitenskapelige stillinger. Kvinne-representasjonen i de vitenskapelige stillingene er nemlig fallende.

Det er laget en bok som inneholder det tallmaterialet som lå til grunn for høringen, innleggene fra paneldebatten og de vesentligste deler av debatten. Boken inneholder også en idé-katalog med de forslag til tiltak som kom fram på møtet og Ligestillingsutvalgets egne forslag.

Ligestilling på universitetet. Høring, rapport, 1988. Ligestillingsudvalget ved Københavns Universitet, Fællessekretariatet, Fiolstræde 22, 1171 København K, Danmark.

MØTER, SEMINARER

KONFERANSER

«Men, Masculinity and Social Theory»

University of Bradford,
September 1988

Med bakgrunn i vårt arbeid med en undersøkelse om menn («Fedres bruk av omsorgspermisjoner»), deltok vi med stor interesse på den første konferansen om men's studies («mannsforskning») som er blitt holdt i England. Konferansen var arrangert av the British Sociological Association, Sociological Theory Group. Vi har lyst til å referere litt fra denne konferansen og uttrykke synspunkt på den ut fra et kvinneforskningsstandpunkt.

Et utgangspunkt for konferansen var at kjønn er en av de viktigste klassifiserings- og struktureringskriterier vi har i samfunnet. Samfunnsfagene er kommet over den fasen da det ble satt likhetstegn mellom menn og mennesker/samfunnet, og funnet det på tide å betrakte menns atferd som kjønnsspesifikk og som sosialt konstruert.

Ca. 120 forskere deltok på konferansen. Av disse var 30% kvinner. For 5-10 år siden ville en slik konferanse ha vært utenkelig, også i England. Konferansen var organisert både i plenums- og gruppesesjoner. To av plenumssesjonene var viet innlegg fra amerikanerne Michael Kimmel og Harry Brod

som er forfattere henholdsvis av bøkene *Changing Men* (1987) og *The Making of Masculinity. The New Men's Studies* (1987). Kimmel og Brod regnes begge som sentrale innenfor det nye forskningsfeltet men's studies. Innleggene ble etterfulgt av debatt.

Noe av det mest interessante ved Brods innlegg, var at han tok opp flere grunnleggende spørsmål som dette nye feltet er nødt til å forholde seg til. Det ene er behovet for å synliggjøre at det finnes mange former for maskulinitet/mannlig kjønnsatferd istedet for den ene «mannsrollen». Et annet tema dreier seg om det problematiske begrepet «mannskultur» som har oppstått komplementært til den feministiske teorien om kvinnekultur. Til sist, men ikke minst, er det spørsmålet om hva som skal være forholdet mellom mannsforskning på den ene siden og kvinneforskning på den andre, mao. mannsforskningens forhold til feminismen.

«Dustin Hoffman-syndromet»

Brods innlegg synliggjorde også noe av ambivalensen ved mannsforskningen. På den ene siden advarte han mot «Dustin Hoffman-syndromet», det at menn ikke bare kan bli betraktet som bedre foreldre enn kvinner (Kramer mot Kramer), men

også faktisk bedre kvinner (Tootsie)! På den andre siden dreier hans forskning seg nettopp om å rehabilitere menns omsorgsevner (som han mener er blitt diskreditert av kvinner).

I debatten etter innlegget mente flere av de mannlige deltakere inkludert foredragsholderen, at patriarkatet faktisk ikke tjener menns interesse fordi det er så mange menn som føler seg fremmedgjort under dette systemet. Av den grunn bør mannsforskningen være feministisk. Her ble det uklart for oss hva de mente med begrepene patriarkat, feministisk og anti-sexistisk. Vi tror de mente at en feministisk mannsforskning var en forskning som ville være likestillingsorientert. Brod f.eks., som ville ha bort patriarkatet og drive feministisk forskning, ville ikke kalle seg anti-sexistisk.

Også spørsmålet om begrepsbruken på feltet ble diskutert. Synspunktene på hva som burde være det overordnede begrep var forskjellige: Kjønnforskning (gender studies), feministisk forskning, anti-sexistisk forskning, eller hver for seg: kvinneforskning og mannsforskning. Denne debatten gjenspeiler et dilemma. På den ene siden er det en målsetning å integrere kvinne- og mannsforskning, og da kan «gender studies» være et dekkende begrep. På den andre siden kan et slikt nøytralt samlebegrep lett usynliggjøre kvinneforskningen.

Kimmels innlegg fokuserte på negative aspekt ved mannsatferd, og benyttet menns seksuelle atferd for å belyse dette. Vanligvis har menns sosiale kjønn vært usynlig for menn. Som eksempel på dette mente han at de kretser som hevder at aids er guds straffedom overfor homoseksuelle, gjør en viktig kortslutning. Denne sykdommen finnes omtrent ikke blant lesbiske. Aids er således en mannssykdom, og det sier noe om menns seksuelle atferd. Trygg sex er ikke sexy for menn. Skal trygg sex bli sexy (og aids forebygges), må man konfrontere den maskuline kultur, mente Kimmel.

Kimmel mente også at det er lett å avvise dette som en kritikk av mannlig atferd ved å si at det dreier seg om avvikere (homoseksuelle). På samme måte avvises menns vold mot kvinner og barn ved å si at det er avvikere som utfører slike handlinger. Kimmels poeng var at her dreier det seg ikke om avvik, men om overkonformitet overfor en maskulin væremåte. Felles for de to amerikanske foredragsholderne var at de er opp-tatt av maskulinitetens krise.

Fokus på patriarkalske maktformer etterlyses!

En av de kvinnelige innlederne, Jalna Hanmer fra University of Bradford, ga en meget kritisk analyse av «mannsforskningen». Hun kritiserte representantene for denne forskningen for at de usynliggjorde feministisk forskning gjennom manglende sitering. Hun mente at de siste 15 års feministisk forskning er grunnlaget for «mannsforskningen» både når det gjelder idéskapning og teoretisk grunnlag og reagerte derfor sterkt på denne «juksingen».

Hun kritiserte videre de som ville se manns- og kvinneforskning som komplementære prosjekter. Kvinnestudier er ikke bare studier av forskjellige kvinner, men er basert på et teoretisk kunnskapsgrunnlag som utfordrer de dominerende paradigmer. Hun stilte følgende betimelige spørsmål: hvis kvinneforskningens målsetting er frigjøring av kvinner, hva er så mannsforskningens bidrag? Har vi noen historiske eksempler på at en maktgruppe har gitt fra seg sin makt frivillig?

Mange av deltakere, også de mannlige, var svært skeptiske til innholdet i det som ser ut til å utkrystallisere seg som det nye forskningsfeltet, «men's studies». Enkelte kritikere mente at «men's studies» har sine røtter i den amerikanske mannebevegelsen og apolitiske terapigrupper, hvor hensikten var å få menn til å komme i kontakt med

sine følelser og å få dem til å forstå hvorfor de ikke *følte* at de hadde makt. Målsettingen er ikke å kritisere patriarkalske maktformer og hvordan dette virker inn på f.eks. den feminine identitetsdanninga. Dette ble koplet sammen med en mer generell kritikk av nord-amerikansk sosiologi som mer kvantitativt og psykologisk orientert enn den britiske. Det ble påpekt at flere britiske og australske mannlige forskere har utført forskning på maskulinitet med et eksplisitt «anti-sexistisk» perspektiv, men de kaller ikke forskningen sin for «men's studies».

Mange var skeptiske til den formen «men's studies» ser ut til å få, og spesielt til de politiske implikasjonene av å kalle et forskningsfelt for «men's studies». Det var særlig spørsmålet om komplementaritet som bekymret mange. De mente det ville føre til større konkurranse om knappe ressurser og derav følgende fare for marginalisering av kvinneforskningen. Det ble uttrykt bekymring for at kvinneforskningen muligens ville tape i denne konkurransen ettersom «men's studies» oppfattes som nytt og spennende og mindre farlig. Det ble trukket fram eksempel på at stillinger som var blitt opprettet i «gender studies» (ikke kvinneforskning) var gått til menn som hadde drevet med «men's studies».

Sluttkommentar

Det er et spørsmål til ettertanke at så mange menn er interessert i dette temaet nå som det synes å være et potensielt forsknings- og publiseringsområde. Som en av de tilstedeværende foreleggere sa det: «Men's studies is the big new area. Women's studies is on the wane.» Fra kvinnelige deltakere ble det reist spørsmål om hvor disse mennene var for noen år siden da kvinneforskere lette etter støtte fra mannlige kolleger.

På konferansen ble det etterlyst begrunnelser for hvorfor det overhodet er nødvendig å etablere en ny disiplin eller et nytt

forskningsfelt. Hvis det er behov for en mannlig parallell til kvinnestudier, hvorfor ikke kalle det «anti-sexistiske» studier? Hvorfor ikke konsentrere seg om de virkelige *manns*studiene som Dale Spender har kalt «the male stream of social science research». Hvorfor ikke fokusere på behovet for reanalysering av all forskning som dreier seg om menn, og som fortsetter å ignorere kjønnsperspektivet og spørsmål knyttet til maskulinitet.

«Mannsforskning» må sies å være helt i startgropa i Norge, men vi tror at kvinneforskere bør interessere seg for dette gryende feltet. Vi bør ta del i diskusjoner om problemstillinger, utgangspunkt og teoretisk forankring. Våre erfaringer fra konferansen i Bradford tilsier at det nødvendigvis vil bli endel konflikter i denne debatten, men vi håper samtidig at vi kan være like åpne og konstruktive som engelske samfunnsforskere på dette feltet.

Berit Brandth

Elin Kvande

Institutt for industriell miljøforskning

SINTEF

Trondheim

Gender relations and identity management, symbolic analysis and interpretations

I dagane 20.–23. september 1988 arrangerte Senter for utviklingsstudier ved Universitetet i Bergen symposiet med 21 deltakere fra dei forskjellige antropologiske miljø i Noreg, frå Alta i nord til Oslo i sør, og ein geograf frå Tromsø. I tillegg kom tre spesielt inviterte deltakere utanfrå, professor Marilyn Strathern frå Manchester Univer-

sity, Henrietta Moore frå Cambridge University og Aud Talle frå Stockholm Universitet, alle antropologar.

Med dette deltakartalet fekk vi ei stor geografisk spreiding i regional empiri på dei paper som vart presenterte, frå Ny-Guinea i sør til samiske bygder i Troms i nord, og frå Malaysia i aust til Costa Rica i vest.

Tematisk kan vi skilje ut iallfall tre større empirisk-analytiske tema. Fleire deltakarar med empiri frå Afrika og Ny-Guinea presenterte analyser av initiasjonsritualer for jenter og gutar der utforming av kjønnsidentitet vart belyst, både frå perspektivet korleis vert dette opplevd av individet som gjennomgår ritualen, anten det er omskjering eller homoerotiske praksisar, og på den andre sida korleis vert desse ritual gitt kulturell mening i større sosiale einingar med bestemte konsekvensar for individ sine personlege og sosiale identitet.

Frå Venezia vart eit kollektivt rituale med elaborering av forholdet mellom havet og fyrsten som det kvinnelege og mannlege element presentert og analysert for å syne korleis desse elementa går inn i ein historisk og kulturell tradisjon som seier oss noko spesifikt om utforminga av identitet og symbolisering av relasjon mellom herskar og undersåttar.

Skam og ære var to sentrale stikkord for presentasjon av materiale frå Latin-Amerika og Asia. Dei ulike bidraga tok m.a. opp korleis kulturelle idear vert utforma som sosial praksis som er konstituerande for kjønnsidentitet i desse områda.

Eit fjerde tema som vart diskutert, var korleis kvinner er gode å tenkje på som forvaltarar og markørar av etniske grenser.

Eit gjennomgåande spørsmål vart såleis kva er forskjellen mellom kjønna som vert gjort til *forskjellen* som er relevant på ulike nivå i den samfunnsmessige organisering av ressursar og plikter. Og korleis spelar

dette saman med eller på tvers av den kulturelle og symbolske elaborering og forming av identitet?

Ein god del av diskusjonen vi hadde om korleis «vi» (i denne samanhangen europearar) ser seksualitet som *det* naturlege grunnlaget for elaborering av kjønnsidentitet, peikte på at vi ikkje à priori kan anta at det same er tilfelle i andre samfunn.

Kvinna er ikkje nokon einskapleg sosiologisk kategori, kjønn er eit sosiologisk og kulturelt konstrukt. Våre idear om at den biologiske stabiliteten i basisk definitoriske kjenneteikn for mann og kvinne, er den mest grunnleggjande forskjellen for å elaborere sosiale og kulturelle relasjonar mellom dei to kjønna i tydinga *gender*, kan vere nett det, *våre* etnosentriske idear.

Sjølv om den faglege bakgrunnen var sams for deltakarane, så spegla dei ulike paper at vi hadde ulik innfallsvinkel for presentasjon av materiale, frå meir anvendte perspektiv til reint grunnlagsorientert materiale. I denne samanhangen vil vi peike på det fruktbare i denne samstillinga. Med erfaring frå t.d. forskning for kvinnerretta utvikling fekk ein innspel i diskusjonen med argument og analyser som heilt klart er grunnlagsorienterte. (Spørsmål om integrering av nivå, statens rolle i å forme sine borgarar av hokjønn m.o.t. rettar og plikter når det gjeld t.d. produksjon, forholdet mellom den kulturelle elaboreringa av person/identitet versus formelle strukturar sin definering av individet sine rettar/plikter som komitémedlem, statsborgar, byråkrat/klient osv.).

Sjølv om dette ikkje vart utkrystallisert i form av analytiske modellar, ser vi dette som viktige innspel i ein grunnlagsorientert og kulturell sensitiv forskning kring forholdet individ/kollektiv i ulike kontekstar.

I denne samhang ynskjer eg å ta for meg ein del punkt som kan ha ein direkte relevans for den vidare satsing på grunnlagsorientert kvinneforskning, slik det vert

uttrykt m.a. i NAVFs tillyste program omtala i *Stimuli* nr. 3, september 1988, i eit intervju med Harriet Holter under overskrifta *Ny fase i kvinneforskningen?* I dette intervjuet vert det teke til orde for ei «sterkere teoretisk fordypning» i kvinneforskninga. Områda som vert antyda for sterkare teoretisk bearbeiding er begrepspar som kjønn/klasse, arbeidsdeling/seksualitet. Norsk kvinneforskning vert framheva for å ha gjort ein særleg viktig innsats ved å konsentrere seg om reproduksjonssfæra.

I denne samanhang trur eg det er viktig å understreke at symbolsk arbeid er like reelt/ureelt som andre aktivitetar folk engasjerer seg i. Og av dette følger at studier av symbol og teiknsystem må vere ein like legitim/viktig forskingsstrategi som studier av produksjonsliv, dersom vi skal kome vidare i forskning på kjønnsrelasjonar. Det er m.a. slike innsikter som ligg til grunn for påstandar som hevdar at idéar om relasjon mellom kjønna er eit område for «hardprogrammerte» idéar, og følgeleg vanskeleg å endre.

Ein hardprogrammert idé er ifølgje Bateson (1972; frå I. Rudie 1984): «en idé som blir bekreftet så ofte, gjennom så mange ulike situasjoner at den etter hvert blir tatt som en selvfølge og blir et referansepunkt for andre idéar».

Som Ingrid Rudie (1984) seier (med referanse til vårt eige samfunn): «Grensene for hvordan menn og kvinner kan tillate seg å spille ut sine roller blir tilsynelatende utvidet, men kravene til den enkeltes målrettethet og bevissthet blir større. Slik blir identitetsforvaltning krevende i et samfunn under rask endring.»

Den føregåande presentasjon av tema og argument i symposiet er ikkje meint som eit uttømmende referat, og må stå for underteikna si eiga rekning.

Der eg likevel vil våge å ta symposiumdeltakarane til inntekt for mi framstilling, er ved å understreke det fruktbare i for det

første å samle eit fagmiljø (utan først å skilje ut kvinneforskarar i ein eigen bås) kring diskusjon om sentrale utfordringar i analyse av konstituering av kjønnsrelasjonar, og i denne samanhang bruke kunnskap både frå grunnforskning og såkalla anvendt forskning.

Vi vonar å kome attende til ein presentasjon av argument og diskusjon gjennom ein eigen publikasjon i løpet av dette året.

Karin Ask
Senter for utviklingsstudier
Universitetet i Bergen

Internasjonal kvinnekonferanse i Manchester

«European Forum of Socialist-Feminists» hadde sin fjerde internasjonale konferanse i Manchester 18.–20. november 1988. Omkring 120 kvinner fra 17 forskjellige land i og utenfor Europa var samlet på et fagforeningscollege i utkanten av Manchester. Konferansen var en oppfølgingskonferanse etter tidligere konferanser i København, Hamburg og Madrid.

Status quo i kvinnekampen ble presentert fra de forskjellige land. Innledningene tok opp hovedproblemer i kvinnekampen i de respektive land, sosialist-feministers stilling innen den feministiske bevegelsen og sosialist-feministers forhold til generell politikk på venstresida.

Diskusjonstemaene på konferansen var å utveksle erfaringer, diskutere teorier og utvikle strategier rundt de problemer og muligheter kvinner har når de går inn i eksisterende arbeids- og maktstrukturer. Hvordan unngå at kvinner i maktposisjoner

tar opp i seg den borgerlige manns verdisystem heller enn å forandre det? Hvordan forstå og inkorporere klasse, rase og nasjonalitetsmotsetninger mellom kvinner når man utformer strategier? Hva slags fellesaksjoner for endring kan kvinner ta del i på det nasjonale og internasjonale plan?

Konferansen var en fin blanding av plenumssamlinger og gruppediskusjoner og lørdag kveld presenterte britene et rikt kul-

turelt program fra kvinnekampen i Thatchers England. Møtet med kvinner fra forskjellige land i diskusjoner rundt vitenskap, teori og praksis, sosialisme og feminisme gir inspirasjon og styrke. Den femte samling i «European Forum of Socialist Feminists» ble vedtatt lagt til Gøteborg i november 1989.

Liv Mjelde

KOMMER

Kurs i metodeproblemer i medisinsk kvinneforskning

i Danmark, 21.-25. mai 1989

Kursets formål er ved hjelp af deltagernes egne projekter og metodevalg at belyse utviklingsmuligheter for videre forskning inden for området. De metoder, der vil blive gjennomgået, er de kvalitative, epidemiologiske og klinisk/eksperimentelle. *Målgruppe:* Læger og andre med forskningsinteresse inden for lægevidenskabelig forskning. Deltagerne skal have igangværende forskningsprosjekt. Kurset har relevans for forskere både med større og mindre forskningsprosjekter, erfarne og mindre erfarne forskere. Max. 30 deltagere. Sted: Pension Kildegården. Pris: ca. 3000 kr. Arr.: Medicinsk Kvindeforskning. Panum Institut. Blegdamsvej 3, 2200 København N.

Crossing Boundaries in Feminist History

Rutgers, 7.-10. juni 1989

For the 8th Berkshire Conference the Programme Committee invites proposals that

address the relations between women's history and social and political practice; or conjoin the discipline of history with other feminist studies; or, take a comparative approach crossing national, cultural, racial or ethnic lines.

Sted: Douglass College Rutgers.

Informasjon: Jane Caplan, Dept. of History, Bryn Mawr College, Bryn Mawr, PA 19010, USA.

Gender & Science & Technology

Sverige, mai 1990

En internasjonal konferanse om kjønn, naturvitenskap og teknologi (GASAT) er under planlegging.

Mer informasjon fås ved henvendelse til Ingrid Granstam, Jönköping Universitet, Box 2264, S-550 02 Jönköping.

Tre norske samfunnsforskere ser tilbake på sine arbeider

Kvinneuniversitetet, Løten, 16 - 18 juni, 1989

Harriet Holter, Hildur Ve og Berit Ås presenterer sentrale forskningsarbeider i forhold til deres nåværende interesse for «En alternativ framtid».

Begrenset deltakerantall.

Pris, kr. 1 100,-.

Mer informasjon fås ved henvendelse til Kvinneuniversitetet, Rosenlund, 2340 Løten. Tlf. (065) 91 600.

Women ('s Work) and Information Technology

Tyskland, 22.-24. september 1989

Konferencen er på förberedelsesstadiet. Arrangörerna lägger op til en bred og åben diskussion i forhold til emner vedrørende computeriseringens effekt for kvinders arbejde og hjemmeliv, samt kvinders deltagelse i og indflydelse på den ny informationsteknologi. Arrangørgruppen ønsker en bred deltagelse af kvinder fra forskellige faglige og sociale miljøer og indkalder papers til konferencen.

Arr.: Kvindegruppen i: «The German Society of Information Technology». Information: Heidi Schelhowe, Ostendorpstrasse 41, D-2800 Bremen, BRD, tlf. 0421-76 567.

Kvinnoforskning med särskild tonvikt på tvärvetenskaplig metodik och teori

Arrangör: Nordiska forskarkurser.

Finland, 1.-12. september 1989

Kvinnoforskning har snabbt utvecklats över både riks- och vetenskapsgränser. Kvinnoforskningen är en utmaning mot den etablerade vetenskapen; den aktualiserar frågan om vilka teorier och metoder forskningen och forskaren behöver för att analysera och förstå. På forskarkursen söker man den tvärvetenskapliga kvinnoforskningens teoretiska och metodologiska

grunder. Genom föreläsningar, diskussion och grupparbeten närmar man sig ämnet. Särskild tonvikt ges åt de teoretiska och epistemologiska grunderna samt metodik i teorin och i praktiken. Kursdeltagarnas egna erfarenheter och forskningsproblem kommer att behandlas. Stor vikt läggs vid deltagarnas aktiva arbete. Medverkande lärare är bl a professor Sandra Harding från University of Delaware, professor Liisa Rantalaiho från Lapplands Högskola i Rovaniemi, forskningsledare Karin Widerberg från Universitetet i Oslo och professor Agnete Weis Bentzon från Roskilde Universitetscenter.

Anmälningstid: 30 mars 1989.

Upplysningar och anmälan: Kurssekreterare Hanna Lintu, Kvinnogruppen, Helsingfors Universitets Studentkår, Mannerheimvägen 5 A, 00100 Helsingfors.

Partnership for the future: Nursing theory and primary health care

Fourth International Congress on Women's Health Issues. To be held at Massey University, Palmerston North, New Zealand, 15.-17. November 1990.

Abstracts of completed or ongoing research, scholarly or position papers are invited to be submitted for possible presentation to the congress.

Theme: Women as Health Providers within a context of Culture, Society and Health Policy.

Besides providing for their own health, women, as family members, as friends and neighbours, provide basic health care. Sources of support and hindrance for women as health providers are varied, and

it is desired that a diversity of these influences will be addressed. The theme arises from the focus of the sponsor on health promotion, self-care, family care and community involvement relating to women.

Deadline for receipt is 15 June 1989.

Send abstracts to:

Fourth International Congress on
Women's Health Issues
Department of Nursing Studies
Massey University
Palmerston North
New Zealand

Kvinner og økonomi

Workshop for nordiske forskere Bergen 5.-7. oktober 1989

Formålet er å samle nordiske forskere som arbeider med spørsmål rundt kvinners plassering i økonomien, for å knytte kontakter og utveksle erfaringer. Målgruppen er i første rekke økonomer. Perspektiver, forskningsresultat og pågående prosjekter på tvers av de nordiske landegrensene vil bli drøftet. Foredrag vil holdes om utvalgte, sentrale temaer. Ellers blir det presentasjoner av «paper» fra deltakerne innen inntektsfordeling, lønnsforskjeller, arbeidsdelingen i familien, arbeidsledighet, arbeidstidsspørsmål, uformell økonomi, offentlig overføring, kjønnssegregering i arbeidsmarkedet (og alle andre temaer hvis det er interesse for det).

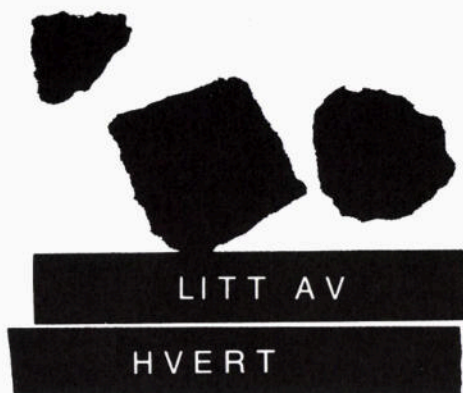
Foreløpig frist for påmelding er 15. mai. Nærmere opplysninger og påmelding: Forsker Kristin Dale, Næringsøkonomisk institutt, Breiviken 2a, 5035 Bergen-Sandviken. Tlf. (05) 95 06 60.

Fokus på metode i medisinsk kvinneforskning

I tiden 9.-11. november 1989 vil det for annen gang bli arrangert et seminar i medisinsk kvinneforskning. Også denne gang vil det finne sted på Sanner gård på Hadeland. Arrangementet er utformet som et forskningsseminar med frie foredrag som avslutning. Både menn og kvinner er velkomne.

Programmet kretser denne gang om *metode*. Under det første seminaret som ble avholdt våren 1987, var spesifikke kvinnehelseproblemer i fokus. Problemer i forbindelse med voldtekt, kvinnemishandling, incest og psykososiale aspekter ved infertilitet hadde lenge ligget i skyggen. Det var og er behov for å begynne å drøfte problemene og å sette dem inn i et helhetssyn slik at det ikke oppstår et slags kunstig likhetstegn mellom sosialmedisinske problemer og medisinsk kvinneforskning. Det er like viktig å fokusere på områder der kvinner har helsemessige fordeler, personlig vekst og god trivsel. En annen side av saken er at det medisinske kvinneforskningsmiljøet bør utvides. Vi har denne gang valgt å sette metodevinkling og medisinsk kvinneperspektiv på programmet og håper å vekke interesse hos både gamle og nye deltakergrupper.

Kurskomité er Åsa Rytter Evensen, Sidsel Graff-Iversen og Berit Heløe. Sistnevnte har hettopp tiltrådt som forskningsleder i medisinsk kvinneforskning. Hun er å treffe i Sekretariatet for kvinneforskning, NAVF, Sandakervn. 99, 0483 Oslo 4, tlf. (02) 15 70 12. Nærmere opplysninger om 2. seminar i medisinsk kvinneforskning kommer i neste nr. av *Nytt om kvinneforskning*, men sett av dagene 9.-11. november!

Utredning om kvinner i medisin, naturvitenskap og teknologi

Det er i løpet av de senere år publisert en rekke dokumenter der forhold som angår kvinner i naturvitenskap, medisin og teknologi er omtalt. Dette materialet er for det meste deler i en eller annen sammenheng der det ikke har vært fokusert spesielt på forholdene for kvinner innen de nevnte disipliner. Det har fra flere hold vært bevisst satset på en bedring av kvinnes stilling innen forskning, blant annet er det skjedd mye i forskningsrådene og spesielt innen NAVF og NTNf.

På grunn av den satsingen som har vært og som har gitt seg utslag i en stor økning av kvinner i rekrutteringsstillinger i de senere årene innenfor naturvitenskap, medisin og teknologi, synes tiden nå å være inne til å undersøke hvordan forholdene for kvinner i forskning er og om situasjonen innen vitenskapen har bedret seg, stått stille eller blitt verre enn før den bevisste satsingen startet.

Det er derfor satt ned en arbeidsgruppe

som består av Berit Smestad Paulsen (UiO, leder), Karen B. Helle (UiB), Berit Ridder-vold Heimdal (UiB), Elen Roaldset (UiO), Kari Kveseth (NTNF) og Monika Østensen (Revmatismesykehuset i Oslo) som skal være ansvarlig for utredningen.

Rådet for naturvitenskapelig forskning, Rådet for medisinsk forskning og Norges teknisk-naturvitenskapelige forskningsråd har satt av kr 90 000 til utredningen. NAVFs styre søkes om en tilleggsbevilgning.

Det dokument som skal lages skal benytte seg av eksisterende dokumentasjon som for en stor del finnes i NAVFs utredningsinstitutt. Det er bestilt en rekke tabeller fra instituttet, som vil bli kommentert derfra. I tillegg vil det innhentes data fra andre kilder som har informasjon av interesse.

Det ønskes at dokumentet skal gi informasjon om kvinners vei fra videregående skole til universitetsstudier, forskeropplæring og ansettelse i faste vitenskapelige stillinger, både amanuensis-stillinger og professorater, og hvordan utviklingen har vært i den siste 10 til 15 års perioden. Forhold omkring kvinners avansementsmuligheter

og publikasjonshyppighet vil også tas med.

Dokumentet skal altså redegjøre for utvikling og status for kvinner i forskning innen de skisserte områder, og hvordan ulike virkemidler for å bedre kvinners situasjon har fungert.

Inga Stener Olsen i NAVFs sekretariat for kvinneforskning er sekretær for arbeidsgruppen.

Berit Smestad Paulsen

Nordisk Forum 88

Det foreligger nå en evalueringsrapport fra Planleggingsgruppen for Nordisk Forum. Foruten en oversikt over planleggingsgruppens arbeid før, under og etter arrangementet, inneholder rapporten Grete Knutsens innlegg på den offisielle konferansen og rapporter fra de nasjonale komitéer i alle de nordiske land.

I sin oppsummering av konferansen skriver planleggingsgruppen:

«Nordisk Forum blev idéskabende, gav inspiration og nyt engagement samt styrkede kvindefællesskabet, som planlægningsgruppen havde håbet. Dette fremgår tydeligt af deltagerne besvarelser af planlægningsgruppens evalueringsskema. Så godt som alle roser Nordisk Forum for mangfoldigheden, bredden og den gode, positive stemning. Deltagerne fremfører, at det faglige udbytte af aktiviteterne var stort, og at der blev etableret nye kontakter og en dialog på tværs af grænser og andre barrierer».

Deltakere og arrangører på Nordisk Forum vedtok på konferansens siste dag under et felles evalueringsmåte en resolusjon til Nordisk Ministerråd om at nettverksarbeid på grasrotplan mellom kvinner i Norden må fortsette. De nordiske likestillingsministrene oppfordres derfor i resolusjo-

nen til å vedta at det skal avsettes midler til og avholdes et nytt Nordisk Forum igjen om fem år og at gjennomføringen skjer etter samme mønster som arrangementet i Oslo.

Planleggingsgruppen sluttet seg til denne resolusjonen. Men gruppen ønsker ikke å tidfeste neste arrangement før tidspunktet for neste FN-verdenskonferanse er bestemt.

Kvinneuniversitetet

Katalog for våren 1989

Katalogen forteller kort om kvinneuniversitetet, dets formål og om satsningsområder og faglig profil. Dessuten inneholder den en oversikt over vårens undervisning og kurs.

Kvinneuniversitetet har etter hvert bygget opp studier og undervisning som går over lengre tid. For tiden holdes det kompetansesigevende kurs i *barnekultur* og i *ledelse i kvinneperspektiv*.

Katalogen, som inneholder en beskrivelse av disse studietilbudene og en oversikt over vårens kurs, kan fås ved henvendelse til:

Kvinneuniversitetet
2340 LØTEN
tlf. (065) 91 600.

Radical Restructuring of the Communications Media

A 30-page section, *Women Working Toward a Radical Restructuring of the Communications System*, is now a regular feature of the annual *Directory of Women's Media* in the 1989 edition, just released. The previous four-page section entitled *A Radical Femi-*

nist *Analysis of Mass Media* has been expanded, now also providing a wealth of information, ideas, and analysis.

In addition to this significant section, the *Directory of Women's Media* has grown in the number of entries, now 1,873. With 702 women's periodicals worldwide, it is encouraging to see the increasing communication among women dealing with such a wide diversity of issues and concerns.

Following the periodicals section, the *Directory* describes 111 women's presses and publishers, 11 women's news services, 7 radio-TV groups, 39 regular radio/TV programs, 31 women's video and cable groups, 19 women's film groups, 55 women's music groups, 60 art/graphics/theater groups, 11 women writers groups, 18 women speakers groups, 47 media organizations – professional and media change, 93 women's bookstores & mail order, 86 special library collections on women, 32 selected directories and catalogues. And more!

As well as women's media groups, the *Directory* contains the listing of 518 media women and media-concerned women. Each woman tells her particular interests and resources, providing helpful networking among all media women, whether in our own media or in mass media.

The Women's Institute for Freedom of the Press (WIFP) has been publishing the *Directory of Women's Media* annually since 1975. Founded in 1972, WIFP is a non-profit, tax-exempt research and publishing organization of women who are concerned with the expansion and restructuring of the communications system in order for media to be in the hands of all people, not just wealthy and predominantly male media owners.

To order a copy, send \$ 15 (low-income women, \$ 11) to WIFP, 3306 Ross Place, N.W., Washington, DC 20008, U.S.A.

Kvinnelig rektor ved Norges idrettshøgskole

Kari Fasting, Nordens første kvinnelige idrettsprofessor, er valgt til rektor ved NIH.

Nytt om kvinneforskning gratulerer!

Kari Fasting.
Foto: A-Foto

Nordplan 1990!

Vidareutbildningen med Ålborg som fältperiodsort, senaste ansökningsdag den 1 maj 1989.

Forskarutbildningen 1990-1992, senaste ansökningsdag den 11 september 1989.

Begär program och ansökningshandlingar efter den 1 februari 1989. Nordiska institutet för samhällsplanering, Box 1658, S-111 86 Stockholm.

Nye kvinnelige stipendiater, forskere og prosjektledere i NAVF fra 1989

Rådet for humanistisk forskning (RHF)

Språkvitenskap

Randi Alice Nilsen, UNIT

Marit Helene Kløve, UiB

Intonasjon i interaksjon

Konstrastiv fonologisk analyse av norsk-kantonesisk

Gudlaug Nedreliid Horgen, Nordisk inst., UiB

Etternamn/slektsnavn på Vestlandet og Sørlandet

Historie

Margunn Skjei Knudtsen, Historisk inst., AVH

Spebarnsdødeligheten i Trøndelag ca. 1750-1900

Kunsthistorie/arkitektur

Siri Meyer, Kunsthistorisk inst., UiB

Grunnlagsproblemer i kunsthistorisk forskning

Sigrid Lien, Kunsthistorisk inst., UiB

Rockens ikonografi

Teologi/religionshistorie

Anne Marie Lofthus Hindal, UiO

Skisma eller symbiose. Forholdet mellom stat og kirke i DDR 1949-1985

Tverrfaglig

Inger Th. Sannes Muller, UiTø

Fremstillingen av «Det tredje riket» i ungdomslitteraturen i DDR

Program for kultur- og tradisjonsformidlende forskning

Bente Alver, Etno-folkloristisk inst., UiB

Fremmed og syg. Indvandreres møte med det norske helseomsorgssystem

Kari Tenfjord, Inst. for fonetikk og lingvistikk, UiB

Aspekter ved vietnamesiske elevers tilegnelse av norsk

Elin Strøm, Historisk inst., UiO

Generell støtte til programproduksjon

Sissel Myklebust, UiO

Norsk industriutvikling i utviklingsteoretisk perspektiv

Oddlaug Reiakvam, Etno-folkloristisk inst., UiB

Kulturhistorisk lagervare eller etnologisk kilde (om fotografier)

Anne Mette Stabel, Inst. for folkeminnevitenskap, UiO

Oppfatninger av og holdninger til smittsomme, livstruende sykdommer de siste 100 år

Beate Buø, Etno-folkloristisk inst., UiB

Graffiti – media på gateplan. En komparativ undersøkelse av norsk og amerikansk graffiti

Jorunn Veiteberg, Galleri F-15, Moss

Fascinasjon og forakt. Videokunsten og fjernsynet

Anne-Lise Svendsen, Eiketunet kulturhistoriske museum, Gjøvik

Barndom og oppvekst i Oppland. Endringsprosesser 1920-1990

Åse Hiorth Lervik, ISL, UiTø

Kvinnelighet og kvinneverk i endring belyst gjennom verker fra norsk skjønnlitteratur 1907-1940

Eva Liestøl, Inst. for idéhistorie, UiO

Humanistisk informasjonsteknologi

Britt Kjersti Kroepelien, Kunsthistorisk inst.,
UiB

Internasjonale studier

Maria Elizabeth Fongen, Østasiatisk inst., UiO

Anne Walseng, Slavisk-Baltisk inst., UiO

Femme fatale. En idéhistorisk analyse av
kvinnestereotypen fra maleri til film

Interaktivt studium av norske antemensalmer

Returning Macao to the Chinese. Towards a
History of Cultural Relations Between Portugal and
China

Polsk-ukrainsk-jødiske minoritetskonflikter i
forfatterskapet til A. Kusniewicz og S. Vincenz

Rådet for medisinsk forskning (RMF)

Biokjemi, genteknologi, molekylærbiologi, genetikk

Helga Margaretha Refsum, Inst. for
farmakol./toksiko., UiB

Christel Gunilla Solberg, Inst. for med. biologi,
UiTø

Elisabeth Søyland, Inst. for ernæringsforskning,
UiO

Grethe Skretting, Inst. for indremed. forskning,
UiO

Anne-Brit Kolstø, Avd. D Mikrobiologi, UiO

Tone Tønjum, Bakteriologisk inst., UiO

Penelope Toothman, Inst. for med. biologi, UiTø

Marie Botilsrud, Inst. for indremed. forskning,
UiO

Rigmor Solberg, Inst. for patologi, UiO

Kristin Tasken, Inst. for med. biokjemi, UiO

Dordi Anne Aas-Eng, Inst. for kreftforskning,
Radiumhospitalet

Nina Langeland, Biokjemisk inst., UiB

Fysiologi, farmakologi, toksikologi

Sigrid Elisabeth Hanem, Farmakologisk inst.,
UNIT

Ellen Elisabeth Lund, Statens retts toksikologiske
inst.

Anne Grete Semb, Inst. for med. biologi, UiTø

Homocysteinmetabolismen i normalt og malignt
vev

Studier vedrørende lagring av blodlegemer, med
avsikt å øke levedyktigheten og funksjonen hos
transfunderte blodlegemer

Samspill av ulike typer leverceller in vitro

Atherosklerose og arteriell trombose

Studier av gangliosidsyntese

Nukleinsyrehomologi i mikrobiologisk
identifikasjon: Genetisk transform. og
hybridisering

Molekylær bioteknologi – Nord-Norge

Atherosklerose og arteriell trombose

Karakterisering av det humane genet for en
regulatorisk subenhet (hRI) av CAMP-avhengige
proteinkinaser

Genregulering ved hjelp av cyklisk AMP

Kloning og ekspersjon av
aktiveringsantigener på lymfocytter

Herpes simplex virus binding til den cellulære
receptor og inhibering av denne bindingen

Alfa-adrenerge effekter og mekanismer i
hjertet

Metabolisme av sterke analgetika ved nyresvikt

Ischemi/reperfusjonsskade av myocard

Bente Ruud Karlsson, Inst. for eksp. med. forskning, UiO

Elin Mortensen, Avd. for med. fysiologi, UiTø

Berit Aune, Gynekologisk/obstetrisk avd., UiTø

Immunologi, mikrobiologi, patologi, anatomi

Elisabeth Holen, Lab. for klinisk biokjemi, Haukeland sykehus

Anne Spurkland, Inst. for transplantasjons-immunologi, UiO

Lill-Tove Rasmussen, Avd. for morfologi, UiTø

Liv Skartveit, Inst. for odont. forskn., UiB

Klinisk medisin

Kari Indrekvam, Haukeland sykehus

Elisabeth Hegstad, Nevrokirurgisk avd., RH

Else M. Pinholt, Klinikk for oral kirurgi og oral medisin, UiO

Eva Skovlund, Inst. for informatikk, UiO

Samfunnsmedisin/psykiatri

Tone Tangen Haug, Psykiatrisk inst., UiB

Bente Gjærum, Psykiatrisk inst., UiO

Jasmin Albandar, Klinikk for periodonti, UiO

Eva Seim, Inst. for samfunnsmed., UNIT

Margarethe Lorensen, Inst. for sykepleievit., UiO

Belastningslidelser

Inger Endresen, Inst. for fysiologisk psyk., UiB

Kari Nilsen, Org. og arbeidslivsfag, NTH

Helsetjenesteforskning

Berit Schei, Kvinneklubben, RIT

Klinisk psykiatrisk forskning

Tone Madland Skeie, USA

Cerebral ischemia in the rat. A study on postischemic cerebral bloodflow

Hjertets elektrofysiologi: En nyoppdaget ionestrøm i hjertet

Koagulasjonsundersøkelser hos ikke-gravide under ulike hormonstimulering og ved patologiske graviditeter

Biokjemisk karakterisering av IgE-bindingene og glykosyleringsfaktorer

HLA-DQ og utvikling av multippel sklerose

Glukan mediert økning av resistens mot bakterieinfeksjon i mus

The caries-inhibiting potential of TiF4

Stressavlastning og stresseffekter i lange rørknokler

Cerebral ischemi

Metoder for genopbygning af atrofisk alveolarkam med allogent materiale via osseinduktion

Sekvensielle forsøksplaner i kontrollerte kliniske forsøk

Psykoterapi ved ulcus duodeni og non-ulcer-dyspepsi

Nevropsykologisk og nevromotorisk undersøkelse av barn med forsinket eller avvikende utvikling under 8 år

Periodontittens naturlige historie

Medisinsk biostatistikk v/ Univ. i Trondheim

Oppbygging av det vitenskapelige personale og studentenes forskningskompetanse

Biopsykologisk differensiering av muskelplager. Konsekvenser for profylakse og terapi

Kvantifisering av lokal muskelbelastning

Den mishandlede kvinne som gynekologisk pasient

Evaluerings av behandling av panikktilstand med kognitiv terapi

Yrkesmedisin

Ebba Wergeland, Inst. for forebyggende med., UiO

Graviditet og arbeidsforhold

Epidemiologisk forskning om miljø og helse

Inger Sandanger, Psykiatrisk avd., USH

Kommunedagnose i en politisk bydel i Oslo og kommuner i Lofoten

Ingeborg Margrete Rossow, Inst. for samfunnsodontologi, UiO

Kongsvingerprosjektet. Modeller for tannsykdomsutvikling hos barn

Miljøforurensning

Lovise Olaug Mæhle, Statens arbeidsmiljøinstitutt

Genetoksiske stoffer og onkogen aktivering

Janneche Utne Skåre, Norges veterinærhøgskole

Analyse og toksikologisk evaluering av individuelle PCB-komponenter

Nan Birgitte Oldereid, Inst. for patologi, UiO

Miljøfaktorer som årsak til infertilitet hos menn

Allmennmedisin

Marit Hegde Næss, Inst. for allmennmedisin, UiO

Allmennpraksis Oslo sentrum Øst

Reidun Førde, Inst. for allmennmedisin, UiO

Frå svangerskapskontroll til svangerskapsomsorg

Marit Hafting, Inst. for allmennmedisin, UiO

Hva kjennetegner eldre som har lite kontakt med helsevesenet

Revmatismeforskning

Jeanette H. Magnus, Revmatologisk avd., RiTø

Amyloidose

Virologisk forskning

Mona Holberg-Petersen, Bakteriologisk inst., UiO

Molekylærbiologisk analyse av cotymegalovirus effekt på celler

Anne M. Øyan, Avd. for mikrobio./immunolog., UiB

Virologiseret i Bergen

AIDS-forskning

Anne Eskild, Statens inst. for folkehelse

HIV-infeksjon blant utsatte grupper i Oslo. Infeksjonens forløp og epidemiologi

Ingela Kvalen, Statens inst. for folkehelse

Effekt av personorientert intervensjon på seksualadferd. En randomisert prospektiv studie

Dypvannsmedisin

Halle Klausen, Biokjemisk inst., UiB

Hyperbar blodplateembolisering

Anne M. Bakken, Biokjemisk inst., UiB

Hyperbar blodplateembolisering

Guri Wien Bergø, Fysiologisk inst., UiB

Cardiovascular effects of hyperbaric oxygen

Linda Stuhr, Fysiologisk inst., UiB

Cardiovascular effects of hyperbaric oxygen

Informasjonsteknologi

Hanne K. Lundervold Holtan, Nevrologisk avd., RH

Arbeidsstasjon for nevrologijournal – muligheter; verktøy og metoder

Human og veterinærmedisin

Kjersti Skjold Rønningen, Inst. for transplantasjonsimm., UiO

HLA-assosiasjon ved insulinavhengig diabetes mellitus (IDDM) undersøkt ved hjelp av DNA-typing

Rådet for naturvitenskapelig forskning (RNF)

Matematikkfag

Idun Reiten, Inst. for matemat. og stat., AVH

Kristin Gulbrandsen Frøysa, Matemat. Inst., UiB

Anne Kværnø, Inst. for matematikk, UNIT

Nesten splitteksakte sekvenser for dimensjon minst to

Blanda, endelege elementmetodar for multifase/multikomponent straum i porøse media

Numerisk løysning av differensial-algebraiske ligninger

Fysikk

Ruth Esser, Seksjon for fysikk, UiTø

Kjersti Gjønnes, Fysisk inst., UiO

Liv Furuberg, Fysisk inst., UiO

Anne-Grete Frodesen, Fysisk inst., UiB

Oppvarming av solkoronaen og solvindakselerasjon

Utvikling av metoder til bestemmelse av strukturfaktorer ved elektrondifferaksjon

Percolation in porous media

Elementær partikkelfysikk på LEP/DELPHI

Geofag

Siri Espedal, Matematisk-naturvit. fak., UiB

Anne Karin Magnusson, Vervarslinga på Vestlandet, 5007 Bergen

Vigdis Tverberg, Avd. A Oceanografi, UiB

Lena Tallaksen, Geografisk inst., UiO

Elisabeth Nøst, Avd. B Mekanikk, UiO

Ellen Karin Ersland, Kjemisk inst., UiB

Studie av adsorpsjon av surfakkanter på sandstein

Effekten av strøm i en bølgemodell. Verifikasjon mot radarmålte bølgespektra

Numerisk simulering av indre bølger i fjordar, generert av tidevatnet

Sammenlignende studium av resesjonsforløpet for analyse av små vassdrags magasinstruktur

Numeriske havmodeller

Absorpsjon av overflateaktive stoffer på mineraloverflater

Biologi

Birgit Helene Dannevig, Avd. for generell fysiologi, UiO

Hilary Helen Birks, Botanisk inst., UiB

Helen Marie Lampe, Zoologisk inst., AVH

Penelope Toothman, Inst. for med. biologi, UiTø

Inger Sandlie, Avd. for molekylær cellebio., UiO

Omsetning av immunkomplekser i regnbueørret

Plant macrofossil analysis of the late-glacial flora of Western Norway

Struktur og funksjon i fuglesangen

Molecular biology of two linked endocrine genes

In vitro mutagenese og ekspresjon av genet for B-celle reseptor. Studier av signalformidling og membrantrafikk

Reidun Sirevåg, Avd. for molekylær cellebio., UiO

Kirsti Gebhardt, Avd. for molekylær cellebio., UiO

Berit Johansen, Inst. for bioteknologi, UNIT

Malat dehydrogenase for grønne bakterier

Directed mutational analysis of a bacteriophage regulatory protein with Zn-finger-like domains

Kloning og karakterisering av to eukaryote hormonproduserende gener

Tverrfaglig

Doris Jorde, Senter for realfagsundervisning, UiO

Naturfag i og utenfor klasserommet – Universitetet/skolen/teknoteke

Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (RSF)

Rettsvitenskap

Hege Brækhus, Inst. for rettsvitenskap, UiTø

Gudrun Holgersen, Inst. for privatrett, UiB

Husmødres uførerrettslige stilling

Folketrygdens ytelser ved midlertidig uførhet

Økonomi

Aina Uhde, Inst. for økonomi, UiB

Enkeltindividers valg av livsstil og off. virkemidler for påvirkning av den

Dominique Thon, Høgskolesenteret i Nordland

Majorizations in economics

Sosiologi

Anne Ryen, Agder distrikthøgskole

Frynsegoder på arbeidsplassen

Anne-Kathrine Broch-Due, Sosiologisk inst., UiB

Ungdom, utdanning og livsløp

Björg Aase Sørensen, Arbeidsforskningsinstituttet

Rasjonalitetsformer i reproduksjon og produksjon

Marianne Nordli Hansen, Inst. for sosiologi, UiO

Nyere klasseteorier og norske samfunnsforhold

Sosialantropologi

Zahra Kamalkhani, Sosialantropologisk inst., UiB

Iran family development in the context of social change in Iran and among immigrants and refugees in Norway

Carla Dahl-Jørgensen, Sosialantropologisk inst., UNIT

Reproduksjon av kvinneidentitet i Puebla, Mexico

Psykologi

Wibecke Brun, Inst. for kognitiv psyk., UiB

Verdisyn og risikovurdering. Lekfolks og eksperters holdninger til og vurdering av farekilder i det norske samfunn

Ingrid Dundas, Inst. for klinisk psyk., UiB

Familier med alkoholproblemer. Fokus på samspill og barns tilpasning

Siri Erika Gullestad, Psykologisk inst., UiO

På egen hånd. En studie i autonomi

Anne Mangseth, Psykiatrisk inst., UiB

Faglig-etiske hensyn som rammebetingelser for klinisk psykologisk arbeid

Marie-Louise Høeg Sundfør, UiO

Terapi til kvinner som har vært utsatt for seksuelle overgrep

Ellen Hartmann, Psykologisk inst., UiO

Long-term effects of maternal teaching and kindergarden for children's competence in school and society

Pedagogikk

Ellen Sæter Hansen, SSLH

Opplæringsbetingelsenes innvirkning på spontan bruk og generalisering av tegn hos autistiske barn

Reidun Tangen, SSLH

Unge med spesielle behov i møte med den videregående skolen – informasjon og planlegging

Anne Pernill Kran, UiTø

Perspektiver på innlevelse. Lytteposisjoner og forståelsesformer

Gruppen for andre søknader

Senter for kvinneforskning, UiO

Miljøstøtte

Teknologi og samfunn

Siri Wormnæs, SSLH

Bente Gaarder Andersen, UNIT

Datastøttet kommunikasjon

Positive følger av informasjonssikkerhet i hverdagslivet

Kultur- og tradisjonsformidlende forskning

Vibeke Bårnes, Inst. for samfunnsvitenskap, UiTø

Tone Storli, Sosialantropologisk inst., UiO

Kulturarv og formidling. Om vedlikehold og endring av dølkulturen i Indre Troms

Nordmenns tilpasning til asylsøkere i nærmiljøet. Om kulturelle og sosiale prosesser i majoritetsbefolkningen

Gry Paulgård, Inst. for samfunnsvitenskap, UiTø

Stil som dramatisering av motstand og tilhørighet, en analyse av kulturmøte mellom ungdom

Marit Wærness, Filosofisk inst., UiB

Modernisering og modernitet i offentlig forvaltning

Det norske samfunn og minoriteter

Alev Ønder, UiO

Norske barns sosiale oppfattelse om tyrkiske barn og valg av vennskap i forhold til tyrkiske barns språklige ferdigheter

Rosangela Guklid, Psykologisk inst., UiO

Asylsøkeres psykologiske og psykososiale virkelighet

Rachel Paul og Alison Wiig, Inst. for kriminologi og strafferett, UiO

Ekteskapsformidling for norske menn og kvinner fra utviklingsland

Berit Berg, IFIM

Flyktningenes tilpasning til arbeidsmarkedet

Kvinnelige stipendiater, forskere og prosjektledere i Norges råd for anvendt samfunnsforskning (NORAS)

Anne-Kathrine Broch-Due, Sosiologisk inst., UiB

Ungdom, utdanning og livsløp

Birgit Helene Jevnaker, Næringsøkonomisk inst.

Opplæring for omstilling

Berit Aasen, Gruppen for ressursstudier

Overføring av energiteknologi til u-land

Monica Dalen, Statens Spes.lærerhøgskole

Utenlandsadopterte barn. Oppvekstvilkår, identitetsutvikling og tilpasning i det norske samfunnet

Gerd Inger Ringedahl, Senter for samf.forskning

Karriere og arbeidsorganisering – en evaluering av arbeidsmulighetene for psykisk utviklingshemmede

Siri Ness, Inst. for sosialforskning

Unge, voksne funksjonshemmede: Bo- og arbeidsforhold, sosial isolasjon, livskvalitet

Ellen Brandt, NAVFs utredningsinstitutt

Det skjulte universet. Om høyere utdanning utenfor universiteter og høyskoler og om formalisert personalopplæring på høyere nivå

Marianne Skjortnes, Service Norvégien de Développement International

Ragnhild Lund, Geografisk inst., UNIT

Margareta Wandel, Inst. for ernæringsforskning., UiO

Siri Gerrard, Finnmark DH

Ingrid Rudie, Inst. for sosialantropologi, UiO

Unni Wikan, Etnografisk museum

Tone Bleie, Chr. Michelsens inst.

Birgit Helene Jevnaker, Næringsøkonomisk inst.

Bergljot Baklien, Statens inst. for alkoholforskning

Helga Stave Tvinnereim, Møreforskning i Volda

Britt Dahle, Geografisk inst., UNIT

Kristi Anne Stølen

Ann-Magritt Jensen, NIBR

Astrid Nypan, Inst. for sosiologi

Hilde Rasmussen, Rogalandsforskning

Unni Wikan, Etnografisk museum

Torild Hammer, Inst. for med. adferdsfag, UiO

Mariken Vaa, Inst. for samfunnsforskning

Tove Stang Dahl, Inst. for offentlig rett, UiO

Kari Wærness, Sosiologisk inst., UiB

Randi Lavik, SIFF

Aud Grandaunet, Statens personaldirektorat

Randi Hjorthol, TØI

Gunvor Strømsheim, Inst. for samfunnsforskning

Hege Skjeie, Inst. for samfunnsforskning

Gunn E. Birkelund, Sosiologisk inst., UiB

Kvinneres rolle i FIFAMANOR-prosjektet på Madagaskar

Kvinner og norsk industrietablering i Malaysia: Integrasjon eller marginalisering

Kvinneres rolle i matproduksjon og ernæring. Kvinneres prioriteringer og behov: Er der en konflikt?

Kvinner og fiskeriutvikling

Malaysiske kvinners samfunnsmessige stilling under ulike betingelser for endring

Kvinner som ressurs i utviklingen av primærhelsetjenesten på Bali

Økonomisk marginalisering og kjønn som ressurs i ei multietnisk kontekst i Bangladesh

Intraprenørskap – ny utfordring til bedriftsstrategi?

Narkotikaforebygging i skolen

Norsk byplanlegging 1920–1965. Nasjonal tradisjon – internasjonal påverknad

Service og velferd. Regionale konsekvenser av servicesektorens utvikling

Kvinner og jordreform i Nicaragua: Økonomi, ideologi og kvinneunderordning i latinamerikanske jordbrukssamfunn

Kvinneres status og morsrolle

Kvinneres strategier for tilpasning/overskridelse av sosiale og økonomiske rammer i et jordbrukssamfunn

Arbeidskonflikter i oljevirksomheten

Overføring av teknologi for rent vann og sanitærordninger i Bhutan, med sikte på redusert barnedødelighet og bedret hygiene

Arbeid, livsstil og helse blant ungdom

Kvinner i Bamako: Overlevelsestrategier blant storbyfattige

Folkedomstolens betydning for kvinners rettslige stilling i Mosambik

Endringer i den kommunale hjemmebaserte omsorg

Prisbevissthet blant forbrukere i et komparativt perspektiv

Ledelsesutvikling og likestilling i staten – Evaluering av prosjektet «Kvinner til ledelse»

Kvinneres arbeidsreiser – en viktig premiss for offentlig planlegging

Tidsorganisering og kjønnskonflikter – et forprosjekt

Effekten av kjønn. Om kvinnerepresentasjonens betydning for politiske prioriteringer

Det kjønnsdelte arbeidslivet

Tove Stang Dahl, Inst. for offentlig rett, UiO
 Marit Hoel, Inst. for samfunnsforskning
 Hildur Ve, Sosiologisk inst., UiB
 Anne Lise Ellingsæter, Statistisk Sentralbyrå
 Elin Kvande, Inst. for industriell miljøforskning
 Else Kielland, FORUT, avd. for samf.planlegging

 Bente Abrahamsen, Inst. for samfunnsforskning

 Grete Riis, Inst. for ernæringsforskning, UiO
 Sigrid Almedal, Nordlandsforskning
 Astrid Skretting, Statens inst. for alkoholforskning
 Jorunn Laulund Sørensen, Rogalandsforskning
 Kristin Dale, Næringsøkonomisk inst.
 Liv Duesund, Statens Spesiallærerhøgskole

 Ann-Magritt Jensen, Statistisk Sentralbyrå
 Harriet Bjerrum Nielsen, Pedagogisk forskningsinst.,
 UiO

 Evy Frantzen, Inst. for kriminologi og strafferett,
 UiO
 Anne Solberg, NIBR/NBI
 Bente Skansgård, NBI

 Birte Folgerø Johannessen, Adm. forskningsfond,
 NHH
 Kjellaug Waage, Sosialantropologisk inst., UiB
 Inger-Johanne Sand, Inst. for offentlig rett, UiO
 Torunn Hamran, Inst. for samfunnsvitenskap
 Helga M. Hernes, Inst. for samfunnsforskning
 Torill Naustvoll, NIBR

 Birgitta Næss, Halden lærerhøgskole
 Unni Kjærnes, Statens inst. for forbruksforskning

 Kirsti Thesen Sælen, Senter for mediefag, UiB

 An-Magritt Hauge, Statens Spesiallærerhøgskole

 Marit Lauvli, Norsk gerontologisk inst.
 Torill Naustvoll, NIBR

Likestilling og fødselsrett
 Kjønnssosialisering og yrkessosialisering
 Likestillingsprosjekt i 1. – 3. klasse i grunnskolen
 Mertid: Om mannrollen på arbeidsmarkedet
 Norske fedres bruk av omsorgspermisjoner
 Undervisningssektoren i skjæringspunkt mellom
 offentlig og privat
 80-åras nye uførepensjonister. Rekruttering og
 yrkestilpasning etter nedsatt arbeidsevne
 Kosthold og ernæring hos funksjonshemmede barn
 Evaluering av fylkeskommunale frikommuneforsøk
 Norsk stikkmerkeundersøkelse
 Kvinner sin yrkeskarriere i oljeverksemda
 Kvinner i oljesektoren
 Selvoppfatning og fysisk aktivitet hos elever med
 funksjonshemming
 Barns familieerfaringer
 Kommentert bibliografi over nordisk forskning om
 jentespesifikk sosialisering av betydning for
 forebyggende narkotikapolitikk

 Unge jenter i utkanten av belastede sentrumsmiljøer
 Endring av barns dagligliv i etterkrigstiden
 Teknologi og eldre – teknologiens betydning for
 kvaliteten i eldres hverdagsliv
 Kjønn og lederskap – mot nye ledelsesbegrep

 Kvinner og ledelse
 Organisering av offentlig forvaltning
 Omsorgsverdier i en teknologisk kultur
 Medborgeren i den moderne velferdsstaten
 Analyse av kommunale tilpasninger under nytt
 inntektssystem
 Vurdering av en strategi for forandring i skolen

 Ernæringspolitikk og matpolitikk. En studie av mål,
 iverksetting og innflytelse
 Brukerne og samfunnsvitenskapelig
 forskningsinformasjon
 Spesialpedagogiske behov blant innvandrerbarn i
 grunnskolen i Norge
 Serviceboliger og deres plass i eldreomsorgen
 Barnehageutbygging i sammenheng med kvinners
 yrkesdeltakelse og arbeidsmarked

Marjo-Riitta Lehtisalo Rynning, Næringsøkonomisk inst.

Sigrun Odden, Østlandsforskning

Turid Aarseth, Møreforskning

Rannveig Dahle, Senter for samfunnsforskning., AVH

Trine Anstorp, Psykologisk inst., UiO

Elsa Døhlie, Statens inst. for alkoholforskning

Tone Skinningsrud, Inst. for samfunnsvitensk., UiTø

Anne Solberg, NIBR

Kari Thomassen, Agder DH

Gunhild Hagestad, Inst. for samfunnsforskning

Kari Skrede, Inst. for sosialforskning

Inger Hilde Nordhus, Inst. for klinisk psykologi og samf. psykologi, UiB

Sigrd Stang, Inst. for sosialforskning

Helga M. Hernes, Inst. for samfunnsforskning

Randi Kjeldstad, Inst. for samfunnsforskning

Karin Widerberg, Inst. for rettsosologi, UiO

Tone Ødegård, Hjeltestad-klinikken

Arnlaug Leira, Inst. for samfunnsforskning

Eva Lundgren, Senter for humanistisk kvinneforskning, UiB

Hege Torp, Inst. for samfunnsforskning

Birgitta Ericsson, Østlandsforskning

Berit Nicolaysen, Inst. for industriell miljøforskning

Dorthe Holst, Inst. for samfunnsodontologi, UiO

Dorthe Holst, Inst. for samfunnsodontologi, UiO

Bente E. Hagtvat, Statens Spesiallærerhøgskole

En studie av økonomisk utvikling i nyetablerte foretak

Telematikk og regional utvikling

Utan kvinner stoggar kyst-Norge. Tilpasning for kvinner i kystsamfunnet

Kvinnelighetens mange ansikter

«Mannens psyke». Mannens kriser og psykiske konflikter – en innfallsvinkel til å forstå mannens situasjon og livsform

Foreldre som ressurs. Evaluering av samarbeid mellom skole og hjem som narkotikaforebyggende tiltak

Jenter i faresonen. En analyse av kommunikasjonssvikt

Barndommen som sosialt fenomen

Kommunal revisjon – en kritisk analyse

Familiestruktur og omsorg

Forsørgingssystemer i samspill: Inntektsstruktur, fordelingspolitikk og demografisk endring

Samfunnspsykologisk evaluering av hjemmeboende eldre i Bergen kommune – utprøving av en alternativ psykologifunksjon

Foreldreforeninger som forebyggingsressurs

Den kvinnelige samfunnsborger: rettigheter og identiteter

Uførepensjon: Fordelingsvirkninger i et generasjons-, livsløps- og likestillingsperspektiv

Sexual harassment at work, a pilot project

Individuell kvinnelighetsdefinering med utgangspunkt i felles ytre betingelser

Mor og far – stat og marked. Om likestillingspolitiske dilemma belyst gjennom politiken for barnetilsynet

Sexpress på universitetet: Seksualisering av samhandling i en mannsdominert kjønnsskulturr – skjult barriere i likestillingsarbeidet?

Rekruttering av arbeidskraft

Reiseliv og lokalt arbeidsmarked

Arbeidsorganisasjon og læringsmiljø i kombinert videregående skole

Effektivisering av tannhelsetjenesten

Egenandeler, bruk og konsum av tannhelsetjeneste

Skriftspråkstimulering gjennom lek i førskolen. Hvordan går det i første og annen klasse?

Ragnfrid Kogstad, Nordlandsforskning

Liv B. Hannevik Friestad, Agderforskning

Sigrdi Skålness, NIBR

Marit Granheim, NORAS

Kari Lamer, Inst. for sosialforskning

Guri Mette Vestby, NIBR

Marjolein Pijnenburg, Statens Spesiallærerhøgskole

Gro Th. Lie, Inst. for sosialpsykologi og organisasjonspsykologi, UiB

Elisabeth Backe-Hansen

Anne Margrethe Rostad

Anne-Lise Seip, Historisk inst., UiO

Bente Abrahamsen, Inst. for samfunnsforskning

Rannveig Dahle, Senter for samfunnsforskning, AVH

Anne-Lise Seip, Historisk inst., UiO

Anne Sagbakken, Barnevernssakademiet i Oslo

Lise Christoffersen, Inst. for sosialforskning

Marit Granheim, NORAS

Samordning av tiltak for barn i gråsonen mellom barnevern og psykiatri

Modell for optimal skolestruktur

Kommunen som utviklingsaktør – evaluering av frikommuneforsøk innen næringssektoren

Kvalitetssikring/resultatvurdering i skolesektoren

Utvikling av sosial kompetanse som primærførebyggende barnevern i barnehagen

Omsorgsressurser rundt barn. Fridager som omsorgsproblem

Young handicapped immigrant children

Tidlig intervensjon i risikofamilier for å forebygge psykososial deprivasjon hos barn. Forprosjekt

Årsaker til og konsekvenser av omsorgsovertakelse av barn mellom 0 og 7 år

En oppfølgingsstudie av familier med barn i risiko for eller med etablerte funksjonshemninger

Velferdsstaten – målutvikling og praksis – velferdsstat og demokrati

Hjelpepleieryrket – rekruttering og mobilitet. En analyse av hjelpepleiernes yrkeskarriere

Omsorg på forsorgen. Omsorgsrasjonalitetens vilkår i lege- og sykepleieryrket

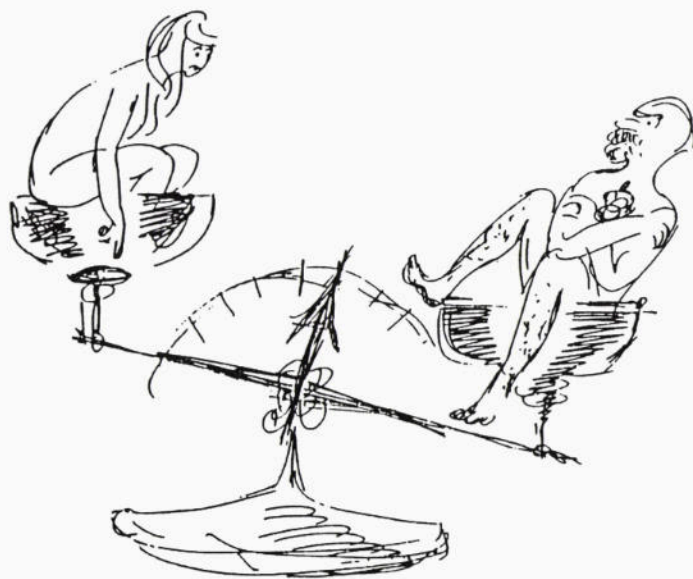
Velferdsstaten – målutvikling og praksis – barn og velferdsstaten: Lykkebarn eller stebarn?

Barneomsorgen i Oslo i etterkrigstiden

Barnehagen som forebyggende tiltak innenfor barnevernet

Samspeilet mellom sosialhjelp og uførepensjon

«Emil», Kvalitetsstyring/nasjonal evaluering av utdanningssektoren

Tegning: Sverre Kalmar

Nytt fra likestillings- utvalgene

Den allmennvitenskapelige høgskolen

Likestillingsutvalget ved AVH drøftet på møte 18.11.88 blant annet informasjonstiltak for å fremme likestilling i høyere utdanning. Det ble vedtatt å søke om midler til et seminar for kvinnelige studenter for å fremme kvinneandelen på hovedfags- og dr.gradsnivå. Seminaret skal fortrinnsvis legges opp i samarbeid med Senter for kvinneforskning ved AVH.

På møtet 09.02. i år fattet LU vedtak om å tilrå AVH å støtte forslaget til handlingsplan for likestilling i NAVF: «Likestillingsutvalget vil spesielt fremheve den positive

holdning og forslag til tiltak som Handlingsplanen legger opp til med hensyn til kvinners kompetanseoppbygging (f.eks. med hensyn til permisjonshyppighet) og rekruttering.

Videre ser Likestillingsutvalget positivt på tiltaket med å utvikle kvinneforskning som en del av NAVFs generelle program samtidig som det legges opp til et eget kvinneprogram. Likestillingsutvalget ser videre det verdifulle i at egne kvinneforskningsentra er under etablering ved universitetene, og ser dette som en mulighet for å utvikle et samarbeid i likestillings-spørsmål.

Likestillingsutvalget ved AVH vil også peke på at manglende barnehageplass og

fritidshjem bidrar til å holde antallet kvinnelige forskere lavere enn ønskelig. Likestillingsutvalget vil derfor uttrykke ønsket om at «pilotprosjekt mellom NAVF og Universitetet i Oslo» snarest blir utvidet, og vil anmode NAVF om å ta initiativ til å utvide engasjementet med å skaffe rekrutteringspersonalet barnehageplasser, også til de andre universitetene.»

Universitetet i Oslo

Foreløpige resultater fra Barnehageundersøkelsen 1988 ble referert på møte i likestillingsutvalget 30.11.88. I alt kom det inn 1563 svarskjemaer. Av dem som har barn er det over 90 prosent som ønsker barnehageplass. Barnehagedekningen er ifølge dette ca. 50 prosent. Over 70 prosent av dem som svarte mente at mangel på barnehageplass hadde hemmet dem i arbeidssituasjonen. LUs leder vil utarbeide de endelige resultatene av undersøkelsen i samarbeid med Det samfunnsvitenskapelige fakultets data-tjeneste.

Møre og Romsdal distriktshøgskole, Molde

På møte 26.01.89 vedtok likestillingsutvalget som arbeidsmål å arrangere et seminar om kvinners og menns utdannings- og

yrkesvalg. Formålet er å stimulere særlig kvinnelige studenter til å velge utdanning og yrker innen et bredere spekter enn det de til nå har gjort. LU vil søke Kultur- og vitenskapsdepartementet om midler til arrangementet.

For i sterkere grad å synliggjøre den kjønnsmessige likestillingen ved skolen, ønsker LU at følgende statistiske opplysninger blir tatt med i skolens årsmelding: Kvinneandelen på de ulike studieretningene, gjennomføringsprosenten på de ulike studieretningene fordelt på kjønn, ansatte i de ulike stillingskategoriene fordelt på kjønn, prosentandelen kvinner og menn blant gjesteforelesere, innledere og foredragsholdere, lærere, vikarer/hjelpelærere og sensorer.

På møtet ble det holdt en innledning om jenter og datafag. Våren 1988 ble det foretatt en undersøkelse om dette, med utgangspunkt i det store frafallet av jenter på datafagstudiet. En del forbehold ved studiet som det var generell frustrasjon over er nå forbedret. LU vedtok at både informasjonsbrosjyre og studiehåndbok må sjekkes for eventuelt misvisende opplysninger om studiet og at administrasjonen må følge med i kvinners og menns frafallsprosent på de ulike studiene. Skolen må i sterkere grad fange opp de studentene som er i ferd med å slutte og motivere og støtte disse.

Gjesteforskerstipend – samfunnsvitenskap

NAVF har fra 1988 opprettet et stipendprogram som skal gi norske forskningsmiljøer anledning til å invitere anerkjente utenlandske forskere og lovende unge postdoktor-kandidater til gjesteforskeropphold. Oppholdets varighet kan være fra en måned til et år, evt. gjentatte kortvarige opphold over flere år. Stipendiatene lønnes etter kvalifikasjoner. Søknaden må inneholde informasjon om gjesteforskeren lønnes fra hjemlandet. Det kan gis tilskudd til reise, etablering og drift, samt evt. barnetilskudd. Søknaden fremmes via vertsinstitusjonen.

For 1989 er det avsatt kr. 800 000 i stipendmidler til disposisjon for RSF. Denne

utlysningen gjelder for 2. halvår av 1989. Midler for 1. halvår er fordelt.

Søknaden om gjesteforskerstipend sendes Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning. *Søknadsfrist er 1. april 1989.* Nærmere opplysninger kan fås ved henvendelse til konsulent Kristin Johansen eller konsulent Ingebjørg Strøno i RSF.

Midler for 1. halvår 1990 vil bli kunngjort senere, med søknadsfrist 1. oktober 1989.

Norges allmennvitenskapelige
forskningsråd
Rådet for samfunnsvitenskapelig
forskning
Sandakerveien 99, 0483 Oslo 4
Tlf. (02) 15 70 12

Forskningsstipend for 1989

Helga og Aasta Stenes forskningsfond

Helga og Aasta Stenes forskningsfond yter økonomisk støtte til prosjekter innenfor *kvinneforskning* og *fredsforskning*. Det kan også ytes bidrag til forskning som bevarer og videreutvikler stedlige håndverkstradisjoner, spesielt i *utviklingsland*, og da fortrinnsvis til en av landets beboere. Tilskudd kan dessuten gis til *informasjons-tiltak* om ovennevnte emner.

Ved valg av prosjekt som skal få midler, blir det lagt vekt på om prosjektet kan få betydning for mange mennesker, om prosjektet vanskelig kan finansieres fra andre kilder og om midler fra fondet kan tjene som startkapital og eventuelt få støtte fra andre kilder senere.

Midlene fra forskningsfondet kan tildeles samme prosjekt for inntil tre år, når dette anses nødvendig for å belyse et emne.

Tildeling skjer fra *15. september*.

Stønadsbeløpet fra fondet er i 1989 mellom kr 20.000 og kr 25.000 og kan eventuelt deles på flere prosjekter.

Rapport må sendes fondets styre etter avsluttet prosjektet.

Det er åpent for alle å søke.

Nærmere opplysninger fås ved henvendelse til Siri Tønseth eller Aina Schiøtz, NAVFs sekretariat for kvinneforskning, tlf. 02-15 70 12.

Skriftlig søknad sendes innen 15. mai 1989 til:

Styret for Helga og Aasta Stenes forskningsfond
NAVFs sekretariat for kvinneforskning,
Sandakerveien 99, 0483 Oslo 4.

PUBLIKASJONER

Bøker

Edda Espeland:

Frigjort – og utbrent

Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1988

Karin Lützen:

At prøve lykken.

25 lesbiske livshistorier.

Tiderne skifter forlag aps, København 1988.

Hege Torp (red.):

Når godene skal deles

Fordelingsvirkninger av offentlige tiltak.
ad Notam forlag AS, Oslo 1988.

Leif Longum, Bernt Hagtvatn (red.):

Idékamp og dialog

Nansenskolen, Norsk Humanistisk
Akademi 1938–1988.

Universitetsforlaget, Oslo 1988.

Ruth Bleier:

Feminist Approaches to Science

Pergamon Press, The Athene Series

Sue V. Rosser:

*Feminism within the Science and Health
Care Professions: Overcoming Resistance*
Pergamon Press, The Athene Series.

Tidsskrifter

Nytt Norsk Tidsskrift, nr. 4/1988.

Kvinnovetenskaplig tidskrift, nr. 4/1988.

Feminist Review, No. 30 Autumn 1988.

ACCA, Aktuell kvinnolitteratur och
Kultur, nr. 3-4/1988.

Women's Studies International Forum,
Vol. 11 / No. 6/1988.

Women of Europe, No. 56 –
September/October 1988.

Häftan för kritiska studier, nr. 4/1988.

Women's Studies International Forum,
Volume 12, No. 1/1989.

Naistutkimus – Tiedote, Nr. 1/1989.

Artikler, hovedoppgaver, oversikter, prosjektnotater og rapporter

«Humanistiske Data», nr. 3/1988. NAVFs
EDB-senter for humanistisk forskning,
Univ. i Bergen

«Barn», Nytt fra forskning om barn i
Norge, nr. 4/1988. Norsk senter for
barneforskning.

«Barneforskning i Norge», katalog over
forskningsprosjekter vedr. barns liv,
oppvekst og utvikling. Norsk senter for
barneforskning, Trondheim, november
1988.

«KULU», Emneserien U-landskvinden,
nr. 8/88: «Stoff til ettertanke – et møte
med filippinske syersker», av Nina
Ellinger. Red. Karen Wolf.

«Kvinnors identitetsutveckling». Rapport
från ett seminarium 21–22 mars 1988.
Jämfo-rapport nr. 13, Stockholm, august
1988.

«Regionale trender», nr. 1/1988. Rapport fra det regionale Norge, halvårspubl. fra NIBR.

«Women in agriculture». Women of Europe supplements, No. 29, Oct. 1988.

«Women's Position and Demographic Change in the Course of Development», Asker (Oslo) 1988, konferanserapport. International Union for the Scientific Study of Population, Liège, 1988.

Gudrun E. Eriksen:

«Seminar om samisk kvinneforskning ved Nordisk samisk institutt», Kautokeino, des. 1987. Seminarrapport.

Svein Kyvik:

«Vitenskapelig publisering blant kvinnelige og mannlige universitetsforskere». NAVFs utredningsinstitutt, melding 1988: 2.

Clara Åse Arnesen (red.):

«Utdanning og arbeidsmarked 1988». NAVFs utredningsinstitutt, melding 1988:1.

Jens-Christian Smeby (red.):

«Studentvelferd, studieorganisering og studieeffektivitet», rapport fra utdanningspolitisk konferanse 13. oktober 1988. NAVFs utredningsinstitutt, notat 13/1988.

Jon-Kristian Johnsen:

«Farlig forbruk», forskningsrapport nr. 74/1988. Fondet for markeds- og distribusjonsforskning (FMD).

«Kvinnovetenskapligt Forum informerar», 1988:3.

Margaretha Järvinen, Annika Snare:

«Kvinnor, alkohol och behandling», en

nordisk antologi. NAD-publikation nr. 13, Helsingfors 1986.

«Kvinneuniversitetets faglige profil» – om Kvinneuniversitetets satsningsområder, fagtilbud og annen virksomhet. Et høringsutkast, Kvinneuniversitetet, okt. 1988.

«Kvinnor och män i Norden». Fakta om jämställdheten 1988. Nordic Council Ministers, Copenhagen 1988.

«Interdependence between Women and Men». Third International Working Seminar in Salzburg 1987, Institute for Study in Salzburg. Seminarrapport.

«Nordisk Forum 1988».

Evalueringsrapport, november 1988.

Hege Skjeie: «Rapport fra (d)en siste skanse: Kvinnerepresentasjon i fagbevegelsen». ISF-rapport 1988:7.

Hege Skjeie: «The Feminization of Power: Norway's Political Experiment (1986-). ISF-rapport 1988:8.

«A say, a choice, a fair go». The Government's National Agenda for Women. Australian Government Publishing Service, Canberra.

Forskningsprogrammet:

«Fordelingsvirkninger av offentlige tiltak», prosjektoversikt. NORAS, august 1988.

«Ligestilling på universitetet», en høringsrapport. Københavns Universitet 1988.

«Køn, arbejde og livsstrategier». Samkvind, Københavns Universitet, skriftserie nr. 1.

Peter Eklundh:

«Studerande – Utbildning – Studieresultat». UHÄ/FoU-rapport 1988:2.

«Kvindecenteret på KUA», Årsberetning 1987.

Center for Kvindeforsknings skriftrække nr. 5/1988.

Elisabeth Piene:

«Vilkår og Verdier». Om kvinner og menn i informasjonsteknologisk orientert forskning. STS-rapport nr. 7, Universitetet i Trondheim, november 1988.

Astrid Sandaa:

«Det lønner seg også i fiskeindustrien». En analyse av syn på forebygging av belastningslidelser blant kuttere og pakkere i fiskefilétindustrien. Fysioterapihøgskolen i Oslo, 1988.

«Årsrapport 1987»:

Likestillingssekretariatet i Kirke- og undervisningsdepartementet, Oslo 1988.

Håvard Teigen, Ragnar Nordgreen (red.): «Mot ein ny distriktspolitikk?» ØF-rapport nr. 26:1988.

«Feminist Perspectives on the Canadian State», Resources for Feminist Research, Volume 17, No. 3/Sept. 1988.

Einar Ødegård:

«Oppdragsforskning og ekstern finansiering – trussel eller glede for universitetene? NAVFs utredningsinstitut, melding 1988:3.

Hans Skoie og Karl Erik Brofoss:

«Evaluerings av samfunnsforskning». NAVFs utredningsinstitut, notat 11/1988.

Marianne Bauer:

«Hur går det? med utvärdering av universitet & högskolor» – lägesrapporter från fyra länder. UHÄ/FoU-rapport 1989:1.

Jette Balslev:

«Arbejdsmiljø og skærmterminaler», litteraturfortegnelse. Litteratur fra Danmark, Norge og Sverige 1986–1988. Balslev publikasjoner, Danmark 1989.

Pirkko Kiviaho og Monica Böök:

«Women and South-North Relations». Rapport fra et seminar i Helsinki 19.–20. februar 1988. Ministry of Social Affairs and Health, Finland. Equality publications, Series C: Working Papers 4/1988.

«Women's Studies Forum». Korean Women's Development Institute, 1988.

EGNE

PUBLIKASJONER

Arbeidsnotat nr. 1/83:
Humanistisk konferanse om kvinneforskning. Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 2/83:
Kvinneforskning for samfunnsplanlegging. Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 3/83:
Kvinner og arbeid 1750–1914 i England og Frankrike. En oversikt over kvinnehistorisk forskning.

Arbeidsnotat nr. 1/84:
Nordisk Kvinnehistoriemøte, Oslo
20.–23. februar 1983. Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 5/84:
Kvinner og helse. Bibliografisk oversikt. Litteratur og prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 5/85:
NAVFs støtte til kvinnelige forskere og kvinneforskningen. Oppgaver og organisering etter 1986. *Opptrykk*.

Arbeidsnotat nr. 3/86:
Framtidas Norge – på kvinners vilkår? Seminarrapport.

Arbeidsnotat nr. 3/87:
1. norske seminar i medisinsk kvinneforskning.

Arbeidsnotat nr. 1/88:
Rekruttering av kvinner til forskning innen informasjonsteknologi og informatikk. Rapport fra arbeidsmøte.

Arbeidsnotat nr. 3/88:
Oversikt over samfunnsvitenskapelig forskning om kvinner. Litteratur og prosjekter. *Kr 40,-*

Arbeidsnotat nr. 4/88:
Oversikt over humanistisk forskning om kvinner. Litteratur og prosjekter. *Kr 40,-*

Arbeidsnotat nr. 5/88:
Kvinner i forskning, medisin, naturvitenskap og teknologi. Personoversikt. *Kr 40,-*

Arbeidsnotat nr. 6/88:
Rekruttering av kvinner til forskning innen matematikk og fysikk. Rapport fra arbeidsmøte.

Litteratur og arkiver i kvinneforskningen.
Av Mie Berg.

Elisabeth Fürst: *Kvinner i Akademia – inntrengere i en mannskultur?* 1988.
Kr 85,-

Tamar Bermann, Harriet Holter, Bjørg Aase Sørensen, Gro Hanne Aas:
På kvinners vis – med kvinners råd. Nye perspektiver på forskningspolitikken. 1988. *Kr 85,-*.

Informasjonshefter
Generell del
Medisinske fag
Realfag
Humanistiske fag
Samfunnsfag

Brosjyre om NAVFs sekretariat for kvinneforskning på engelsk. Brosjyren sier litt om kvinneforskning i Norge, om Sekretariatet og om NAVFs arbeid for likestilling.

Kontaktmøte om Sentre for kvinneforskning og kvinnestudier ved universitetene. Høvikodden, mars 1986. *Rapport*.

Informasjonsbrosjyren *Kvinner og forskning. Naturvitenskap og teknologi.*

BIDRAGSYTERE

Agnethe Weis Bentzon, professor emeritus, juss, Roskilde Universitetscenter, Danmark. Privatadresse: Store Valbyvej 245, 4000 Roskilde.

Fride Eeg-Henriksen, mag.art., daglig leder, Senter for kvinneforskning, Universitetet i Oslo, Postboks 1040 Blindern, 0315 Oslo 3. Tlf. (02) 45 43 70.

Jens Erik Fenstad, professor, prorektor, Matematisk institutt, avd. A, Universitetet i Oslo, Postboks 1053 Blindern, 0316 Oslo 3. Tlf. (02) 45 58 68.

Berit Heløe, dr.odont., forskningsleder, NAVFs sekretariat for kvinneforskning, Sandakerveien 99, 0483 Oslo 4. Tlf. (02) 15 70 12.

Harriet Holter, professor, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo, Postboks 1094 Blindern, 0317 Oslo 3. Tlf. (02) 45 52 36.

Øystein Gullvåg Holter, mag.art., Arbeidsforskningsinstituttet, Postboks 8171 Dep., 0034 Oslo 1. Tlf. (02) 46 16 70.

Knut Dahl Jacobsen, professor, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen, Christies gt. 17, 5000 Bergen. Tlf. (05) 21 21 59.

Sivert Langholm, professor, dekanus, Historisk institutt, Universitetet i Oslo. Postboks 1008 Blindern, 0315 Oslo 3. Tlf. (02) 45 68 79.

Sissel Lie, førsteamanuensis, Romansk institutt, Universitetet i Trondheim, AVH, 7055 Dragvoll. Tlf. (07) 59 65 08.

Åse Hiorth Lervik, professor, Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø, Postboks 635, 9001 Tromsø. Tlf. (083) 81 688.

Elin Mæhle, Løbergsalléen 12 D, 5032 Minde. Tlf. (05) 29 38 59.

Hroar Piene, professor, Det medisinske fakultet, Universitetet i Trondheim, Eirik Jarls gt. 10, 7030 Trondheim. Tlf. (07) 59 25 75.

Gunnar Ringheim, journalist, Kongsbakkåsen 26, 3250 Larvik. Tlf. (034) 24 642.

Wenche M. Rønning, forsker, Norsk voksenpedagogisk institutt, Lade allé 60, 7041 Trondheim. Tlf. (07) 92 05 22.

Berit Schei, cand.med., stipendiat, Institutt for samfunnsmedisinske fag, Eirik Jarls gt. 10, 7030 Trondheim. Tlf. (07) 59 88 75.

Karin Widerberg, Fil.dr., forskningsleder, Senter for kvinneforskning, Universitetet i Oslo, Postboks 1040 Blindern, 0315 Oslo 3. Tlf. (02) 45 43 70.

Adresse:

DISTRIKTENES UTBYGGINGS-
FOND, BIBLIOTEKET
POSTBOKS 6360 ETTERSTAD
0604 OSLO 6

Returadresse:
NAVFs sekretariat
for kvinneforskning
Sandakerveien 99
0483 OSLO 4

KVINNEFORSKNING I NORDEN 1988

Katalog med presentasjoner av samtlige
nordiske kvinneforskningsmiljøer.
Foreligger nå også på engelsk.

Fås gratis ved henvendelse til
NAVFs sekretariat for kvinneforskning
eller Senter for kvinneforskning ved
Universitetet i Oslo

Nytt om kvinneforskning nr. 1/89